

Passende beoordeling
Omgevingsvisie Fryslân
projectnummer 0494828.100
3 februari 2026
Provincie Fryslân

Passende beoordeling

Omgevingsvisie Fryslân

Antea Group

Understanding today.
Improving tomorrow.

projectnummer 0494828.100
definitief
3 februari 2026

www.anteagroup.nl

Passende beoordeling
Omgevingsvisie Fryslân
projectnummer 0494828.100
3 februari 2026
Provincie Fryslân

Passende beoordeling

Omgevingsvisie Fryslân

projectnummer 0494828.100
definitief
3 februari 2026

Opdrachtgever

Provincie Fryslân
Postbus 20120
8900 HM LEEUWARDEN

datum	beschrijving	vrijgave
3 februari 2026		Tim Artz

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Doel Passende beoordeling	6
1.3	Leeswijzer	7
2.	Wettelijk kader	8
3.	Te toetsen beleidskeuzes Povi Fryslân	10
3.1	Beweging 1: Naar een mooie, gezonde, inclusieve en veilige leefomgeving met identiteit	10
3.2	Beweging 2: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân	11
3.3	Beweging 3: Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân	13
3.4	Beweging 4: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving	16
4.	Situatie Natura 2000 gebieden	19
4.1	Huidige situatie	19
4.2	Autonome ontwikkeling	36
5.	Beoordeling beleidskeuzes	41
5.1	Beoordelingskader	41
5.2	Beoordeling per beweging	42
5.2.1	Naar een mooie, gezonde en veilige leefomgeving met identiteit	42
5.2.2	Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân	43
5.2.3	Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân	51
5.2.4	Naar een fossielvrije en circulaire samenleving	56
5.3	Kansen	63
5.4	Cumulatie	64
6.	Reflectie en conclusie	65
6.1	Reflectie op de Povi Fryslân in relatie tot Natura 2000	65
6.2	Conclusie plantoets N2000-gebiedsbescherming	67
7.	Bronnen	68

Gebruikte afkortingen en begrippen

1. Inleiding

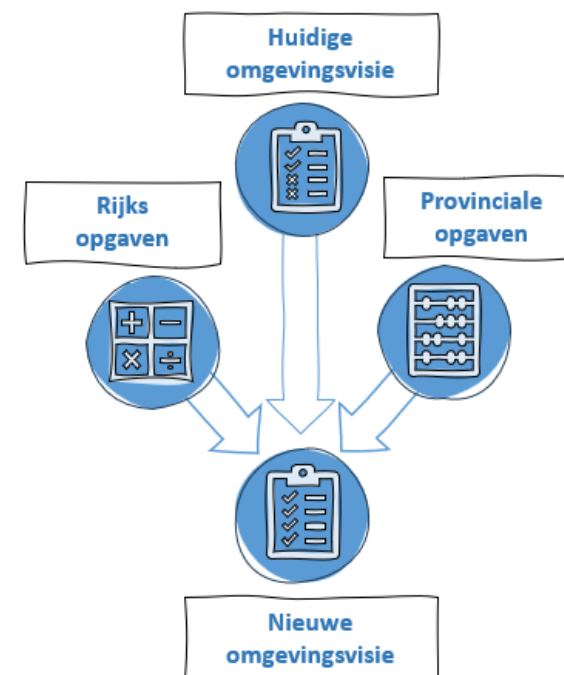
1.1 Aanleiding

In 2020 is de omgevingsvisie “De Romte Diele” vastgesteld door Provinciale Staten van Fryslân (PS). Deze Visie is op hoofdlijnen nog steeds actueel en geeft een globale richting aan de ruimtelijke toekomst van Fryslân. Sinds de vaststelling van de omgevingsvisie zijn er nieuwe provinciale inzichten ontstaan over onder andere klimaatadaptatie, woningbouw, stikstof en natuur, en energie. Daarnaast is de nieuwe omgevingswet sinds 2024 van kracht en zijn vanuit de rijksoverheid verschillende visies en programma's ontwikkeld die een grote impact hebben op de ruimtelijke ordening in Fryslân.

Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het Programma Energie Hoofdstructuur (PEH), de planologische voorbereiding voor de aanleg van de mogelijke Lelylijn, de regionale woondeals tussen het rijk en de gemeentes, de stikstofopgave, uitwerking van de Kamerbrief ‘water en bodem sturend in de ruimtelijke inrichting’ en de uitvoering van het NOVEX-programma. Dit NOVEX-programma is in 2022 gepresenteerd door het rijk. Hierin staat beschreven hoe de (grote) ruimtelijke opgaven van Nederland gezamenlijk aangepakt worden. In het startpakket heeft de Rijksoverheid een groot aantal doelen uit de nationale programma's in drie perspectieven samengebracht en aan de provincies gevraagd om deze ruimtelijk te vertalen en hiervoor een ruimtelijk voorstel in te dienen. De provincie Fryslân heeft op basis van dit startpakket een ruimtelijke agenda opgesteld met 32 agendapunten, die de basis vormen voor de vernieuwde provinciale omgevingsvisie.

Naast deze Rijksontwikkelingen zijn in de afgelopen jaren nieuwe inzichten verkregen in de urgente uitdagingen waar Fryslân de komende decennia voor staat. Zo ligt er bijvoorbeeld een grote opgave om voldoende duurzame energie op te wekken, te transporteren en op te slaan en de zoetwatervoorziening voor de toekomst veiligstellen ten behoeve van voedselproductie en de biodiversiteit binnen en buiten natuurgebieden te herstellen. Recent heeft de provincie als uitwerking van het bestuursakkoord twee beleidsbrieven gepubliceerd die richting geven aan het landbouw- en economische beleid tot en met 2030. Voor economie zijn innovatie en circulariteit de belangrijkste speerpunten. In de Landbouwbeleidsbrief is “boerderiversiteit” als basis voor de landbouwsector benoemd.

Het bestuursakkoord ‘Oparbeidzje foar Fryslân’ geeft richting aan de provinciale ambities voor de komende jaren (2023-2027). In dit akkoord heeft Gedeputeerde Staten (GS) een vernieuwde versie van de provinciale omgevingsvisie aangekondigd. Om alle verschillende opgaven binnen de nieuwe beleidskaders in te passen, is behoefte aan een nieuwe visie, waarin duidelijke kaders worden gesteld en de lange termijn-doelen voor Fryslân staan beschreven. De nieuwe omgevingsvisie zal hierbij voortbouwen op de huidige visie. Met deze vernieuwde omgevingsvisie bouwt Fryslân verder aan het behoud en verdere ontwikkeling van een toekomstbestendig Fryslân. Zoals de provincie in de inleiding van de omgevingsvisie stelt: “De visie is geen eindbeeld maar biedt een perspectief voor de gewenste ontwikkeling van de Friese leefomgeving op de lange termijn; van nu, tot straks (2035), naar later (2050 en verder)”.

Figuur 1-1 Uitdagingen vragen om nieuwe omgevingsvisie

1.2 Doel Passende beoordeling

In het kader van de openbare procedure voor de omgevingsvisie wordt een mer-procedure opgesteld. Mer staat voor milieueffectrapportage en is bedoeld om het milieu- en omgevingsbelang vroegtijdig en volwaardig te betrekken bij de plan- en besluitvorming. Het effectenonderzoek vindt plaats in een milieueffectenrapport (MER).

De omgevingsvisie van Fryslân bevat nieuwe richtinggevende keuzes, waarvan het niet op voorhand is uit te sluiten dat deze afzonderlijk of in samenhang kunnen leiden tot significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden en de VRL-HRL-doelen waarvoor deze Natura 2000-gebieden zijn aangewezen c,q, instandhoudingsdoelen hebben. Daarom dient op grond van de Omgevingswet (Natura 2000-gebiedsbescherming) een passende beoordeling van het plan te worden opgesteld. De passende beoordeling is de wettelijke plantoets die hoort bij een dergelijk plan.

Het detailniveau van de passende beoordeling sluit aan bij het huidige detailniveau van het plan. Gezien het huidige abstracte karakter van de keuzes is deze op hoofdlijnen. Het betreft daarom met name een risico-inschatting. Aan de hand van deze informatie dient de passende beoordeling aannemelijk te maken dat aantasting van natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebieden is uit te sluiten.

Tekstkader: plantoets art 6 lid 3 HRL

Conform de Toelichting van de Europese Unie (2019/C 33/01) op de bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn vormt de Nota Ruimte de basis voor meer gedetailleerde plannen. Op dit type plannen is artikel 6, lid 3, HRL (opstellen van een Passende beoordeling) van toepassing voor zover deze plannen significant negatieve effecten voor een Natura 2000-gebied kunnen hebben. En de kans op significant negatieve effecten is onder andere aanwezig door de keuzes in beleid ten aanzien van ontwikkelingen die leiden tot extra stikstofdepositie, veranderingen in hydrologisch systeem.

In de nieuwe omgevingsvisie biedt de provincie een “Inspirerend en uitnodigend perspectief op de toekomst van deze gedeelde ruimte. Met aandacht voor water, bodem, natuur, landschap, landbouw, bedrijvigheid, milieu, energie, mobiliteit, wonen, werken en recreëren”. Deze richtinggevende beleidskeuzes op deze thema’s kunnen afzonderlijk of in samenhang leiden tot significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden. Daarom dient op grond van de N2000-gebiedsbescherming een passende beoordeling van de provinciale omgevingsvisie te worden opgesteld. De passende beoordeling is de wettelijke plantoets die hoort bij kaderstellende plannen waarvan een significant negatief effect op voorhand niet uitgesloten kan worden.

Het doel van de passende beoordeling is:

- Het in beeld brengen van de risico’s op significant negatieve effecten op het ecologisch functioneren van het Natura 2000-netwerk als gevolg van de keuzes in de Provinciale omgevingsvisie (in het MER aangeduid als het voorkeursalternatief);
- Het beschrijven van mogelijke mitigerende maatregelen en/of (beleids)aanpassingen die nodig zijn om significant negatieve effecten te voorkomen. Het gaat hier met name om aanbevelingen voor de uitwerking van de uitvoeringsbesluiten.

Bij de uitvoering van de N2000-gebiedsbeschermingstoets gaat het om de gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen. Als niet met zekerheid kan worden uitgesloten (zonder de “mitigerende” maatregelen) dat als gevolg van het nieuwe beleid de toekomstige oppervlakte habitat of leefgebied, aantal van een soort (populatieomvang) dan wel kwaliteit van een habitat of leefgebied lager zal worden dan zoals bedoeld in de instandhoudingsdoelstellingen vastgelegd in het aanwijzingsbesluiten van het Natura 2000-gebied of ervoor zal zorgen dat het behalen van die instandhoudingsdoelen belemmerd zullen worden (bv door keuzes die extra stikstofbelasting tot gevolg hebben),

dan kan sprake zijn van significant negatieve effecten. In dat geval bevat de PB ook mitigerende maatregelen zodat de conclusie van een passende beoordeling voor Natura 2000 kan aantonen dat het plan de natuurlijke kenmerken en instandhoudingsdoelstellingen van een beschermd gebied niet aantast. Het is niet de bedoeling dat de omgevingsvisie hét beleid formuleert zodat de Natura 2000-doelen behaald gaan worden (de instandhoudings- of passende maatregelen artikel 6, lid 1 en 2, HRL). Daar is ook ander beleid voor nodig, al formuleert de provinciale omgevingsvisie ook beleid ten aanzien van natuur.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk is het wettelijk kader voor deze passende beoordeling, de Omgevingswet/Bkl en Bal. In hoofdstuk 3 is beschreven welke onderdelen van het Plan getoetst zijn. De situatie in de relevante Natura 2000-gebieden en de bijbehorende knelpunten (conform natuurdoelanalyses en beheerplannen) staan in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 is vervolgens beoordeeld hoe groot het risico is dat beleidskeuzes van het Plan leiden tot significant negatieve effecten voor Natura 2000-gebieden. Dit hoofdstuk is opgebouwd aan de hand van de keuzepunten binnen de bewegingen in de omgevingsvisie. Elke beweging is in een afzonderlijke paragraaf getoetst. Daarbij is in dit hoofdstuk ook ingegaan op mogelijke maatregelen om kans op significant negatieve effecten te voorkomen en andere aandachtspunten voor de vervolgstappen van het voorliggende plan. Het rapport wordt afgesloten met reflecties op de toetsing aan de Natura 2000-gebiedsbescherming en de conclusie van de plantoets Natura 2000-gebiedsbescherming.

In bijlage 1 is een toelichting opgenomen van gebruikte afkortingen en begrippen.

2. Wettelijk kader

Natura 2000-gebiedsbescherming

In hoofdstuk 11 van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) is de gebiedsbescherming geregeld. Specifieke gebieden, Natura 2000-gebieden, zijn beschermd op basis van Europese richtlijnen. Voor deze juridisch beschermde gebieden gelden per gebied specifieke instandhoudingsdoelen voor de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.

In zogenoemde aanwijzingsbesluiten is deze bescherming van de Natura 2000-gebieden juridisch vastgelegd. Centraal in de aanwijzingsbesluiten staan de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van leefgebieden en natuurlijke habitats en populaties van in het wild levende plant- en diersoorten waarvoor het betreffende gebied is aangewezen. De instandhoudingsdoelstellingen vormen de specifieke doelstellingen die in een gebied gelden en die de basis vormen voor een toetsing aan Natura 2000-gebiedsbescherming. Instandhoudingsdoelstellingen zijn gericht op het in gunstige staat van instandhouding brengen of houden van habitattypen en soorten. In de beheerplannen die voor elk Natura 2000-gebied worden opgesteld, wordt aangegeven hoe de beheerders deze doelen realiseren.

De overheid mag geen activiteiten toestaan die significant negatieve effecten voor Natura 2000-gebieden veroorzaken. Dit is vastgelegd in artikel 6, derde lid, van de Habitatrictlijn (HrI). In dat artikel 6 wordt er een onderscheid gemaakt tussen plannen en projecten. Voor plannen bepaalt artikel 10.24 van het Bkl het volgende; “Een plan als bedoeld in artikel 6, derde lid, van de habitatrictlijn wordt alleen vastgesteld, als uit de passende beoordeling, bedoeld in artikel 16.53c, eerste lid, van de wet, de zekerheid is verkregen dat het plan de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten.” Dit wordt ook wel de plantoets genoemd.¹

Artikel 16.53c, eerste lid, van de Omgevingswet bepaalt het volgende: “Voor een plan [...] als bedoeld in artikel 6, derde lid, van de habitatrictlijn maakt het bestuursorgaan dat het plan vaststelt, [...] een passende beoordeling als bedoeld in artikel 6, derde lid, van die richtlijn, van de gevolgen voor het Natura 2000-gebied.”

Uit het toetsingskader volgt dat eerst moet worden vastgesteld of een activiteit significant negatieve effecten kan veroorzaken voor een Natura 2000-gebied. Zo nee, dan hoeft er geen verdere toets te worden uitgevoerd. Zo ja, dan is een plantoets vereist. Als sprake is van (kans op) significant negatieve effecten is een zogenaamde passende beoordeling nodig. Die passende beoordeling moet de zekerheid geven dat het plan de natuurlijke kenmerken van betrokken Natura 2000-gebieden niet zal aantasten. Als de passende beoordeling die zekerheid geeft, kan het omgevingsplan worden vastgesteld.

Als negatieve effecten niet passend beoordeeld kunnen worden (dus als significant negatief beoordeeld worden), dient een zogenaamde ADC-toets doorlopen te worden waarin dient te worden gemotiveerd dat het gevolg van het project voor Natura 2000-waarden onvermijdelijk is omdat er geen alternatieven bestaan (A), de activiteit van dwingend openbaar belang is (D) en het significant negatief effect volledig gecompenseerd wordt (C).

Omgevingswaarden stikstofdepositie

In juli 2021 is de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) in werking getreden die wijzigingen heeft aangebracht aan de Omgevingswet. Deze Wet implementeert een (landelijke) doelstelling (omgevingswaarde) voor reductie van de stikstofdepositie in 2030. In Artikel 2.15a lid 1 Ow zijn de volgende omgevingswaarden stikstofdepositie

¹ De Habitatrictlijn kent weliswaar geen definitie van het begrip ‘plan’. Daarvoor wordt vaak aangesloten bij mer. Verder is het vaste jurisprudentie van de Afdeling dat een bestemmingsplan dat ontwikkelingen mogelijk maakt die significant negatieve effecten kunnen hebben voor een of meerdere Natura 2000-gebieden, als een plan als bedoeld in art. 6, derde lid, HrI moet worden aangemerkt (ABRvS 22 januari 2020, ECLI:NL:RVS:2020:212) en dat geldt ook voor een andere plannen die ontwikkelingen mogelijk maken (Frins, 2021)

opgenomen: *“Het percentage van het areaal van de voor stikstof gevoelige habitats in Natura 2000-gebieden waarop de depositie van stikstof niet groter is dan de hoeveelheid in mol per hectare per jaar waarboven verslechtering van de kwaliteit van die habitats niet op voorhand is uit te sluiten, bedraagt:*

- a. in 2025: ten minste 40%;*
- b. in 2030: ten minste 50%;*
- c. in 2035: ten minste 74%.”*

Om deze stikstofreductie te bereiken, is een programma “stikstofreductie en natuurverbetering” opgesteld. Dit programma moet leiden tot het verminderen van de depositie van stikstof op voor stikstof gevoelige habitats in Natura 2000-gebieden zodat voldaan wordt aan die omgevingswaarde.

EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030

De Europese Commissie (EU) heeft in 2020 een strategie aangenomen om de toestand van de biodiversiteit in Europa tegen 2030 te beschermen en te verbeteren. Deze heeft als streefdoel om de achteruitgang van alle soorten en habitattypen onder Europese regelgeving te stoppen en hun staat te verbeteren. De biodiversiteitsstrategie heeft tot doel om in 2030 30 % van de beschermde habitattypen en soorten van de Habitatrichtlijn een goede staat van instandhouding hebben of op zijn minst een positieve trend laten zien (EC, 2020).

Natuurherstelverordening (NHV)

Op 17 juni 2024 is de Europese Natuurherstelverordening, ook wel bekend als de Natuurherstelwet, aangenomen. Op 18 augustus 2024 is deze in werking getreden. Doel van de verordening is bescherming en herstel van de Europese natuur, gezonde ecosystemen, bodemkwaliteit, klimaatbestendigheid en naleving van internationale verplichtingen op natuur. De verordening richt zich op het herstel van verschillende ecosystemen, waaronder land-, kust-, zoetwater-, mariene, stedelijke, rivier-, landbouw- en bosgebieden. De wet heeft als doel om in 2030 20% van de verarmde ecosystemen te herstellen. Dit stijgt naar 60% in 2040 en 90% in 2050. Uit de verordening volgt daarnaast dat herstelmaatregelen tot 2030 prioriteit hebben in Natura 2000-gebieden en dat landen maatregelen moeten treffen om de natuur te verbeteren totdat een goede toestand/kwaliteit is bereikt. Voor gebieden die met maatregelen in een goede toestand/kwaliteit zijn gebracht, moeten de landen maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat deze vervolgens niet weer significant verslechteren (EU, 2024).

De Natuurherstelverordening beklemtoont dat natuurherstel binnen en buiten Natura 2000-gebieden ecologisch en juridisch van belang is. De verordening komt naast (en aanvullend op) de verplichtingen voor Natura 2000-gebieden. De verordening bevat ook specifieke doelen, zoals het herstel van de biodiversiteit van landbouw- en boscosystemen, het omkeren van de daling van het aantal bestuivers en het wegnemen van barrières in rivieren. En de verordening vereist dat landen duidelijk maken wat een goede toestand van de natuur is. Hoe de verplichtingen uit de Natuurherstelverordening precies uitwerken, wordt mede bepaald door het nog op te stellen nationaal herstelplan en de uitvoering van de verordening door het Rijk. Nederland moet uiterlijk 1 september 2026 een concept nationaal herstelplan indienen (EU, 2024).

3. Te toetsen beleidskeuzes Povi Fryslân

Het voorkeursalternatief van de omgevingsvisie bestaat uit vier zogenaamde bewegingen. In deze bewegingen zijn de gemaakte beleidskeuzes per keuzepunt (zie ook paragraaf 2.2.5 van het MER) opgenomen. Hieronder volgt een nadere beschrijving van deze bewegingen en de bijbehorende gemaakte keuzes. De ruimtelijke kaarten van de provincie Fryslân die betrekking hebben op de vier bewegingen zijn opgenomen in het MER.

3.1 Beweging 1: Naar een mooie, gezonde, inclusieve en veilige leefomgeving met identiteit

“De provinciale ambitie voor 2035-2050 richt zich op een schone, gezonde, inclusieve en veilige leefomgeving, met behoud van het unieke Friese karakter. Bij alle ruimtelijke keuzes staan de gezondheid, veiligheid en het welzijn van de inwoners centraal, evenals respect voor landschap, erfgoed en natuur.”

Een gezonde leefomgeving draagt breed bij aan het fysieke, mentale en sociale welzijn, en nodigt uit tot gezond gedrag en sociale verbondenheid. Een veilige omgeving vermindert fysieke en sociale risico's. Inclusiviteit vereist dat alle voorzieningen en openbare ruimtes bereikbaar en toegankelijk zijn voor iedereen.

Hoewel Fryslân relatief schoon en veilig is, moet de milieubasis verder op orde gebracht worden. Dus voldoen aan wettelijke normen voor onder andere water- en luchtkwaliteit, het aanpakken van stikstofproblematiek en verontreinigde locaties (zoals PFAS). Ook klimaatverandering vraagt om aanpassingen, waarbij het beperken van hittestress en wateroverlast via de integratie van groen en water essentieel is. Ruimtelijke ordening wordt gezien als de meest effectieve manier om hinder en risico's te voorkomen ('voorkomen is beter dan bestrijden').

Het Friese landschap en erfgoed geven de provincie haar identiteit en dragen bij aan de brede welvaart. Bij nieuwe ontwikkelingen is het uitgangspunt dat de Friese landschapstypen en waardevol erfgoed herkenbaar blijven en worden versterkt. Dit vereist dat ruimtelijke kwaliteit centraal staat in de planvorming en dat landschap en erfgoed als inspiratiebron dienen voor nieuwe opgaven (bv. klimaatadaptatie). Archeologische waarden moeten zoveel mogelijk *in situ* (ter plekke) behouden blijven.

Beweging 1: Naar een mooie, gezonde en veilige leefomgeving met identiteit	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
1. Mate van behoud/ bescherming van huidig landschap en cultuurhistorie/ erfgoed. En werken aan ruimtelijke kwaliteit.	Herkenbaar houden en doorontwikkelen van kenmerken Friese landschapstypen, steden en dorpen met hun cultuurhistorie en erfgoed. Werken in lijn van Grutsk op 'e Romte Inzet op behoud en hergebruik van erfgoed blijft aan de orde. Nieuwe functies en/of inrichtingsvraagstukken worden gebaseerd op bestaande kenmerken en leiden tot nieuwe ruimtelijke kwaliteit. We werken aan een basiskwaliteit natuur en landschap (BKNL) met gebiedsspecifieke accenten. We stimuleren passend (her)gebruik van bestaande erven met het oog op toekomstbestendig functioneren en ruimtelijke kwaliteit. Meer werken vanuit vroegtijdig overleg en gezamenlijke ontwerpkracht (ook ter nuancering van 'naar aard en schaal passend')

Beweging 1: Naar een mooie, gezonde en veilige leefomgeving met identiteit	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
2. Voldoen aan wettelijke milieu- en natuurnormen in relatie tot gezondheid, óf extra milieu- en natuurinzet, regels en sturing vanuit de provincie.	Zorgen voor een gezonde leefomgeving bij alle functies en activiteiten. Een leefomgeving die voor iedereen toegankelijk is en gezond gedrag, ontspanning en ontmoeting bevordert en bijdraagt aan hogere kwaliteit van leven. Minimaal voldoen aan generieke/ wettelijke regels (VTH op orde) Waar nodig/ gewenst stelt de provincie extra regels en beperkingen om de milieu- en natuurkwaliteit, bijvoorbeeld i.r.t. kwetsbare gebieden en kwetsbare functies).

3.2 Beweging 2: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân

“In Fryslân werken we aan een veerkrachtig en leefbaar platteland door de kwaliteit van onze natuur, bodem en water te verbeteren. Deze integrale aanpak is essentieel om de impasse, die onder meer door de stikstofcrisis is ontstaan, te doorbreken: van stilstand naar vooruitgang.”

Samen met boeren, overheden, ondernemers, natuurorganisaties en bewoners gaan we voor een landelijk gebied dat niet alleen de natuur en het landschap beschermt en herstelt, maar ook klimaatbestendig is. Dit betekent dat alle activiteiten, van landbouw tot recreatie, moeten passen bij wat een gebied kan dragen en versterken. Wat op de klei kan, kan bijvoorbeeld niet altijd op veen of zand. Terwijl die laatste grondsoorten weer mogelijkheden bieden die de kleistrook ontbeert.

Perspectief door samenwerking

De landbouw is van vitaal belang voor de economie, de leefbaarheid en het landschap van Fryslân. Veel boeren zijn echter onzeker over de toekomst van hun bedrijf. Door samen te werken met alle partijen die een direct belang hebben bij de agrarische grond sturen we op een vitale agrarische sector. De kracht van de diversiteit in bedrijfsvoering (boerdiversiteit) is de sleutel tot het aanpakken van de grote opgaven, zoals herstel van de natuur, biodiversiteit, waterkwaliteit en klimaatadaptatie.

Voor 2025 stellen we de volgende richtinggevende doelen:

- Een landelijk gebied dat voldoet aan wettelijke doelen voor natuur, milieu, water en klimaat;
- Een economisch vitaal, leefbaar en ecologisch duurzaam platteland;
- Een vitale en krachtige landbouwsector met toekomstperspectief;
- Landgebruik dat redelijkerwijs is aangepast aan de condities van het water- en bodemsysteem;
- Behoud en versterking van ons unieke Friese landschap en cultureel erfgoed.

Beweging: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
3. Water- en bodemsysteem als sturende factor voor (ruimtelijke) ontwikkelingen.	Het natuurlijke water- en bodemsysteem is leidend voor ruimtelijke ontwikkelingen. Dat begint bij locatiekeuzes. Waterrobuust bouwen is minimaal de standaard.

Beweging: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
4. Uitwerken van de landbouwhoofdstructuur met als basis het bodem- en watersysteem	Tot de landbouwhoofdstructuur behoren alle bestaande landbouwgronden. In de overgangszones rond kwetsbare en verdroogde Natura 2000-gebieden – zoals hoogveen, heide en bossen op zand –, de beekdalen, grondwaterbeschermingsgebieden en veengebieden zijn maatregelen nodig voor het oplossen van de meervoudige opgaven. Dit zijn onder meer maatregelen voor het reduceren van stikstof en hydrologie ten behoeve van natuurherstel. Dit vraagt een gebiedsgerichte uitwerking en gefaseerde aanpak. De aanpak is generiek waar mogelijk en zal waar nodig worden uitgewerkt via gebiedsprocessen. Zo wordt er gedacht aan een programma voor Zuidoost Fryslân in verband met de stikstofproblematiek. Generieke maatregelen zijn in dit gebied niet voldoende om de problematiek op te lossen. Voor alle gebieden met meervoudige opgaven geldt dat daarin gewerkt moet worden aan de wettelijke doelen voor natuur, water en klimaat (ondergrens) Samen met het Rijk werken we aan een afwegingskader landbouwgronden (zie Nota Ruimte) om landbouwgronden zoveel mogelijk te behouden. We zetten in op 10% kwalitatief hoogwaardige groenblauwe dooradering. Met prioriteit voor de gebieden met meervoudige opgaven. Ook Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer concentreren we met name in de gebieden met meervoudige opgaven en de belangrijke vogelgebieden
5. Versterken natuurwaarden in combinatie met landbouw (N2000, beekdalen, drinkwaterwingebieden, vasthouden water). Natuurherstel in de Natura 2000 gebieden en realisatie van de regionale Vogel- en Habitat Richtlijnen-doelen, door gebiedsgerichte middelen en maatregelen rondom de kwetsbare natuurgebieden	Zie ook keuzepunt vier. De nadruk voor het versterken van natuurwaarden ligt op de Natura 2000-overgangsgebieden, met prioriteit voor het zuidoosten van Fryslân. De omvang van de maatregelen is afhankelijk van onder andere het water- en bodemsysteem, waardoor maatwerk per gebied noodzakelijk is. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar stikstof, maar ook naar andere drukfactoren zoals hydrologie en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. De aanpak is gericht op doelsturing. Afhankelijk van de opgave zal het ene ontwikkelpad (zoals beschreven in de landbouwbrief) beter aansluiten dan het andere. Daarnaast wordt gewerkt aan de afronding van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) conform de afspraken uit het Natuurpact 2013. Het bestaande beleid voor weidevogels en ganzen wordt voortgezet. Ook wordt uitvoering gegeven aan de provinciale Bomen- en Bossenstrategie. Realisatie vindt plaats op basis van vrijwilligheid. Provinciale Staten hebben besloten om in ieder geval tot en met 2027 geen gebruik te maken van het instrument onteigening. Hierdoor zal afronding van het NNN in 2027 niet haalbaar zijn. Voor heel Fryslân zetten we in op een goede basiskwaliteit van natuur en landschap, zowel in het landelijk als stedelijk gebied. Dit wordt verder uitgewerkt in een programma en is noodzakelijk om te voldoen aan wet- en regelgeving, waaronder de Europese natuurherstelverordening.
6. Voldoende zoetwater in de toekomst i.r.t. klimaatadaptatie en toekomstige beschikbaarheid van IJsselmeerwater.	Water- en bodemsysteem wordt meer leidend. Landgebruik dient zich daarop meer af te stemmen. Vergelijk nota ruimte. Overall in Fryslân inzet op beter water vasthouden (van kampioen afvoer naar kampioen water vasthouden). Inzet op gebieden met meervoudige opgaven.

Beweging: Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
	Veenweideprogramma is leidend (waterpeil gemiddeld -40 cm ten opzichte van het maaiveld).
7. Meer ruimte voor bovenlokale (tijdelijke) waterberging (waar en hoe) en uitbreiding Friese boezem, om wateroverlast te beperken	De Friese boezem wordt uitgebreid met ca. 1.500 ha. Om de boezem verder te ontlasten, wordt ingezet op waterberging in natuurgebieden en op landbouwgronden. De mogelijkheden in natuurgebieden zijn grotendeels gerealiseerd, waardoor aanvullende maatregelen op landbouwgronden niet worden uitgesloten. Daarnaast is het voor het voorkomen van wateroverlast van belang om waterrobuust te bouwen. Woongebieden en andere belangrijke functies worden waterrobuust aangelegd. Grootchalige stedelijke ontwikkelingen vinden alleen plaats boven het niveau van de Friese boezem. De waterrobuuste inrichting past bij de historische Friese inrichting van dorpen en steden.
8. Hoe gaan we om met veenbehoud in het veenweide gebied. Dit in relatie tot bodemdaling, CO ₂ -uitstoot en klimaatadaptatie.	Het huidige Veenweideprogramma is leidend voor de aanpak van veenbehoud in het veenweidegebied. Daarnaast wordt in heel Fryslân ingezet op het vasthouden van meer water. De nadere uitwerking hiervan volgt in het nieuwe regionale water- en bodemprogramma.
9. Wijze en mate van herstel beekdalen met een meer natuurlijke inrichting.	De inzet ligt op het herstel van natuur en landschap, in combinatie met het vasthouden van water, het verbeteren van de waterkwaliteit en het realiseren van een toekomstbestendige landbouw. Beekdalen vormen daarbij één van de gebieden met meervoudige opgaven.
10. Noodzaak van versterking van primaire en secundaire waterkeringen.	De versterking van primaire en secundaire keringen is maatwerk. Wel is er een voorkeur voor buitendijkse versterking, mits dit mogelijk is in verband met de natuurdoelen.

3.3 Beweging 3: Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân

“Een vitaal Fryslân bouwt op sterke, complementaire steden en dorpen, met de nadruk op leefbaarheid door nabijheid. Dit betekent wonen, werken en voorzieningen dicht bij huis, inclusief groen, water en een klimaatadaptief landschap.”

Het Fries Stedelijk Netwerk is het economische en innovatieve hart, terwijl de steden en regionale kernen essentiële werkgelegenheids- en verzorgingsrollen vervullen. De dorpen vormen het unieke, bruisende weefsel van het platteland.

Om te groeien, wordt ingezet op gevarieerde woningbouw om jongeren te behouden en ouderen tegemoet te komen, met aandacht voor woon-zorgcombinaties. Er wordt slim gebruikgemaakt van de bestaande voorraad, maar ook nieuwbouw is hard nodig, vooral rond het stedelijk netwerk en in grotere dorpen/regiokernen.

De inrichting van nieuwe woon- en werklocaties gaat samen met de aanleg van groen, water en recreatie om de ruimtelijke kwaliteit in de stadsranden (‘uitnodigingszones’) te garanderen. We streven daarbij naar een gezonde, inclusieve leefomgeving die hittestress en wateroverlast beperkt, en biodiversiteit vergroot.

Verbindingen en bereikbaarheid worden versterkt met als doel dat basisvoorzieningen binnen 30 minuten bereikbaar zijn, de regiokernen hebben een belangrijke rol bij de 30-minuten gemeenschap. Mobiliteitshubs en een fijnmazig lokaal vervoer vanuit de OV-knooppunten spelen daarnaast ook een sleutelrol. De door het Rijk geplande Lelylijn zal de verbindingen binnen Noord-Nederland en met de rest van het land versterken.

Passende beoordeling

Omgevingsvisie Fryslân
projectnummer 0494828.100
3 februari 2026
Provincie Fryslân

De gastvrijheidssector draagt ook bij aan de brede welvaart. Focus ligt op slimme, duurzame groei en revitalisering van bestaande voorzieningen. Kansen liggen in cultuur-, bezinnings-, agro- en natuurtoerisme, passend bij de Friese kwaliteiten.

Beweging: Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
11. Bouwen voor alle steden en dorpen, goede verhouding tussen inbreiding en uitbreiding. a. Alle steden en dorpen mogen zich naar eigen behoefte ontwikkelen, passend bij aard en schaal. b. Extra woningbouw voor het aantrekken van nieuwe inwoners (van buiten de provincie) vindt geconcentreerd plaats in en bij de stedelijke centra. 2) Goede verhouding tussen inbreiding en uitbreiding.	Met het oog op de te verwachten woningbehoefte en de staat van de bestaande woningvoorraad staat Fryslân de komende decennia voor de opgave om circa 52.000 woningen te bouwen en te revitaliseren. Voor de periode tot en met 2030 is in de regionale woondeals tussen het Rijk, gemeenten en de provincie afgesproken om 22.406 nieuwe woningen te realiseren. De kernenstructuur vormt de basis waaraan het woonbeleid wordt opgehangen. Daarbij geldt het uitgangspunt dat herstructurering en inbreiding plaatsvinden voordat ruimte wordt gereserveerd voor uitbreiding. Binnen het Fries stedelijk netwerk (F4: Leeuwarden, Heeremveen, Sneek en Drachten) wordt uitgegaan van een woninggroei van 25 tot 40 procent. Het accent voor woningen voor nieuwe inwoners van Fryslân ligt in dit netwerk. Voor de regiosteden Dokkum en Harlingen geldt een beoogde groei van 15 tot 25 procent. In Drachten-Zuid en Heerenveen-West zijn grotere uitbreidingslocaties voorzien. Regiokernen worden op de kaart aangewezen en vormen het middelpunt van de zogenoemde 30-minuten gemeenschap. Dit ondersteunt het voorzieningenniveau voor de omliggende dorpen. Voor regiokernen wordt uitgegaan van een indicatieve groei van 10 tot 25 procent extra woningen. In deze kernen ligt een sterke nadruk op sociale woningbouw en voorzieningen. Voor dorpen met meer dan 250 inwoners geldt een groeiopgave van 0 tot 10 procent, waarbij herstructurering en inbreiding voor uitbreiding gaan. Voor dorpen met minder dan 250 inwoners en het landelijk gebied wordt maatwerk toegepast. Daarbij staat het optimaal benutten van het bestaand bebouwd gebied centraal, inclusief herstructurering. Samen met gemeenten wordt gezocht naar de juiste balans tussen inbreiding en uitbreiding. In de uitnodigingszones rondom de steden zijn naast woningbouw ook de aanleg van groen en water, evenals recreatieve uitlopmogelijkheden, van belang. Deze zones zijn op de kaart weergegeven. Klimaatrobuust bouwen is een uitgangspunt. Dit is verder uitgewerkt per locatie en hoogteligging
12. Mate van compact bouwen in relatie tot inbreiding en uitbreiding, en in relatie tot inrichting van stadsrandzones.	Het uitgangspunt is het realiseren van de juiste woning op de juiste plek. De eerste stap daarbij is herstructureren en revitaliseren, waarbij het bestaand bebouwd gebied optimaal wordt benut. De tweede stap bestaat uit het creëren van meer voordeuren door middel van optoppen, woningsplitsing en transformatie. De derde stap richt zich op de stadsranden, waar wordt ingezet op groen ingerichte, goed toegankelijke recreatieve gebieden met ruimte voor water.
13. Toevoegen woningen op het platteland. a. Mogelijkheden voor woningbouw op de bijbehorende erven verruimen b. Mogelijkheden voor arbeidsmigranten creëren.	Op vrijkomende erven is ruimte voor het realiseren van woningclusters, mits voorzieningen binnen 30 minuten bereikbaar zijn. Daarbij kan ook ruimte worden geboden aan bijbehorende gronden voor voedseltuinen, bijvoorbeeld in de vorm van woongemeenschappen. Op vrijkomende erven zijn meerdere woningen per erf mogelijk, mits dit bijdraagt aan en ten goede komt aan de ruimtelijke kwaliteit. Wonen voor arbeidsmigranten, gerelateerd aan het betreffende agrarische bedrijf en gesitueerd op het erf van dat agrarisch bedrijf, vormt een bestaande lijn.
14. Mogelijkheden voor grootschalige recreatieve (verblijfs)voorzieningen in het licht van slimme groei gastvrijheidseconomie	Er is geen ruimte voor nieuwe grootschalige (verblijfs)recreatieve voorzieningen, met uitzondering van voorzieningen die een duidelijke meerwaarde opleveren voor andere opgaven. De prioriteit ligt bij het revitaliseren dan wel transformeren van bestaande recreatieve accommodaties en complexen binnen het bestaande ruimtebeslag.

Beweging: Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
	Er wordt ingezet op het versterken van routenetwerken, met als doel een betere dooradering en een betere ontsluiting van toeristische gebieden. Natuurbeleving staat daarbij centraal. Heel Fryslân wordt beschouwd als een vrijetijdslandschap. Een slimme groei van de gastvrijheidseconomie sluit hier goed op aan. De nadruk ligt op de kwaliteit van voorzieningen in plaats van op kwantiteit, en op natuur- en cultuuroerisme. Toerisme op erven wordt beperkt; er komen niet overal campings.

3.4 Beweging 4: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving

“Fryslân maakt werk van een sterke, circulaire economie met een betrouwbare en betaalbare fossielvrije energievoorziening tegen 2050, met de focus op 2035. Met als het slim clusteren en verbinden van economie, energie en mobiliteit op de meest geschikte locaties. Op die manier benutten we de infrastructuur maximaal, versterken we synergie-effecten en voorkomen we versnippering en verstoring van de ruimtelijke kwaliteit voorkomen.”

Fryslân zet in op de groei van economische speerpunten, versterkt haar leidende positie in de circulaire economie en stimuleert fossielvrije bedrijfsvoering. Goede verbindingen via water, weg, openbaar vervoer en de digitale snelweg zijn cruciaal voor het vestigingsklimaat en adequate bereikbaarheid en verbindingen.

De provincie stuurt actief op de juiste match tussen bedrijf en locatie, rekening houdend met de context, het water- en bodemsysteem, de bereikbaarheid en de beschikbaarheid van energie. Bestaande bedrijventerreinen worden optimaal benut en opgewaardeerd tot *energiehubs*. Op strategische plekken bieden we ruimte aan grootschalige bedrijvigheid met (regionale) meerwaarde. Daarbij ligt de focus komende decennia op:

- De (door)groei van de economische speerpunten;
- Het uitbouwen en opschalen van de koppositie in de circulaire economie;
- Het oplossen van netcongestie en het slim(mer) omgaan met beschikbare energie;
- Het versnellen en concentreren van verduurzame energie-opwekking

Beweging: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
15. Zoekgebied(en) voor grootschalige bedrijfsvestigingen (> 3 ha) met regionale meerwaarde	Grootschalige bedrijvigheid, met kavels groter dan 3 hectare, krijgt ruimte wanneer deze bijdraagt aan de Friese economie en de brede welvaart, zoals circulaire productie en verwerking, logistiek en distributie, en de (hightech) maakindustrie. De zoekgebieden voor deze vormen van bedrijvigheid liggen bij Leeuwarden, Drachten, Sneek, Heerenveen en Harlingen. Het gaat hierbij om multimodaal ontsloten locaties die aansluiten op bestaande, bovenregionale bedrijventerreinen. Binnen deze zoekgebieden wijzen provincie en gemeenten gezamenlijk geschikte locaties aan. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten op de

Beweging: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
	genoemde steden, hun bestaande bedrijventerreinen en hun ontsluitingsstructuur, om te komen tot een logische en efficiënte ruimtelijke inpassing. Bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen wordt uitgegaan van speerpunten per gebied en de lokale beschikbaarheid van water en stroom, evenals de aanwezige milieuruimte. Er wordt gestreefd naar zo min mogelijk beslag op landbouwgrond. Dit gebeurt volgens het principe van herstructurering en herinrichting van bestaande terreinen, aangevuld met inbreiding. De inzet ligt op bedrijventerreinen die multimodaal zijn ontsloten. Waar mogelijk wordt bedrijvigheid gecombineerd met andere opgaven, zoals energie, biodiversiteit, waterberging, klimaatadaptatie en laadinfrastructuur.
16. Clusteren van bedrijvigheid. a. Mate van concentratie b. Type bedrijvigheid c. Watergebonden bedrijvigheid	De ontwikkeling van bedrijvigheid past bij de aard en schaal van de bijbehorende kernen. Daarbij wordt het principe gehanteerd van zuinig ruimtegebruik, waarbij eerst wordt ingezet op herinrichting, vervolgens op uitbreiding en pas daarna op nieuwe locaties. In dit kader is gekozen voor clustering van bedrijvigheid, met een concentratie bij stedelijke kernen en regiokernen. Dit gebeurt volgens het principe van herstructurering en inbreiding, en pas daarna uitbreiding. Er wordt ingezet op het stimuleren van de vestiging van grotere (hightech) bedrijven en andere kansrijke vormen van bedrijvigheid, aanvullend op de speerpuntsectoren uit de Samenwerkingsagenda Blue Delta. De ontwikkelmogelijkheden van alle havens worden afgestemd op de huidige vaarwegklasse. Meer grootschalige bedrijvigheid in alle categorieën wordt geconcentreerd in en rond het Fries stedelijk netwerk, de regiosteden en de regiokernen. Dit versterkt de economische structuur en voorkomt afbreuk aan het landschap en het leefmilieu. Daarnaast draagt deze aanpak bij aan het vitaal houden van het platteland.
17. Een keuze tussen grootschalige en kleinschalige energie opwek (tijdelijk) a. Energievormen en energiemix	De energie-infrastructuur wordt uitgebreid, waarbij wordt ingezet op slimme oplossingen en het mogelijk maken van energieopslag. Daarbij wordt maximaal ingezet op niet-elektrische energiebronnen, zoals biogas en aquathermie. Energieopslag bij de plek van opwekking wordt toegestaan, onder voorwaarden. Daarnaast wordt opslag achter de meter gestimuleerd. Voorlopig is er geen ruimte voor energieopslag groter dan 100 MW die niet is gekoppeld achter de meter of aan een eigen aansluiting. Het bevorderen van energiehub's op en rond bedrijventerreinen is een belangrijk uitgangspunt, waarbij productie, opslag en verbruik van energie slim aan elkaar worden gekoppeld. Er wordt gestreefd naar aftakkingen op landelijke infrastructuur, zoals het 380 kV-net en de waterstofbackbone. Bij bedrijventerreinen met grote energievraagclusters wordt ruimte geboden voor windenergie. Daarbij wordt ingezet op het saneren van oude turbines en vervolgens op het bieden van ruimte voor nieuwe clusters op een beperkt aantal locaties. Dit leidt tot minder windmolens met een hogere opbrengst. De opwekking wordt gecentraliseerd en innovatief vormgegeven. Rond de steden vindt grootschalige energieopwekking plaats op locaties waar (tijdelijk) veel opwekcapaciteit voor wind en zon kan worden gerealiseerd. Hierbij worden geen

Beweging: Naar een fossielvrije en circulaire samenleving	
Keuzepunt	Gemaakte beleidskeuzes
	zonneparken op landbouwgrond geplaatst. Nieuwe solitaire dorpsmolens zijn niet toegestaan; windmolens zijn wel mogelijk als onderdeel van grotere windopstellingen bij bedrijventerreinen. Aquathermie vormt in grote delen van de provincie een belangrijke warmtebron. Voor de grote energievraagclusters worden centrale, grootschalige energiehubbs gerealiseerd. Het energienetwerk en de energieopwekking worden afgestemd op het gebruik, met een verzwaring van de energie-infrastructuur rondom de grote steden. Op termijn wordt kernenergie als mogelijkheid gezien, omdat dit het ruimtebeslag van energieopwekking beperkt. Er zijn mogelijkheden voor monovergisting voor meerdere agrarische bedrijven op een agrarisch bouwperceel, op een agrolocatie en op een bedrijventerrein.
18. Bereikbaarheid en aansluiting mobiliteitsvormen a. Mobiliteitshubs b. Nieuwe mobiliteit (zoals drones) c. Vervoer over water d. Lelylijn – na 2040	In heel Fryslân is sprake van een relatief fijnmazig openbaarvervoernetwerk, in combinatie met georganiseerd particulier vervoer, om vervoersarmoede te voorkomen. Daarnaast wordt kleinschalig vervoer gestimuleerd, zoals vervoer per fiets, door de lucht met drones en goederenvervoer over water. Ketenmobiliteit wordt bevorderd door de spreiding van meerdere lokale en regionale mobiliteitshubs, die tevens een sociale functie vervullen. De aanleg van nieuwe grote provinciale wegen vindt niet plaats. De Lelylijn fungeert hoofdzakelijk als snelle verbinding met de Randstad, maar ook als verbinding binnen Noord-Nederland, eventueel met extra halteplaatsen. De prioriteit ligt bij de ontsluiting van de F4-steden (Leeuwarden, Heerenveen, Sneek en Drachten) en de omliggende gebieden.

4. Situatie Natura 2000 gebieden

4.1 Huidige situatie

Binnen Natura 2000-gebieden worden kwetsbare soorten en hun habitattypen beschermd. Deze soorten en habitattypen zijn opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn. Deze zijn van belang omdat ze bedreigd, kwetsbaar, zeldzaam of endemisch zijn, of voorbeelden vormen van de typische kenmerken van een of meer van de negen biogeografische regio's in Europa.

In Nederland (inclusief de Nederlandse Exclusieve Economische Zone op de Noordzee) liggen 165 Natura 2000-gebieden. Daarvan liggen er 20 geheel of gedeeltelijk in Fryslân (zie tabel 4-1). De Natura 2000-gebieden die (deels) in Fryslân liggen, zijn opgenomen in [Figuur 4-2](#). Deze gebieden bevinden zich zowel op land als op het water. Met uitzondering van Bakkeveense duinen, Rottige Meenthe & Brandemeer en Wijnjeterper Schar zijn alle Natura 2000-gebieden in Fryslân aangewezen als Vogelrichtlijngebieden.

Tabel 4-1 Natura-2000 gebied (deels) binnen de provinciale grens van Friesland (HRL + habitatrichtlijn en VRL + Vogelrichtlijn)

N2000 gebied	Overbelasting stikstof?	Ligging binnen de provincie Fryslân
Alde Feanen (HRL+VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Bakkeveense duinen (HRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Deelen (VRL)	Nee	Volledig binnen provinciegrens
Drents-Friese Wold & Leggelderveld (HRL+VRL)	Ja	Deels
Duinen Ameland (HRL+VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Duinen Schiermonnikoog (HRL + VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Duinen Terschelling (HRL+VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Duinen Vlieland (HRL+VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Fochteloërveen (HRL +VRL)	Ja	Deels
Groote Wielen (HRL + VRL)	Nee	Volledig binnen provinciegrens
IJsselmeer (HRL + VRL)	Nee	Deels
Lauwersmeer (VRL)	Nee	Deels
Noordzeekustzone (HRL + VRL)	Nee	Deels
Oudegaasterbrekken Fleussen en omgeving (HRL+VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Rottige Meenthe & Brandemeer (HRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Sneekermeergebied (VRL)	Nee	Volledig binnen provinciegrens
Van Oordt's Mersken (HRL + VRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens
Waddenzee (HRL + VRL)	Ja	Deels
Wijnjeterper Schar (HRL)	Ja	Volledig binnen provinciegrens

Passende beoordeling

Omgevingsvisie Fryslân

projectnummer 0494828.100

3 februari 2026

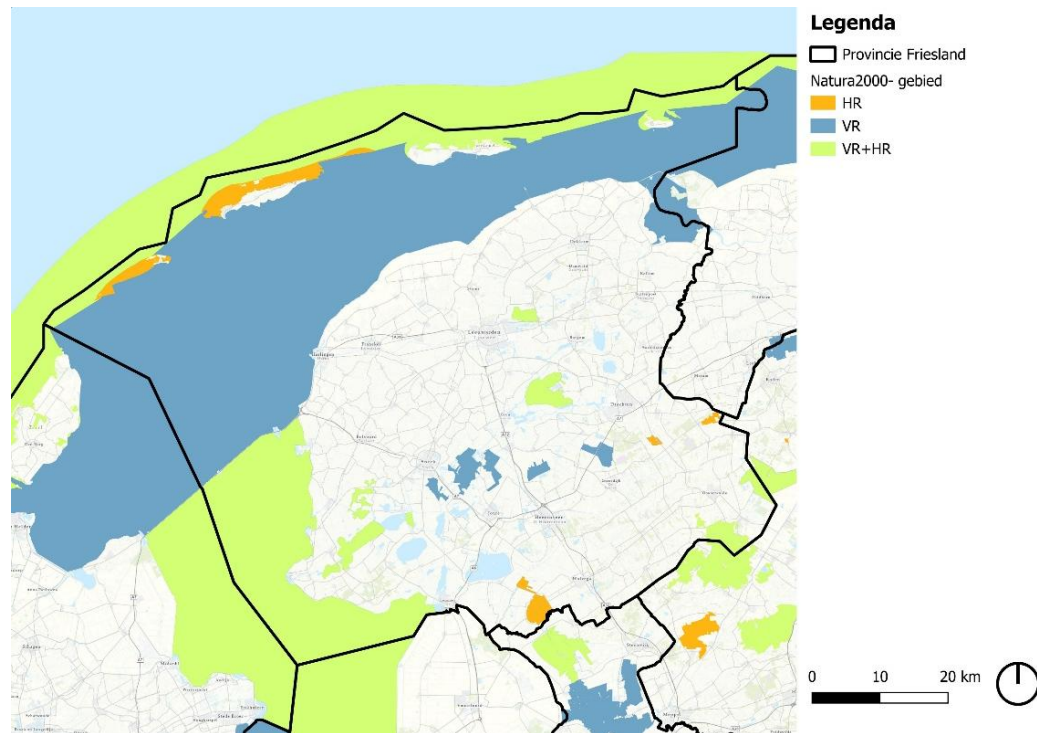
Provincie Fryslân

<i>N2000 gebied</i>	<i>Overbelasting stikstof?</i>	<i>Ligging binnen de provincie Fryslân</i>
Witte en Zwarte Brekken (VRL)	Nee	Volledig binnen provinciegrens

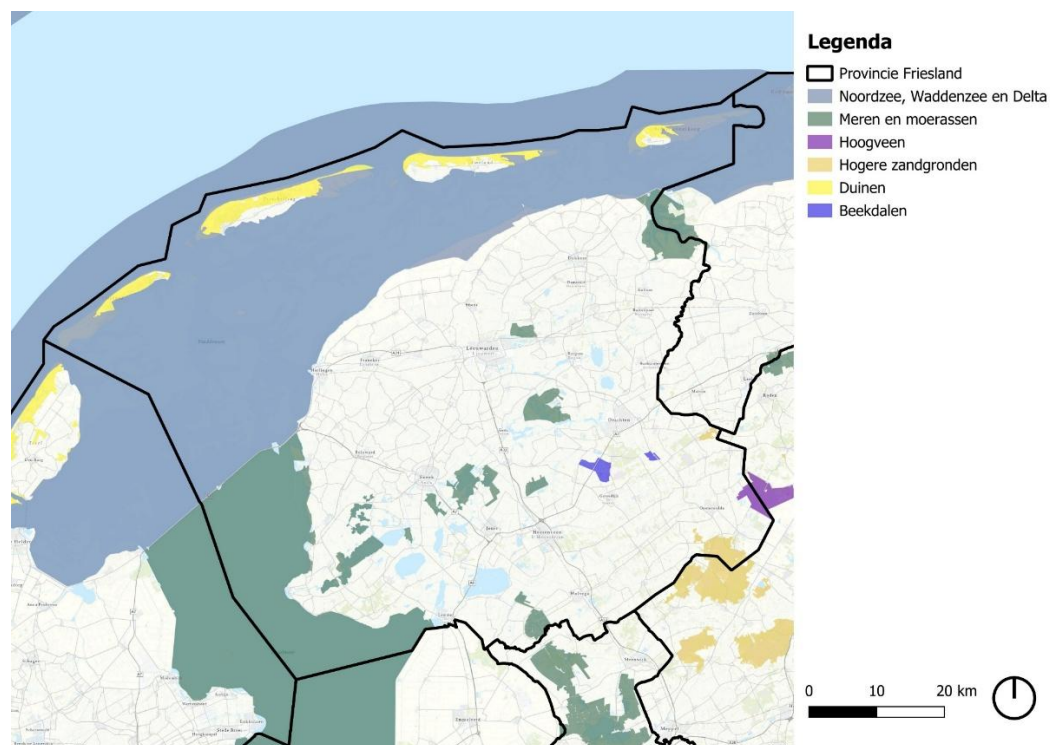
De beschrijving (op hoofdlijnen) van de Natura 2000-gebieden gebeurt per “landschap”. Alle Natura 2000-gebieden in Nederland zijn onderverdeeld in acht verschillende landschappen (zie figuur 4-2):

- Noordzee, Waddenzee en Delta
- Duinen
- Rivierengebied
- Meren en moerassen
- Beekdalen
- Hogere zandgronden
- Hoogvenen
- Heuvelland

De landschappen “Rivierengebied” en “Heuvelland” ontbreken binnen de provincie Fryslân. Dit type Natura 2000-gebieden is meer gebonden aan, respectievelijk, de grote rivieren in Nederland en het Limburgse Heuvelland.

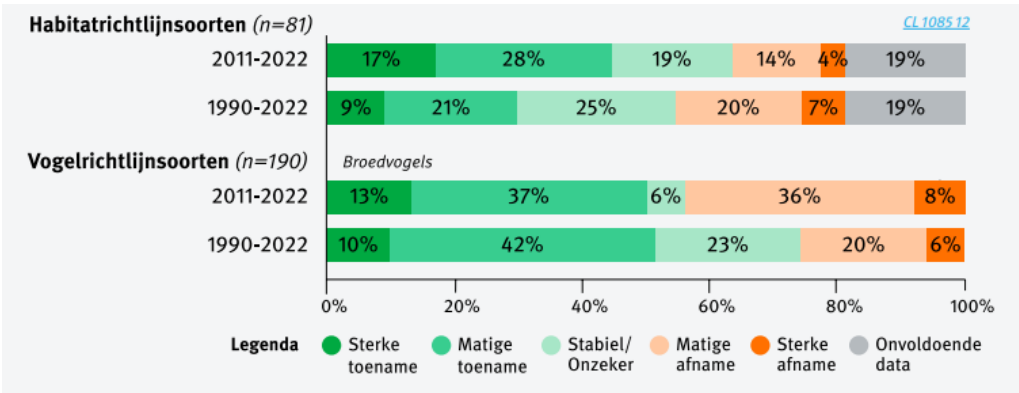

Figuur 4-1: Natura 2000-gebieden in (de omgeving van) provincie Friesland (Bron data: PDOK, bewerking auteur)

Figuur 4-2 Natura 2000 gebieden Fryslân – landschapstypen (Bron data: PDOK, bewerking auteur)

In Figuur 4-3 is de trend voor habitat- en vogelrichtlijnsoorten uit de Tiende Voortgangsrapportage Natuur weergegeven. Hieruit blijkt dat er in Nederland een toenemende of stabiele trend is voor een (kleine) meerderheid van de habitatrichtlijnsoorten. Voor 14% van de habitatrichtlijnsoorten is er sprake van een matige afname en voor 4% van een sterke afname in de periode tussen 2011 en 2022. Voor de broedvogels van de vogelrichtlijnsoorten is er sprake van een toenemende of stabiele trend voor 64% van de soorten in de periode tussen 2011 en 2022. Voor de overige soorten is er sprake van een matige tot sterke afname (IPO en LVVN, 2024).

Figuur 4-3 Trend Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten

In de natuurdoelanalyses (NDA’s) staat beschreven hoe de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in Fryslân ervoor staan. De Friese natuurdoelanalyses zijn opgesteld voor de Bakkeveense Duinen, Van Oordt’s Mersken, Wijnjeterper Schar, Rottige Meenthe, Ameland, Alde Feanen, Vlieland, Terschelling en Schiermonnikoog. Voor Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving, het Sneekermeergebied en de Groote Wielen is een verkorte natuurdoelanalyse opgesteld. De natuurdoelanalyses voor de gebieden Fochteloërveen en Drents-Friese Wold & Leggelderveld vallen onder de verantwoordelijkheid van de Provincie Drenthe. De verantwoordelijkheid voor het opstellen van de NDA’s voor de Waddenzee en het IJsselmeer ligt bij Rijkswaterstaat.

Actuele situatie Natura 2000-gebieden

Onderstaande tabellen geven een beknopt overzicht van de actuele situatie vanuit de Natuurdoelanalyses en/of evaluaties van de beheerplannen per Natura 2000-gebieden. In veel natuurgebieden is het maatregelenpakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Over een aantal soorten en leefgebieden is onvoldoende informatie beschikbaar. In het Rapport Invulling Kennisleemtes naar aanleiding van natuurdoelanalyses (2024) (Arcadis, 2024) staat een advies om de benodigde kennis in beeld te brengen. Het is nog niet bekend hoe er invulling wordt gegeven aan deze adviezen. Naast stikstof, zijn er nog verschillende andere drukfactoren die invloed hebben op natuurgebieden.

Tabel 4-2 Beknopte samenvatting opgaven voor de Natura 2000-gebieden van het landschap Meren & Moerassen uit de beheerplannen, natuurdoel analyses en adviezen van de ecologische autoriteit.

N2000 gebied Meren & Moerassen		Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Afgesloten zeearmen en randmeren			
Lauwersmeer (VRL)	Het Lauwersmeergebied ligt op de grens van Friesland en Groningen. Het is een gebied met afwisseling tussen open water, moerasgebied en graslanden. Het is een zeer belangrijk broedgebied voor broedvogels van rietmoerassen en rietruigtes (roerdomp, bruine kiekendief, blauwborst en rietzanger). Daarnaast is het van enig belang voor broedvogels van vochtige tot natte graslanden (porseleinhoen, kemphaan en paapje) en voor kustbroedvogels (kluut en noordse stern). Ook is het van zeer groot belang als	- Nastreven van een meer evenwichtig systeem met goede waterkwaliteit voor waterplanten, vissen en schelpdieren mede t.b.v. vogels zoals kleine zwaan, tafeleend, kuifeend en nonnetje - Conform bekendmaking ministerie LVVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto als broedvogels en een hoger populatiedoel en	

N2000 gebied	Meren & Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Moerassen	broedgebied voor de grauwe kiekendief (open rietruigtes en ruige graslanden in combinatie met rustige akkerbouwgebieden - koolzaad).	uitbreidingsdoelstelling voor kwaliteit van het foerageer-, slaap en rustgebied als niet broedvogel opgenomen voor dit Natura 2000-gebied². • Voldoende open water met ruiplaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals fuut, ganzen, slobbeend en kuifeend • Moerasvorming aan de randen van de meren voor land-water interactie, paaigebied vis en voor moerasvogels als roerdomp • Plas-dras situaties voor smient en broedvogels zoals kempahaan. • Voor 9 van de 13 broedvogels die in het gebied beschermd worden de doelstellingen nog niet behaald. Voor de 29 soorten trekvogels en wintergasten in het gebied geldt dat het met 11 soorten om verschillende redenen niet goed gaat. • Te stabiel en laag waterpeil vormt een knelpunt door onvoldoende natuurlijke dynamiek, slechte riet- en moerasontwikkeling en toenemende oevererosie. • Achteruitgang van riet-, oever- en plas-drasgebieden voor broed- en foerageervogels vormt een belangrijk knelpunt in dit gebied. • Door recreatie en menselijke aanwezigheid komen broed- en foerageerfuncties onder druk te staan.
IJsselmeer (HRL+VRL)	Het IJsselmeer is ontstaan door de aanleg van de Afsluitdijk, voltooid in 1932, de aanleg van de IJsselmeerpolders (voltooid in 1968) en van de Houtribdijk, voltooid in 1976. Na de aanleg van de Afsluitdijk is het water binnen enkele maanden verzoet. Het IJsselmeer is een groot, tamelijk ondiep zoetwatermeer, dat grotendeels is begrensd door dijken en dammen. De openheid en grootschaligheid van het gebied is van groot ecologisch belang. Het is een foerageer- en ruigebied voor zeer grote aantallen watervogels, vooral viseters en vogels die hun voedsel op de bodem van het meer zoeken. Ondiepten en buitendijkse droge gronden zijn vooral aanwezig langs de Friese kust, waar velden waterplanten en veenmosrietlanden voorkomen, en de habitatrichtlijnsoorten groenknolorchis en Noordse woelmuis.	• Conform bekendmaking ministerie LNVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto als broedvogels en een hoger populatiedoel (slaapplaatsen) en een uitbreidings- en verbeterdoelstelling van het slaap en rustgebied als niet broedvogel opgenomen voor dit Natura 2000-gebied. Er zijn geen knelpunten ten aanzien van stikstofdepositie voor de aanwezige stikstof gevoelige habitattypen. Knelpunten zijn (Van der Hut <i>et al.</i>, 2025): • Intensief maaibeheer van de rietmoerassen • Vegetatie-succesie op potentiële groeiplaatsen voor de groenknolorchis • Gebrek aan kale grond op eilanden en vooroevers • Gebrek aan brede waterzones • Overjarige rietopstanden mogelijk te kleinschalig en pioniermoeras ontbreekt • Tegennatuurlijk peilbeheer • Gebrek aan voedsel voor visetende watervogels en voor benthoseters

² In december 2025 heeft de Staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LNVN) kennisgegeven van het besluit, ter uitvoering van richtlijn 2009/147/EG (Vogelrichtlijn), het wijzigingsbesluit van een aantal Natura 2000-gebieden (Vogelrichtlijngebieden) vast te stellen (Staatscourant, nr 43718, 16 december 2025). Aanleiding voor de wijzigingen is de noodzaak om nu ook de grutto als broedvogel te beschermen in deze gebieden, nadat de grutto eerder in de meeste van deze gebieden als doortrekker (niet-broedvogel) al was beschermd. Op deze noodzaak is Nederland gewezen door de Europese Commissie in een zogenoemde inbreukprocedure. Het toevoegen van instandhoudingsdoelstellingen voor broedende grutto's is onderdeel van een ambitieus maatregelenpakket dat van toepassing is binnen en vooral buiten Vogelrichtlijngebieden, om tot het noodzakelijke herstel van de populatie te komen. In dat kader zijn ook voor een aantal Friese gebieden doelen voor de grutto toegevoegd c.q. gewijzigd. Uit de eindevaluatie van de provinciale 'Nota Weidevogels 2014 — 2020' komt naar voor dat het niet gelukt is de achteruitgang van de gidssoort grutto te stoppen en om te buigen naar een stijgende lijn. Daarom is het beleid aangescherpt (Nota Weidevogels 2021-2030, (provincie Fryslân z.d.)

N2000 gebied Meren & Moerassen		Opgaven en knelpunten
		- Aantal slachtoffers onder aalscholver in windpark Noordoostpolder en Fryslân structureel hoger dan verwacht - Verstoring foerageergebieden, ruipaatsen, rustgebieden door waterrecreatie
Zeekleigebieden		
Oudegaasterbrekken Fluessen en omgeving (HRL+VRL)	Het Friese Merengebied is een belangrijke plek voor verschillende water- en moerasvogels. Het gebied kenmerkt zich door een afwisseling tussen open water, graslanden en her en der wilgenbosjes en rietlanden.	- Voldoende ruipaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals ganzen en kuifeend; - Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan van verdroging t.b.v. noordse woelmuis; - Plas-dras situaties voor smienten en voor broedvogels; - Zoals porseleinhoen en voor de noordse woelmuis. - Conform bekendmaking ministerie LVVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto opgenomen (als broed- en niet-broedvogel) voor dit Natura 2000-gebied. - Er speelt overbelasting van stikstof (voor H7140B Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden met een matige overbelasting); - Het grootste knelpunt voor de kwaliteit van leefgebied voor meerdere soorten blijft het gebrek aan waterpeildynamiek en rust
Laagveengebieden		
Sneekermeergebied (VRL)	Het Friese Merengebied is een belangrijke plek voor verschillende broedende en trekkende water- en moerasvogels. Het gebied kenmerkt zich door een afwisseling tussen open water, graslanden en her en der wilgenbosjes en rietlanden.	- Plas-dras situaties voor smienten en voor broedvogels zoals porseleinhoen, kempaan en kwartelkoning en voor de noordse woelmuis; - Voldoende ruipaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals ganzen en slobend. - Conform bekendmaking ministerie LVVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto als broedvogel opgenomen voor dit Natura 2000-gebied en zijn de instandhoudingsdoelen voor de populatie en kwaliteit van het foerageergebied aangepast (verhoogd/gewijzigd van behoudoelstelling en verbeterdoelstelling).. - Geen knelpunten ten aanzien van stikstof; - Het grootste knelpunt voor de kwaliteit van leefgebied voor meerdere soorten blijft het gebrek aan waterpeildynamiek en rust.
Witte en Zwarte Brekken (VRL)	Het Friese Merengebied is een belangrijke plek voor verschillende water- en moerasvogels. Het gebied kenmerkt zich door een afwisseling tussen open water, graslanden en her en der wilgenbosjes en rietlanden.	- Plas-dras situaties voor smienten en noordse woelmuis - Voldoende ruipaatsen en rustgebieden voor watervogels zoals ganzen en slobend - Het grootste knelpunt voor de kwaliteit van leefgebied voor meerdere soorten blijft het gebrek aan waterpeildynamiek en rust
Groote wielen (HRL+VRL)	Het gebied Groote Wielen is van oorsprong een laagveengebied dat op de grens tussen klei- en zandgronden ligt. In het gebied liggen grote plassen. Het westelijke deel vormt een belangrijk weidevogelgebied. De natte delen in het centrum herbergen grote aantallen migrerende eenden en ganzen. Rietlanden en natte graslanden zijn het	- Zorgen voor voldoende plas-dras situaties voor de noordse woelmuis, de smient en de broedvogels zoals het porseleinhoen en de kempaan. - Herstellen van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door het herstel van de natuurlijke peildynamiek en het tegengaan van de verdroging

N2000 gebied Meren & Moerassen		Opgaven en knelpunten
	leefgebied voor de Noordse woelmuis. In botanisch opzicht is het oostelijke deel, de overgang van zand naar klei, het meest waardevol, met waardevolle begroeiingen in kwelsloten en soortenrijk dotterbloemhooiland.	voor de rietmoerasvogels zoals de roerdomp en voor de noordse woelmuis. De beperkte peilfluctuatie in de boezem en afkalving van de oevers vormen belangrijke knelpunten voor het behalen van deze kernopgave. - Conform bekendmaking ministerie LVVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto als broedvogel en voor de functie van het gebied als foerageergebied opgenomen voor dit Natura 2000-gebied. - Zorgen voor voldoende rui- en rustplaatsen voor watervogels zoals ganzen. - Geen knelpunten ten aanzien van stikstof.
Alde Feanen (HRL+VRL)	Dit is een deels vergraven en ontgonnen laagveengebied. Het is één van de weinige overgebleven restanten van een omvangrijk complex van laagveenmoerassen en petgatenlandschappen. De huidige situatie is vooral het resultaat van het na de vervening opgetreden verlandingsproces. Landschappelijk wordt het gebied gekenmerkt door moerasvegetaties, omgeven door zomerpolders en boezemlanden en doorsneden door tal van watergangen. Het gebied bestaat uit open water, rietlanden, laagveenverlandingsmoeras, moerasbos en schrale graslanden op restveen. In het Natura 2000-gebied Alde Feanen komen bijzondere trilvenen en graslanden voor. Ook voor diersoorten als noordse woelmuis, meervleermuis, kleine modderkruiper en gevlekte witsnuitlibel zijn deze gebieden van belang. De Alde Feanen is bovendien aangewezen voor veel bijzondere vogelsoorten, zoals de zwarte stern en purperreiger.	- Nastreven van een meer evenwichting systeem (waterkwaliteit, waterkwantiteit en hydromorfologie): waterplantengemeenschap (voor meren met krabbenscheer en fonteinkruiden H3150), zwarte stern en vissen zoals o.a. bittervoorn, grote modderkruiper, kleine modderkruiper en insecten, zoals gevlekte witsnuitlibel. - Alle successiestadiïa laagveenverlanding in ruimte en tijd vertegenwoordigd: overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) H7140_B en vochtige heiden (laagveengebied) H4010_B, blauwgraslanden H6410, galigaanmoerassen *H7210 en hoogveenbossen *H91D0, in samenhang met gemeenschappen van open water. - Plas-dras situaties voor smient en broedvogels zoals porseleinhoen en kempfaan en noordse woelmuis*. - Herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet, inclusief waterriet, door herstel van natuurlijke peildynamiek en tegengaan verdroging voor rietmoerasvogels, zoals roerdomp, purperreiger, snor en voor de noordse woelmuis*. - Conform bekendmaking ministerie LVVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto als broedvogel opgenomen en zijn de populatiedoelen voor de functie van het gebied als foerageer- en slaapplek verhoogd voor dit Natura 2000-gebied. - In 7 van de 9 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron en herstelmaatregelen zijn urgent. Voor de habitattypen ruigten en zomen zijn onvoldoende gegevens beschikbaar. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 14 van 28 de VHR-soorten op termijn niet gehaald. - De verminderde kwaliteit en omvang van veenmosrietlanden, waterplanten, waterriet en blauwgraslanden vormen belangrijke knelpunten in het gebied. Dit komt door vermessing en verzuring (overschrijding KDW), versnelde successie, verdroging (door wegzijging), het ontbreken van de oorspronkelijke peildynamiek, te hoge nutriëntenwaarde van oppervlaktewater. - Ook spelen er drukfactoren voor soorten: vogels die verbonden zijn aan bovengenoemde habitattypen ondervinden indirect negatieve effecten van bovenstaande knelpunten. Voor de Zwarte stern is gebrek aan verlanding en waterkwaliteit belangrijk knelpunt. Purperreiger en bruine kiekendief brengt

N2000 gebied Meren & Moerassen		Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
			verstoring (recreatie) mogelijke druk me zich mee. Bruine kiekendief heeft last van het maaibeheer. Aalscholver heeft te maken met een afnemend voedselaanbod. De zoetwatermosselen lijken af te nemen waardoor de tafeleend en kuifeend minder voedsel hebben. De korte inundaties t.b.v. natuur en landschapsbeheer lijken de kolgans negatief te beïnvloeden.
Rottige Meenthe en Brandemeer (VRL)		Het gebied Rottige Meenthe & Brandemeer bestaat uit twee grote moerasgebieden en de Helomavaart die de twee gebieden verbindt. Dit gebied is een belangrijke verbinding tussen de laagveengebieden in het midden van Fryslân en de moerassen in Noordwest Overijssel.	- De ontwikkeling van een meer evenwichtig watersysteem, waarin de diverse successiestadia van laagveenverlandings in ruimte en tijd vertegenwoordigd zijn, en waarbij nieuwvorming van blauwgraslanden optreedt - In 7 van de 9 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron en herstelmaatregelen zijn urgent. Voor de habitattypen ruigten en zomen zijn onvoldoende gegevens beschikbaar. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 6 van 9 de VHR-soorten op termijn niet gehaald. - Stagnatie van de verlandings van petgaten, verdroging, stikstofdepositie en de geïsoleerde ligging van verschillende leefgebieden vormen de belangrijkste knelpunten in dit Natura 2000-gebied.
Deelen (VRL)		Het gebied is een laagveengebied in de vroegere benedenloop van de Boorne (of Koningsdiep), dat bestaat uit een stelsel van (langgerekte) petgaten, rietland, struweel en graslandvegetaties, waarvan plaatselijk schraallanden. Het gebied is van betekenis voor moerasbroedvogels als purperreiger, zwarte stern, bruine kiekendief, snor en rietzanger en voor overwinterende ganzen en eenden.	- In het Natura 2000-gebied is geen sprake van een overbelasting met stikstof. Een belangrijke opgave in dit gebied is het ontwikkelen van (water)riet en het zorgen voor een goed watersysteem. In dit gebied wordt de groei van (water)riet gestimuleerd. Dat vormt een rust- en leefplaats voor vogels als de roerdomp en purperreiger. Ook wordt gewerkt aan een evenwichtig watersysteem, waar waterplanten goed kunnen groeien (Natura 2000 Fryslân). Knelpunten zijn (beheerplan): - Slechte waterkwaliteit en dikke sliblaag in de petgaten - Onvoldoende waterriet door verzuring, vraat, erosie van legakkers - Erosie legakkers

Tabel 4-3 Beknopte samenvatting opgaven voor de Natura 2000-gebieden van het landschap Noordzee, Waddenzee (en Delta) uit de beheerplannen, natuurdoel analyses en adviezen van de ecologische autoriteit.

N2000 gebied Noordzee & Waddenzee		Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Noordzeekustzone (HRL+VRL)		De zandige, dynamische kust langs de Noordzee bestaat uit kustwateren, ondiepten, enkele zandbanken en de stranden van noordelijk Noord-Holland en de Waddeneilanden. Permanent met zeewater overstroomde zandbanken komen met name voor in de buitendelta's van de zeegaten tussen de Waddeneilanden. Het herbergt lokaal grote hoeveelheden schelpdieren. Mede daardoor vormt het in de winter een belangrijk foerageergebied voor soorten als zwarte zee-eend en eidereend. Het gebied	- Er is geen sprake van overbelasting met stikstof. - Met verschillende beschermde habitattypen en soorten in de Noordzeekustzone gaat het goed (bijvoorbeeld de 'slik- en zandplaten', 'zilte pionierbegroeiingen', 'embryonale duinen' en de gewone zeehond, bergeend, rosse grutto en wulp). - De grootste knelpunten voor natuurwaarden in het gebied zijn te vinden op zee (kwaliteit van het habitattype 'permanent overstroomde zandbanken' en van de leefgebieden van bruinvissen en zee-eenden) en op de stranden en strandvlaktes van

N2000 gebied Noordzee & Waddenzee		Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
		is ook een belangrijke kraamkamer voor mariene vissoorten. Op de stranden gaat het met name om strandbroeders en beginnende duinvegetaties.	de Waddeneilanden (kwaliteit broedgebieden strandbroedvogels) (beheerplan Noordzeekustzone, Microsoft Word - 160710 Beheerplan NZKZ 2016-2022 definitief.doc.)
Waddenzee (HRL+VRL)		De Waddenzee is een dynamisch gebied met diepe geulen, ondiepe wateren en zand- en slibbanken die bij eb grotendeels droogvallen. Het gebied bevat verspreide kweldergebieden langs het vasteland en de eilanden, met door verschillen in zout en vocht zeer gevarieerde vegetaties. Natuurlijke processen bepalen er grotendeels de vorm en ontwikkeling van landschappen en leefgebieden. In 2007 is het gebied uitgebreid met een deel van het Eems-Dollard-estuarium, dat ook door Duitsland zal worden aangemeld omdat beide landen aanspraak maken op dit deel van het estuarium	- Conform bekendmaking ministerie LNVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto als broedvogel opgenomen en zijn de populatie-doelen als foerageer- en slaapplek verhoogd voor dit Natura 2000-gebied. - Binnen het habitatype Grijze duinen op Texel zijn er knelpunten ten aanzien van stikstof. Overige knelpunten zijn (Heidinga et al., 2023): - Groot aan bodemberoerende activiteiten (garnalenvisserij, mosselzaadvisserij, baggeren, handkokkelvisserij) - Verstoring (van de hoogwatervluchtplaatsen, van broedgebieden, wad en zandplaten) door menselijk gebruik van de Waddenzee - Successie kwelders - Predatie (Ontbreken van) Zoet-zoutovergangen en zoetwateraanvoer

Tabel 4-4 Beknopte samenvatting opgaven voor de Natura 2000-gebieden van het landschap Duinen uit de beheerplannen, natuurdoelanalyses en adviezen van de ecologische autoriteit.

N2000 gebied Duinen		Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Duinen Ameland (HRL+VRL)		Het gebied omvat uitgestrekte duingebieden, rijke, groene polders, brede stranden en zelfs een groen strand. Er zijn veel overgangen van zoet naar zout water en tussen droge en vochtige gebieden. Ook het kalkgehalte in het duinzand varieert sterk van de zeereep tot de oudere duinen landinwaarts.	- Ruimte voor natuurlijke verstuing: witte duinen H2120 en o.m. van belang als habitat voor bontbekplevier, strandplevier en dwergstern. - Uitbreiding en herstel kwaliteit van grijze duinen *H2130, ook als habitat van tapuit, velduil en blauwe kiekendief, door tegengaan vergrassing en verstruweling. - Behoud oppervlakte en herstel kwaliteit van vochtige duinvalleien (kalkrijk) H2190_B. Behoud vochtige duinvalleien H2190 als habitat voor blauwe kiekendief, velduil en groenknolorchis. - Herstel hydrologie/vochtgradiënt duinbossen (binnenduinarand) H2180_C, heischrale graslanden *H6230 - Conform bekendmaking ministerie LNVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto (als broedvogel) opgenomen voor dit Natura 2000-gebied. - In 9 van de 17 habitattypen is het huidige maatregelenpakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 6 van 11 de VHR-soorten op termijn niet gehaald.

N2000	gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Duinen			De belangrijkste knelpunten voor het realiseren van de Natura 2000 doelen zijn de afname van dynamiek (mede door de kleine konijnenpopulatie), de hydrologische situatie, hoge recreatiedruk, de neerslag van stikstof en de verstoring van broedvogels.
Duinen Schiermonnikoog (HRL+VRL)		Schiermonnikoog is het meest ongerepte eiland in het Friese waddengebied. Met aan de westkant een duingebied en een zoetwaterplas, en meer naar het oosten toe een smaller duingebied met kwelders. Ook is er een grote stuifdijk die zich naar het oosten uitstrekt, en een flink naald- en loofbos te vinden op het eiland. Er broeden veel verschillende vogelsoorten op Schiermonnikoog.	- Uitbreiding oppervlakte en herstel kwaliteit van grijze duinen *H2130, ook als habitat van tapuit A277, en blauwe kiekendief A082, door tegengaan vergrassing en verstruweling - Behoud oppervlakte en herstel kwaliteit van vochtige duinvalleien (kalkrijk) H2190B. Behoud vochtige duinvalleien H2190 als habitat van lepelaar A034, blauwe kiekendief A082, velduil A222 en groenknolorchis H1903 (vergroting oppervlakte is vrijwel overal gedaan). - Ontwikkeling grijze duinen (heischraal) *H2130C en blauwgraslanden H6410 op kansrijke locaties - Herstel hydrologie/vochtgradiënt duinbossen (binnenduintrand) H2180C en blauwgraslanden H6410 - In 15 van de 17 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 7 van 8 de VHR-soorten op termijn niet gehaald. - De belangrijkste knelpunten voor het realiseren van de Natura 2000 doelen zijn het gebrek aan dynamiek en spontane ontwikkeling. Als dit niet met elkaar in evenwicht is leidt dit vaak tot een afname van oppervlakte/kwaliteit van habitattypen. Hierdoor verouderen vegetaties. Vermesting is ook een belangrijke drukfactor. Bij de Westerplas zijn hierdoor habitattypen verloren gegaan en daarmee ook de rietkragen voor de roerdomp en bruine kiekendief. De verruiging van het landschap door stikstof in de grijze duinen leidt ertoe dat de voedselbeschikbaarheid voor meerde broedvogelsoorten achteruitgaat. De grijze duinen en witte duinen verruigen ook door een achteruitgang in konijnenpopulaties (infectieziekte). Dit werkt door in voedselbeschikbaarheid en broedmogelijkheden voor verschillende soorten. Binnen de grijze duinen en droge duinbossen zijn er invasieve exoten. Dit zijn de rimpelroos en Amerikaanse vogelkers. Ook beheer is een drukfactor, er zijn habitattypen verwijderd.
Duinen Terschelling (HRL+VRL)		Deze duinen behoren tot de meest kalkarme duingebieden van de Waddeneilanden. Er komen dan ook vooral uitgestrekte droge duingraslanden en heidebegroeiingen voor. De daartussen gelegen duinvalleien omvatten diverse biotopen, van open water tot knopbiesbegroeiingen en zure berkenbossen. Het westelijk deel van het duingebied, de Noordvaarder, is jong en kent daardoor nog gedeelten die kalkhoudend zijn met daaraan gekoppeld gradiënten naar ontkalkte gedeelten. Ten zuidoosten hiervan ligt het groene strand, met een duinbeek. Hier is tevens sprake van zo'n sterke voeding van grondwater vanuit de Noordvaarder dat lokaal veenvormende vegetaties tot ontwikkeling komen. Hetzelfde fenomeen treedt op ter hoogte van de Kooibosjes in de binnenduintrand door een sterke kwel vanuit het aangrenzende duinmassief. Ten noorden van De Boschplaat ligt een	- Eén van de maatregelen uit het beheerplan is het tegengaan van verruiging. Er zijn in de loop der tijd steeds meer bosjes en dichte begroeiingen ontstaan op het eiland. Hierdoor verdwijnt de dynamiek door wind op Terschelling. Runderen en pony's begrazen zulke gebieden nu om het open karakter van het eiland te behouden - De natuur op het eiland staat onder druk door te veel stikstof in de bodem wat zorgt voor verruiging met exotische planten. Watercrassula vormt een bedreiging in de vochtige duinvalleien van Terschelling. - De hydrologische situatie is niet optimaal door de huidige afwatering van de westelijke duinen. - Er zijn te weinig konijnen die de vegetatie kort houden en open plekken creëren.

N2000	gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Duinen		duingebied waar het zand vrij kan stuiven en waar per saldo kustafslag plaatsvindt. Het gebied omvat ook enige boscomplexen die bestaan uit aangeplant naald- en loofbos en spontane opslag. De diversiteit aan habitattypen leidt tot een vogelrijkdom. In de embryonale duinen broeden onder meer strandplevier en bontbekplevier, in de oudere duinen blauwe kiekendief, velduil en tapuit, en in de valleien met duinplassen dodaars, bruine kiekendief, paapje en Rietzanger.	- Op de stranden en de Noordsvaarder zijn er plaatselijk veel recreatieve activiteiten. Dat kan tot verstoring leiden voor de vogels die op het strand broeden, met name de dwergstern, de bontbekplevier en de strandplevier. (beheerplan 1) - In 16 van de 22 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 9 van 12 de VHR-soorten op termijn niet gehaald - Uit de Natuurdoelanalyse voor Natura 2000-gebied Duinen Terschelling volgen de volgende drukfactoren. Invasieve exoten hebben een grote invloed op meerdere habitattypen en soorten. Dit betreft de aanwezigheid van watercrassula. Hiervoor diende dermate ingegrepen te worden dat er door het beheer habitattypen zijn verdwenen. De grijze duinen en duinheiden hebben te maken met de Amerikaanse vogelkers. Vermesting vormt ook een belangrijke drukfactor. Voor kalkarme grijze duinen is nog sprake van een overschrijding van de KDW. Verruiging van het landschap door stikstofdepositie leidt over het algemeen tot een afname in voedselbeschikbaarheid voor aangewezen broedvogelsoorten. Ook speelt er binnen het gebied de drukfactor spontane ontwikkeling. De instorting van de konijnenpopulatie heeft hieraan bijgedragen. De lage konijnenstand werkt ook door op de tapuit, omdat deze broedt in konijnenhollen. Voor enkele habitattypen speelt verdroging en of klimaat en zeespiegelstijging. Verdroging lijkt met name te spelen voor blauwgraslanden. Het klimaat werkt mogelijk door op kwelders en duinheiden met kraaiheide. Verstoring door recreatie vormt voor de Habitatrichtlijnsoorten en broedvogelsoorten een groot knelpunt. Het leefgebied van met name soorten die broeden op het strand of in de jonge duinvormen staat sterk onder druk.
Duinen (HRL+VRL)	Vlieland	Het gebied wordt gekenmerkt door een uitgestrekt duingebied en bedijkte kwelders (Kroon's Polders). De droge duinen zijn relatief kalkarm en bestaan uit korstmosrijke duingraslanden en heidebegroeiingen. Het gebied omvat ook enige boscomplexen met aangeplant naald- en loofbos en spontane opslag. Aan de westrand van het gebied ligt de Vliehors, een uitgestrekte strandvlakte met pionierduinen, jonge kwelderbegroeiing en een duinvallei. Centraal op het eiland zijn zure milieus van infiltratievalleien; op de ijsbaan is meer kwel aanwezig. De Kroon's Polders bestaan uit een reeks van duinvalleien met kalkrijke duinvalleivegetatie. Het reservaat bestaat uit een viertal kunstmatig afgesnoerde achterduinse strandvlakten. In drie van de vier polders wordt zout water ingelaten. Het natuurgebied is ook waardevol door de bijzondere broedvogelpopulaties.	- Er wordt gewerkt aan onder andere het tegengaan van verdroging en het stimuleren van de verstuiving van duinen. - De natuur op het eiland staat onder druk door te veel stikstof in de bodem wat zorgt voor verruiging met exotische planten. De Amerikaanse vogelkers rukt op in het duinbos en open duin van Vlieland. - Er zijn te weinig konijnen die de vegetatie kort houden en open plekken creëren. - Bezoekers verstoren het leefgebied van broedvogels en rustende eiders met jongen. Voor vogels speelt ook verstoring tijdens het foerageren door visserij met name op de mosselbanken. - Klimaat kan als drukfactor wel een rol gaan spelen. Kraaiheide is een soort die relatief noordelijk voorkomt, waarbij Noord-Nederland aan de zuidgrens van het verspreidingsgebied ligt. Het is mogelijk dat door opwarming deze soort en dus ook het habitatype noordwaarts verschuift, waarmee het habitatype aan kwaliteit en oppervlakte afneemt of mogelijk zelfs verdwijnt.

N2000 gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Duinen		- In 7 van de 18 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 8 van 16 de VHR-soorten op termijn niet gehaald. - Uit de Natuurdoelanalyse voor Natura 2000-gebied Duinen Vlieland volgen de volgende drukfactoren. Voornamelijk vermesting en verzuring vormen een belangrijke drukfactor. Er is voor enkele habitattypen (grijze duinen, duinbossen) is er een overschrijding van de KDW. Er speelt daardoor o.a. vergrassing en verbossing. De verbossing valt voor een deel ook samen met de tweede drukfactor, invasieve exoten. Met name de Amerikaanse vogelkers heeft een negatieve invloed in het Natura 2000-gebied. Een derde knelpunt is dat de natuurlijke dynamiek grotendeels verdwenen is o.a. doordat de duinen vastgelegd werden. Recent is de natuurlijke dynamiek verbeterd. Wel leiden maatregelen ter verbetering van de natuurlijke dynamiek in Kroon's polder tot aandachtspunten voor een aantal habitattypen en soorten. Voor een aantal habitattypen en Habitat- en Vogelrichtlijnsoorten spelen er ook nog specifieke knelpunten: 1) de daling in konijnenpopulatie leidt tot minder geschikt leefgebied voor de bruine en blauwe kiekendief en de tapuit. 2) natuur- en herstelmaatregelen kunnen voor bepaalde soorten beperkend zijn; 3) recreatie is verstorend voor een groot aantal soorten, met name in de duinen en aan de kust (waar toegang is door recreanten).

Tabel 4-5 Beknopte samenvatting opgaven voor de Natura 2000-gebieden van de landschappen Hogere zandgronden, beekdalen en hoogvenen uit de beheerplannen, natuurdoel analyses en adviezen van de ecologische autoriteit.

N2000 gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Hogere zandgronden		
Bakkeveense Duinen (HRL)	Bakkeveense Duinen bestaat uit een gevarieerd gebied met een aantal bos- en heideterreinen, graslanden en enkele landgoederen in het dal van de Boorne (of Koningsdiep), en diverse bebossingen in het afgegraven veengebied rondom Ureterp. De variatie is voor een belangrijk deel te danken aan hoogteverschillen en aan de keileem, die op veel plaatsen in de ondergrond zit. Door verstuing in het verleden zijn hogere zandruggen opgestoven en zijn op andere plaatsen laagtes ontstaan.	- In het gebied staat de natuur onder druk door een aantal problemen. Dat komt door een teveel aan stikstof, dat zorgt voor verzuring en vermesting van de bodem (Ecologische autoriteit), en daarnaast andere knelpunten (verdroging, versnippering,...). - In 9 van de 10 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent. Voor de habitattypen actieve hoogvenen, zwak gebufferde en zure vennen zijn onvoldoende gegevens beschikbaar. - Naast verzuring en vermesting meldt de NDA de volgende knelpunten: te weinig ruimte voor winddynamiek waardoor er bijna geen zandverstuivingen meer zijn. Alle heidentypen hebben te maken met vergrassing of verbossing. Verdroging vormt ook een zeer belangrijk knelpunt, voornamelijk voor de vochtige heide. Grondwaterstanden zakken in het voorjaar en de zomer zo ver uit dat er geen grondwater meer aanwezig is boven het keileem. De reden hiervoor ligt deels bij de naastgelegen landbouwenclave

N2000 gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
		met lage grondwaterstanden. Voor de verschillende ventypen, de actieve hoogvenen en de heischrale graslanden is niet bekend of er verdroging speelt door een gebrek aan gegevens. Klimaatverandering vergroot verdroging. Voor zandverstuivingen is het gebrek aan winddynamiek problematisch. Ze zijn zo klein en zo beschermt dat de wind geen vat op ze krijgt. Op de plekken waar recreatie het zand openhoudt, is de recreatiedruk zo hoog dat hier geen kenmerkende habitattypen zich kunnen ontwikkelen. Invasieve exoten (watercrassula) zijn aanwezig in het gebied, maar vormen nog geen knelpunt. De Ecologische autoriteit meldt: <i>“De provincie heeft eerder al maatregelen getroffen en moet daar vooral mee doorgaan, maar dit is niet genoeg. Aanvullende maatregelen moeten snel uitgevoerd worden om de achteruitgang van de natuur te stoppen. Denk hierbij aan het creëren van betere verbindingen met nabijgelegen natuurgebieden, aan extra maatregelen om de stikstofproblemen bij de bron aan te pakken en aan het verbeteren van de waterhuishouding in en om het gebied, bijvoorbeeld door watergangen te dempen en grondwaterstanden te verhogen.”</i>
Drents-Friesewold en Leggerderveld (HRL+VRL)	Het betreft een gevarieerd natuurgebied met naaldbossen, stuifzanden, heidevelden, graslanden, vennen, loofbossen en beekdalen. Kenmerkend zijn het stuifzand van het Aekingerzand, grote heideterreinen zoals het Doldersummerveld en Wapserzand, en natte heiden met vennetjes en zandverstuivingen. Op meerdere plekken, waaronder de Vledder Aa en de Schoapedobbe, is natuurherstel uitgevoerd. Daarnaast komen er bijzondere vegetaties voor, zoals kraaiheidevelden, jeneverbesstruweel en heischrale graslanden.	- Het gebied staat onder druk staat doordat er veel stikstof in terecht-komt en door verdroging. Dit is bijvoorbeeld te zien aan een toename van planten zoals grijs kronkelsteeltje en pijpenstrootje. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 3 van 9 de vogelsoorten en één habitatrictlijnsoort op termijn niet gehaald. - Voor 12 van de 13 habitattypen is het huidige maatregelenpakket is onvoldoende om verslechtering uit te sluiten, OF er is een tekort aan gegevens voor een objectieve beoordeling. - Volgens de NDA spelen de volgende knelpunten op systeemniveau: door verzuring en vermesting; verdroging (en dan specifiek daling of sterke schommelingen van grondwaterstanden). Met name de habitattypen vennen, vochtige heiden, heideveentjes en pioniersvegetaties met snavelbiezen. Klimaatverandering vormt ook een knelpunt. Het vaker voorkomen van droge zomers heeft waarschijnlijk zijn weerslag op de hydrologische toestand in het gebied. De wolf heeft impact op de mogelijkheden voor begrazing. Er zijn nieuwe manieren voor begrazingsbeheer benodigd. Een vijfde knelpunt is het verspreid en lokaal voorkomen van kleine populaties van bijzondere en kenmerkende soorten maakt kwetsbaar. Gewasbeschermingsmiddelen vormt een zesde knelpunt. Het cumulatieve effect van het inwaaien van gewasbeschermingsmiddelen kan impact hebben op de habitattoorten. Verstoring vormt ook een negatief effect voor vogelrichtlijnsoorten. De tapuit (als grondbroeder) heeft last van recreanten. Ook de wespandief heeft last van verstoring. Hij verlangt rust bij het foerageren. Als laatste knelpunt zijn er vragen over de voedselbeschikbaarheid in het Natura 2000-gebied. - Overige knelpunten zijn: verdroging, klimaatverandering, de wolf, kleine populaties, gewasbeschermingsmiddelen, overmatige betreding verstoring (door recreatie, beheeringrepen in het bos), te weinig winddynamiek en voedselbeschikbaarheid (NDA)
Beekdalen		

N2000 gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
Van Oordt's Mersken (HRL+VRL)	Het gebied ligt in de benedenloop van de Boorne (of Koningsdiep) op de overgang van zandgronden naar laagveen en op de overgang van de laterale gradiënt van het beekdal. Het betreft een kleinschalige afwisseling van diverse grasland- en moerastypen. Het gebied is vooral van belang vanwege de aanwezige blauwgraslanden, daarnaast komen dotterbloemhooilanden en grote zeggenvegetaties voor. Het laagste deel is een belangrijke ganzenpleisterplaats, maar ook van belang als broedgebied voor soorten van kruidenrijke graslanden (paapje).	- Conform bekendmaking ministerie LNVN (16 december 2025) is er een nieuw instandhoudingsdoel voor de grutto zowel als broedvogel als niet-broedvogel (foerageer- en slaap-en rustplaats) opgenomen voor dit Natura 2000-gebied. - Er is sprake van een overbelasting met stikstof. - In 3 van de 5 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent. - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 5 van 7 de VHR-soorten op termijn niet gehaald. - Naast de overbelasting met stikstof en zijn ook de problemen met het watersysteem een groot knelpunt. Er is bijvoorbeeld te weinig kwelwater beschikbaar. De Ecologische Autoriteit constateert dat maatregelen daarvoor binnen het Natura 2000-gebied zelf al grotendeels zijn uitgevoerd. Voor duurzaam systeemherstel zijn echter niet alleen maatregelen nodig in de gebieden zelf, maar ook in de omgeving.
Wijnjeterper Schar (HRL)	Het gebied is een heidegebied in de middenloop van de Boorne (of Koningsdiep). Het gebied heeft keileem in de ondergrond met daarop zand. Dit zorgt voor enigszins zure en voedselarme grond. Langs de beek ligt een smal veengebied. In de laagten in de keileem komen blauwgrasland voor. Daarnaast komen droge en natte heide, heischraal grasland en kleine zeggenmoerassen voor en lokaal dotterbloemhooiland. De graslanden worden afgewisseld met vochtige bossen.	- Een teveel aan stikstof zorgt voor verzuring en vermist van de bodem. - Doordat de stand van het grondwater in en rond de gebieden te laag is, kampt het gebied ook met verdroging. Er is sprake van een te snelle afvoer van water naar omliggende gebieden - Er is sprake van versnippering van de natuur - Er zijn te veel bezoekers die de natuur verstoren. - In 6 van de 8 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten. Bron- en herstelmaatregelen zijn urgent.
Hoogvenen		
Fochteloërveen (HRL+VRL)	Het Fochteloërveen kenmerkt zich door een groot, open en uitgestrekt landschap. Alleen aan de noord- en zuidkant zijn er bossen te vinden. Door grondlagen die weinig water doorlaten - bijvoorbeeld keileem - liggen er veel natte hoogveengebieden in het Fochteloërveen. Er zijn maatregelen genomen om de groei van het hoogveen te stimuleren, zoals het plaatsen van damwanden en het aanbrengen van stuwen. Na een stilstandfase in de veengroei bevat het Fochteloërveen nu een relatief grote kern met actief hoogveen. Ook zijn droge en vochtige heide en enkele graslanden aanwezig. Ondiep, open water ligt in de Vloeiweiden, Zuidwestplassen en Esmeer. Het Esmeer is een pingoruïne. Het gebied is rijk aan (water-, moeras- en weide)vogels, de kraanvogel broedt er. Buiten de broedtijd is het Fochteloërveen van belang als slaapplek voor ganzen, zwanen en Blauwe kiekendief.	- Er is sprake van vermist van en verzuring door stikstofdepositie inclusief resteffecten van belasting in het verleden - Er treedt verdroging op door instabiele en te late waterstanden (onder andere door lekkages in de dammen, door droge zomers). - Toename van de invasieve exoot grote veenbes ('cranberry') vormt ook een drukfactor. - Vogels worden verstoord door verjaging, vliegverkeer en recreatie. - Het – ook van nature – zure milieu leidt tot een lagere voedselbeschikbaarheid en – kwaliteit (voor de geoorde fuut) - Het niet behalen van de doelen van sommige vogels speelt deels ook landelijk (een laag populatieniveau, afnemend broedsucces, de overwegend zachte winters en een verschuiving van de overwinteringskwartieren naar gebieden ten oosten van Nederland spelen hierbij een rol) - Met voortzetting van het huidige beheer worden de instandhoudingsdoelstellingen voor 4 van 10 de vogelsoorten op termijn niet gehaald. - In 4 van de 5 habitattypen is het huidige maatregelen pakket onvoldoende om verslechtering uit te sluiten.

N2000 gebied	Beknopte omschrijving	Opgaven en knelpunten
		De Ecologische Autoriteit wijst ook op conflicterende doelen. Een kernopgave voor het gebied is het herstel van hoogveen. Daarnaast is het gebied aangewezen voor een aantal vogelsoorten. Deze soorten doen het echter goed in het hoogveen omdat dit in kwaliteit is achteruitgegaan. De Ecologische Autoriteit adviseert vol in te zetten op herstel van het hoogveen en daarnaast de al ingerichte bufferzones rondom het gebied geschikt te maken voor de vogels.

Plannen voor stikstofreductie en natuurherstel

Voor alle Natura 2000-gebieden zijn natuurbeheerplannen opgesteld. De provincie Fryslân richt zich via het Uitvoeringsprogramma Stikstof Fryslân (UPS) (vastgesteld in maart 2022) op het herstellen van 11 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en het verlagen van de stikstofuitstoot in de landbouw, bouw en industrie. De aanpak is gebiedsgericht. Voor de ontwikkeling van die gebiedsgerichte aanpak werkt de provincie Fryslân samen met Friese sectorpartijen uit de landbouw, natuur, bouw, mobiliteit, industrie en medeoverheden aan het Fries Programma Landelijk Gebied. De noodzaak voor een dergelijke aanpak blijkt uit de natuurdoelanalyses waarin aangegeven is dat bij voortzetting van het huidige beleid de beheerdoelstellingen voor habitattypen en doelsoorten in veel gevallen niet worden bereikt. Het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG) vormde een belangrijk instrument om aanvullend beleid op te stellen en financiële ondersteuning te bieden voor het ontwikkelen van passend beleid om de doelstellingen te bereiken. Met het wegvallen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied³ en een (voorlopig) uitblijven van een vervolg op het FPLG is het onduidelijk in welke mate en met welke middelen de natuurdoelstellingen behaald kunnen worden. Het enige wat wel zeker is, zijn de gelden die nu vrijkomen voor de eerste maatregelenpakketten die zicht geven op uitvoering van de provinciale programma's Landelijk gebied. Het Rijk heeft op basis van de eerste Wageningen Economic Research-toets het bedrag van 1,5 miljard euro vrijgegeven over de 12 provincies voor koploperprojecten in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Dit zijn maatregelen die aannemelijk bij zullen dragen aan doelbereik en daarnaast maatregelen bedoeld om gebiedsprocessen op te kunnen starten. De provincie Fryslân heeft 180 miljoen euro ontvangen. Het geld is bedoeld voor projecten en maatregelen die bijdragen aan de doelen op het gebied van het verminderen van stikstofuitstoot, natuurherstel en klimaatmaatregelen.

Natura 2000 buiten de provincie

Naast de Natura 2000-gebieden die geheel of gedeeltelijk in de provincie Fryslân liggen, kunnen ook andere Natura 2000-gebieden die geheel buiten de provinciegrenzen beïnvloed worden. Voor een mogelijk stikstof kunnen dat een groot aantal stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden zijn. Voor andere storingsfactoren zijn dat met name N2000-gebieden die op maximaal 5 km van de provinciegrens liggen. Daarmee is het worst case-invloedsgebied voor verstoring door geluid, door betreding (recreatiedruk) beschouwd. In

³ Elke provincie heeft met een provinciaal programma Landelijk Gebied de provinciale invulling van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) uitgewerkt. In september 2024 is door het kabinet besloten om te stoppen met het NPLG. De provincies zijn in afwachting van de plannen van het nieuwe kabinet en benadrukken dat ze zich blijven inzetten om met een gebiedsgerichte aanpak de doelen voor stikstofdepositie/Natura 2000. Met het verdwijnen van het NPLG is die opgave niet verdwenen.

Tabel 4-6 is het Natura 2000-gebied opgenomen dat binnen een afstand van vijf kilometer van de provinciale grens van Friesland is gelegen. Dit betreft het Natura 2000-gebied De Weerribben. Voor dit gebied geldt dat de stikstofdepositie hoger is dan de kritische depositiewaarde, waardoor sprake is van een overbelaste situatie.

Tabel 4-6 Natura-2000 gebied binnen vijf kilometer van de provinciale grens van Friesland

N2000 gebied	Overbelasting stikstof?	Afstand tot provinciegrens
Weerribben (HRL + VRL)	Ja	1,38km

Tekstkader Afbakening invloedsgebied (excl. stikstofdepositie)

- 1,5 km De effecten van de storingsfactoren zoals verstoring door geluid, verstoring door licht, visuele verstoring en verstoring door mechanische effecten treden lokaal op of hebben een invloedsgebied variërend van enkele 10-tallen tot 100-en meters en tot maximaal 1,5 km van de projectlocatie⁴ en Krijgsveld, 2022. Daarvoor is de gevoeligheid van vogels maatgevend voor geluid en visuele verstoring met een maximale effectafstand (i.c. meetbare effecten) tot 1.500 m afhankelijk van het geluidsniveau van de activiteit en van de vogelsoort die beïnvloed wordt. Bij visuele verstoring is de maximale verstoringsafstand tot 1.200 m.
- 2 km In datzelfde Arcadis-rapport wordt gemeld “Het gros van de recreatieve uitloop heeft een bereik van maximaal 2 km.” Recentere informatie is beschikbaar via de Nationale Wandelmonitor 2021⁵. Bij wandelingen wordt onderscheid gemaakt in verschillende typen, zoals die worden beschreven in de Nationale Wandelmonitor. Wandelingen zijn daarin onderverdeeld in:
- 5 km
- Ommetjes (2-5 km) – een wandeling van circa 20 minuten tot ongeveer een uur.
 - Wandelingen (5-10 km) – een wandeling van ongeveer 1 uur tot 2,5 uur.
 - Dagwandeling (>10 km) – een wandeling van 2,5 uur of meer.
- Het maximale bereik van ommetjes en wandelingen vanuit het startpunt (huis) is respectievelijk 2,5 km en 5 km, uitgaande van het worstcasescenario dat de wandelaars niet rondlopen, maar heen en teruglopen via dezelfde route. Als mensen na 2 km bij een N2000-gebieden aankomen en van plan zijn max 5 km te lopen, zullen ze naar verwachting niet meer beginnen aan een route binnen het N2000-gebied. Daarom is voor ommetjes 2 km aangehouden. Voor wandelingen (5- 10 km) is worst case een bereik van max 5 km vanuit de woningen aangehouden. Voor Natura 2000-gebieden die op grotere afstand (>5 km) liggen, geldt dat deze alleen bij dagwandelingen bereikbaar zijn vanuit de woningen in het plangebied. Om de volgende redenen worden dagwandelingen (>10 km) niet nader beoordeeld:
- De activiteiten vanuit het plangebied leiden niet meer aantoonbaar tot een toename van de recreatiedruk in een specifiek Natura 2000-gebied, omdat het bereik vanuit de woningen bij lange wandelingen erg groot is en een groot aantal Natura 2000- gebieden in de omgeving van het plangebied kan worden bereikt met de auto (omdat recreanten voor dagwandelingen ook graag met de auto naar een startlocatie gaan).
 - Dergelijke recreatieactiviteiten hangen sterk samen met de algehele wijzigingen van de recreatie in natuurgebieden in Nederland (autonome ontwikkelingen).
 - Dergelijke ontwikkelingen worden samen met bestaande recreatieactiviteiten getoetst in de beheerplannen van Natura 2000-gebieden die eens per zes jaar worden opgesteld of geactualiseerd.

⁴ Arcadis, 2014. Effectafstanden natura 2000-gebieden Veluwe en Rijntakken. In opdracht van de provincie Gelderland 18 februari 2014 077489585:A.9 - Definitief B02042.000278.0100.

⁵ nationale+wandelmonitor+2021_wandelnet.pdf

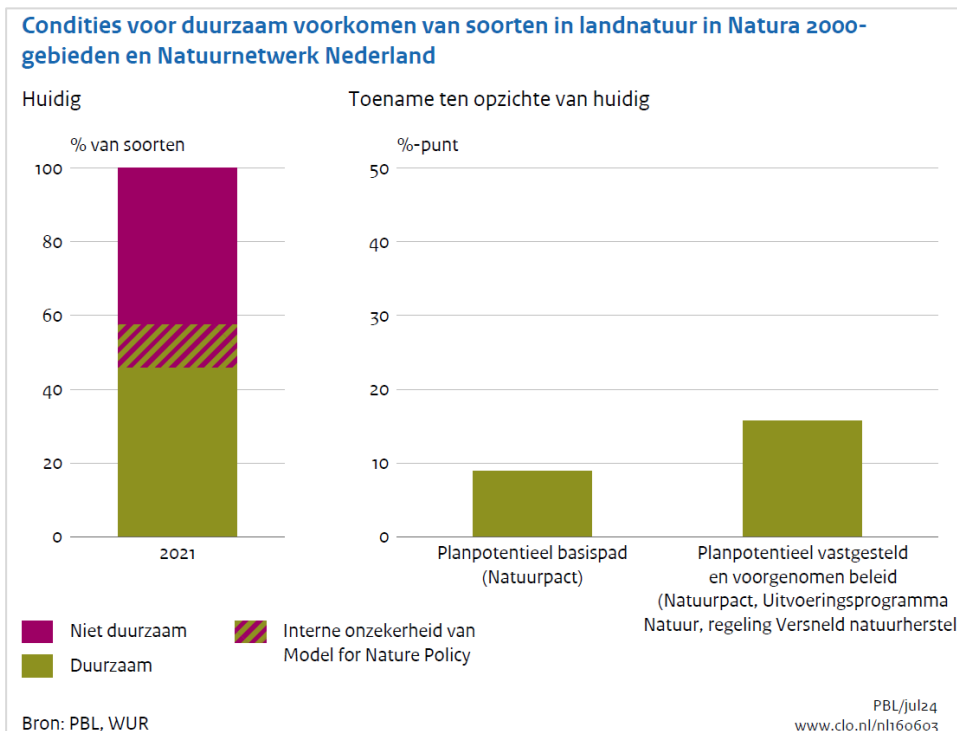
4.2 Autonome ontwikkeling

Het Nederlandse beleid is erop gericht om de gunstige staat van de soorten en habitattypen vallend onder de VHR binnen Nederland te realiseren. Voor de Natura 2000-gebieden zijn beheerplannen opgesteld met maatregelen om op termijn de Natura 2000-doelen te halen.

De tussenrapportage Natuurverkenning 2050 verkent het autonome beeld van de Nederlandse Natura 2000 in 2050. Deze rapportage is gebaseerd op beleidsstukken (zoals Natuurpact, PAGW, en Klimaatakkoord). Op basis van het voorgenomen beleid in het Natuurpact is het mogelijk dat in 2027 65% van de Vogel en Habitatrichtlijn doelen worden gerealiseerd. Ook in het autonome toekomstbeeld wordt geen volledig VHR-doelbereik verwacht, omdat de omstandigheden voor veel soorten nog onvoldoende zijn. Bijvoorbeeld als gevolg van een tekort aan leefgebied en ongeschiktheid van het leefgebied door versnippering, verdroging en vermessing. In de natuurdoelanalyses (NDA's) die voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden zijn opgesteld, is ook betoogd dat een groot aantal doelen (nog) niet kunnen worden gehaald en dat in de Natura 2000-beheerplannen extra maatregelen geformuleerd moeten worden die moeten bijdragen aan het realiseren van de doelen.

In alle provincies is budget beschikbaar voor de uitvoering de komende jaren van maatregelen uit de provinciale programma's Landelijk gebied. Door het besluit van 4 september 2024 om het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) te schrappen, ontbreekt zicht op de volledige uitvoering van deze programma's, al kan een deel van de maatregelen wel worden uitgevoerd

Ook de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) draagt in de toekomst nog bij aan de N2000-doelen. De Natura 2000-gebieden zijn voor het grootste deel onderdeel van het NNN, waarmee realisatie van het NNN, naast verbetering van de milieucondities, een essentieel instrument is om de vereiste gunstige staat te bereiken voor de habitat- en vogelrichtlijnsoorten en habitattypen. Daarnaast kunnen ook natuurmaatregelen buiten het NNN bijdragen aan het realiseren van een gunstige staat van instandhouding van deze soorten en habitattypen.

Figuur 4-4 huidige situatie en autonome ontwikkeling duurzaam voorkomen van soorten in landnatuur in Natura 2000-gebieden (PBL), situatie voordat het NPLG werd geschrapt.

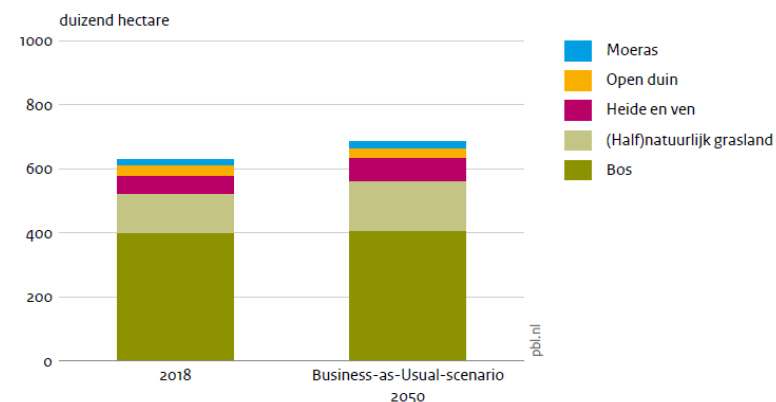
De autonome toename aan areaal natuur is in figuur 4-12 weergegeven. Het areaal aan grote wateren verandert nauwelijks en is niet in deze figuur opgenomen. Naar verwachting gaat de ontwikkeling van landnatuur in en rond de grote wateren (voorkust, Marker Wadden, moeraszone IJsselmeer) door en komen er enkele duizenden hectaren aan eilanden en natuurlijke oevers bij.

Het Planbureau voor de Leefomgeving en Universiteit Wageningen hebben onderzocht wat de uitvoering van de huidige NNN-plannen betekent voor de condities voor instandhouding van soorten. Het vergroten van het oppervlak van natuurgebieden door uitbreiding van NNN, het versterken van kwetsbare ecosystemen en het verbeteren van milieu- en wateromstandigheden door kwaliteitsverbetering van NNN zoals voorzien in het huidige beleid hebben een positief effect op de VHR-soorten en gebieden. Echter, in het rapport wordt ook aangegeven dat de winst voor complete habitatsoorten, ecosystemen en landschappen beperkt blijft. Bovendien profiteren niet alle soorten in dezelfde mate. Soorten zoals het korhoen en de klapekster zijn bijna verdwenen en herstellen zich naar verwachting niet. Voor sommige van deze planten- en diersoorten, zoals moeras, open duinen en bos, is de toename groot genoeg om de vereiste voorwaarden voor duurzaam behoud te bereiken. Voor natuurlijke graslanden en heidegebieden, inclusief vennen en hoogveen, blijven de uitdagingen echter zeer groot en bestaat het risico dat een gunstige staat van instandhouding niet wordt bereikt en verdere achteruitgang optreedt (PBL, 2020).

Het doelbereik voor Vogel- en Habitatrichtlijn soorten en typische soorten voor habitattypen neemt naar verwachting toe met 10% in 2050 ten opzichte van het jaar 2018. Het doelbereik verschilt per ecosysteem type (zie figuur 4-13). Er wordt geen significant positief effect voor natuurlijke graslanden verwacht. Er zijn geen extra inrichtingsmaatregelen en grote natuurontwikkelingen voorzien. Het doelbereik in 2050 neemt toe maar het behalen van alle doelstellingen in 2050 ligt niet binnen bereik.

Het Planbureau voor de Leefomgeving en Universiteit Wageningen verwachten verbetering voor de VHR-natuur in wateren en agrarische gebieden tegen 2050. In stedelijke gebieden is er echter weinig verbetering omdat het beleid daar niet sterk op gericht is (zie figuur 4-13). De positieve effecten buiten natuurgebieden gelden echter niet voor alle soorten en locaties. Sommige soorten die gebonden zijn aan extensief agrarisch landschap zullen waarschijnlijk afnemen vanwege verstedelijking. Bovendien zal de afname van groene elementen in het agrarisch gebied, zoals landschapselementen⁶ en overhoekjes⁷, een negatieve invloed hebben op agrarische soorten omdat hun leefgebied kleiner wordt.

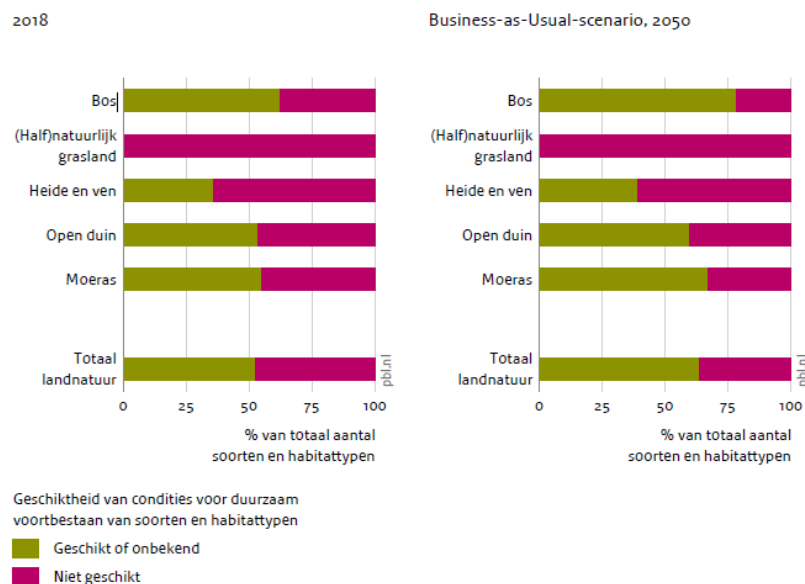
Areaal ecosysteemttypen voor landnatuur

Figuur 4-5 Ontwikkeling areaal ecosysteemttypen voor landnatuur. (Bron: Hinsberg et. al., 2020)

⁶ Dit zijn houtige elementen zoals houtwallen, singels, bomenrijen, heggen, hagen, knotbomen, graften, griendjes en hoogstam-boomgaarden. En ook een begroeiing van kruiden en ruigten, kruidenrijke akkerranden en natte elementen zoals slootkanten, natuurvriendelijke oevers en poelen, ecologisch beheerde sloten.

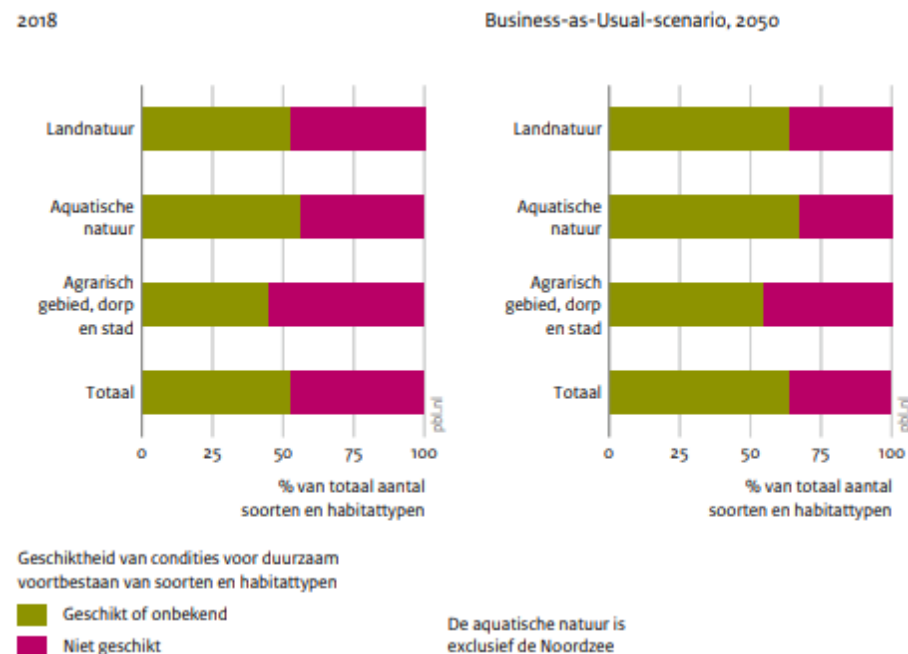
⁷ Een deel van een agrarisch perceel dat minder gemakkelijk te beheren is dan de rest en daardoor potenties biedt voor natuurlijke ontwikkeling.

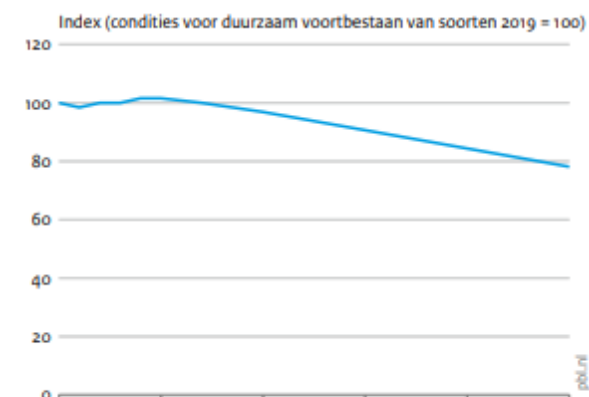
Figuur 4-6 VHR-doelbereik voor landnatuur per ecosysteemtype (Bron: Hinsberg et. al., 2020).

Er zijn echter ook nieuwe ontwikkelingen op het gebied van onder andere hoogwaterveiligheid, veranderingen in waterpeil en energietransitie die kunnen leiden tot toenemende risico's voor biodiversiteit. Klimaatverandering kan naar alle waarschijnlijkheid de omstandigheden voor duurzame instandhouding van bepaalde VHR-soorten negatief beïnvloeden. Dit hangt in grote mate af van de omvang van de temperatuurstijging. Het gemiddelde van de 4 KNMI-klimaatscenario's (zie bijlage 1 voor toelichting begrip) is een gemiddelde temperatuurstijging van 1,5 graad, wat resulteert in een afname van de landnatuur met 5 %. De modelinschatting van het effect van toenemende temperatuur op condities voor duurzaam voortbestaan van VHR-soorten is weergegeven in figuur 4-16. Naast temperatuurverandering zijn ook andere factoren, zoals de waterhuishouding, van invloed op de te verwachten effecten van klimaatverandering op VHR-soorten. Daarnaast kan een verandering in temperatuur leiden tot het vestigen van nieuwe soorten die momenteel (nog) niet behoren tot de in Nederland beschermde VHR-soorten.

Al zal de omvang van de natuur autonoom stijgen (zie figuur 4-12), dit is niet voldoende voor het behalen van de VHR-doelen. Het Planbureau voor de Leefomgeving en Universiteit Wageningen hebben onderzocht hoeveel areaal nodig is om deze gunstige staat van instandhouding te realiseren voor alle VHR-soorten. Bij een uitbreiding van het

Figuur 4-7 VHR-doelbereik binnen en buiten natuurgebieden (Bron: Hinsberg et. al., 2020)

Figuur 4-8 Modelinschatting van effect van toenemende temperatuur op condities voor duurzaam voortbestaan VHR-soorten (Bron: Hinsberg et. al., 2020)

huidige natuur areaal met 150.000 hectare is, in combinatie met andere maatregelen zoals stikstof reductie en hydrologische inrichtingsmaatregelen, een doelbereik van 90% haalbaar. Door optimalisatie van de ruimtelijke invulling van deze 150.000 hectare kan het tekort aan geschikt aaneengesloten leefgebied worden beperkt en is een doelbereik van 95% haalbaar. Dit extra leefgebied is nodig is om alle VHR-soorten op termijn te kunnen beschermen. Dit staat gelijk aan een uitbreiding van het NNN met ongeveer 20%.⁸ In de huidige natuurbeheerplannen waarin de geplande NNN-uitbreiding is opgenomen (opgesteld door de provincies) worden er na 2027 geen verdere inrichtingsmaatregelen en grote natuurontwikkeling voorzien. Daarmee lijkt de realisatie van de NNN dus onvoldoende te zijn om gunstige instandhoudingscondities voor alle soorten te bereiken.

In gebieden met agrarisch natuurbeheer gaan de 68 agrarische VHR-doelsoorten minder hard achteruit dan in gebieden zonder agrarisch natuurbeheer (CLO 2025, Visser & Kleyheeg 2025). Dit neemt niet weg dat deze soorten nog steeds achteruitgaan en de maatregelen in hun huidige vorm onvoldoende bijdragen om het VHR-doelbereik te behalen. Door agrarisch natuurbeheer effectiever in te zetten is het mogelijk om de achteruitgang van weide- en akkervogels te keren op gebiedsniveau. Daarvoor is het noodzakelijk om een groter deel van het leefgebied zwaar agrarisch natuurbeheer uit te voeren met als doel de kwaliteit van een leefgebied structureel verbeteren (Visser & Kleyheeg 2025).

Er zijn nog een aantal specifieke autonome ontwikkelingen die relevant zijn voor de instandhoudingsdoelen:

1. Ontwerp-instandhoudingsdoelen voor de grutto ([Staatscourant 2025, 23858 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#));
2. Herstel doelen vastgelegd in AERIUS-Calculator;
3. Vernieuwing landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten ([Internetconsultatie: Vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten | natura 2000](#))

Ad 1) Ontwerp-instandhoudingsdoelen voor de grutto

In juli 2025 heeft de Staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) kennisgegeven van het voornemen, ter uitvoering van richtlijn 2009/147/EG (Vogelrichtlijn), het aanwijzingsbesluit van een aantal Natura 2000-gebieden (Vogelrichtlijngebieden) te wijzigen (Staatscourant, nr 23858, 9 juli 2025). Aanleiding voor de wijzigingen is de noodzaak om nu ook de grutto als broedvogel te beschermen in deze gebieden, nadat de grutto eerder in de meeste van deze gebieden als doortrekker (niet-broedvogel) al was beschermd. Op deze noodzaak is Nederland gewezen door de Europese Commissie in een zogenoemde inbreukprocedure. Het toevoegen van instandhoudingsdoelstellingen voor broedende grutto's is onderdeel van een ambitieus maatregelenpakket dat van toepassing is binnen en vooral buiten Vogelrichtlijngebieden, om tot het noodzakelijke herstel van de populatie te komen. In tabel 4-6 is opgenomen voor welke Friese N2000-gebieden deze wijziging geldt.

Tabel 4-7: Tabel met bestaande Natura 2000-gebieden die worden aangewezen voor de grutto en de Staatscourant waarin de publicatie van het ontwerp-wijzigingsbesluit per gebied is te vinden.

Natura 2000-gebied	Staatscourant	Natura 2000-landschap
Waddenzee	2025, 22094	Noordzee, Waddenzee en Delta
Duinen Ameland	2025, 21940	Duinen
Lauwersmeer	2025, 22082	Meren en moerassen – afgesloten zeearmen
IJsselmeer	2025, 22073	
Oudegaasterbrekken, Fluessen e.o.	2025, 22087	Meren en moerassen – zeelei

⁸ <https://edepot.wur.nl/536241>

Natura 2000-gebied	Staatscourant	Natura 2000-landschap
Groote Wielen	2025, 22069	Meren en moerassen – laagveen
Sneekermeeergebied	2025, 22092	
Alde Feanen	2025, 21879	
Van Oordt's Mersken	2025, 22093	Beekdalen

Ad) 2 Hersteldoelen opgenomen in AERIUS Calculator

In de habitattypenkaart in AERIUS Calculator zijn hersteldoelen opgenomen. Deze hersteldoelen zijn habitattypen in Natura 2000-gebieden die op de vernieuwde habitatkaart zijn verdwenen omdat ze op die plek niet meer aanwezig zijn en waarvan de provincie heeft bepaald dat deze op dezelfde locatie moeten worden hersteld. Deze gebieden worden in AERIUS Calculator apart weergegeven als 'hexagonen met hersteldoel', zodat gebruikers bij het berekenen van stikstofdepositie ook rekening kunnen houden met de noodzaak van herstel van deze habitats. Hersteldoelen houden rekening met het verslechteringsverbod, een belangrijk principe in de stikstofregulering. Voor de Friese gebieden zijn er geen hersteldoelen, zoals opgenomen in AERIUS Calculator, genoemd.

Ad 3) Vernieuwing landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten

Het ministerie van Landbouw, Visserij Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) heeft het voornemen om vernieuwde landelijke doelen vast te stellen voor habitattypen en soorten in het kader van de Natura 2000-gebiedsbescherming. Met dit voornemen zijn alle doelen zoveel mogelijk geconcretiseerd en waar nodig geactualiseerd. De huidige landelijke doelen sluiten niet voldoende meer aan bij de daadwerkelijk gemeten staat van de natuur, die leidend is voor het natuurbeleid. Bovendien voldoen de huidige doelen (ten dele) niet aan de maatstaven van de Omgevingswet, omdat ze niet concreet genoeg zijn. Verder is het vanwege de inwerkingtreding van de Europese Natuurherstelverordening (NHV) noodzakelijk om de landelijke Natura 2000-doelen naar de stand van de huidige kennis te vernieuwen. De internetconsultatie over deze vernieuwde landelijke doelen heeft tot en met 1 juni 2025 plaats gevonden. Deze publicatie van vernieuwde landelijke doelen zorgt er niet voor dat de instandhoudingsdoelstellingen in de aanwijzingsbesluiten van de Natura 2000-gebieden direct veranderen. Wanneer wijziging van Natura 2000-aanwijzingsbesluiten aan de orde is, vormen de vernieuwde landelijke doelen daarvoor wel het kader.

5. Beoordeling beleidskeuzes

5.1 Beoordelingskader

Het doel van deze beoordeling is het signaleren van beleidskeuzes waarvan het op voorhand significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden niet met zekerheid uitgesloten kunnen worden. In dat geval moeten er in de Povi Fryslân maatregelen worden opgenomen die de mogelijk significant negatieve effecten voldoende verzachten, zodat aannemelijk gemaakt kan worden dat het beleid niet leidt tot significant negatieve effecten. In tabel 5-1 is het beoordelingskader van deze passende beoordeling opgenomen.

Tabel 5-1 Toelichting stoplichtmethode beoordelingskader risico's.

Risico op significant negatief effect	
Rood	Aantasting van de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied (gelet op de doelstellingen en de staat van instandhouding) is niet uit te sluiten. Bij een rood licht kan de Povi Fryslân niet worden vastgesteld, tenzij de ADC-toets met succes wordt doorlopen.
Oranje	Significant negatieve effecten kunnen optreden, maar er is zicht op effectieve maatregelen waardoor het stoplicht, in de uitwerking in vervolgbesluiten, op groen kan komen. De opgave hiervoor kan wel groot zijn.
Licht oranje	Significant negatieve effecten kunnen optreden, maar er is zicht op effectieve maatregelen waardoor het stoplicht, in de uitwerking in vervolgbesluiten, op groen kan komen.
Groen	Risico op belemmeringen in de uitvoerbaarheid/vergunbaarheid zijn (zeer) beperkt; eventueel uitvoerbaar mits aan relatief eenvoudige randvoorwaarden voldaan wordt.
Donkergroen	Zonder meer uitvoerbaar, significant negatieve effecten kunnen worden uitgesloten.

De Povi Fryslân verbindt inhoudelijk sectorale onderwerpen in vier zogenaamde bewegingen. In deze bewegingen zijn de gemaakte beleidskeuzes per keuzepunt (zie hoofdstuk 3) opgenomen. In de volgende paragrafen is voor elk van deze bewegingen de uitvoerbaarheid van de gemaakte keuzes beoordeeld als gevolg van risico's op significant negatieve effecten op het Natura 2000-netwerk.

- Naar een mooie gezonde, inclusieve en veilige leefomgeving met identiteit (zie paragraaf 5.2.1)
- Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân (zie paragraaf 5.2.2)
- Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân (zie paragraaf 5.2.3)
- Naar een fossielvrije en circulaire samenleving (zie paragraaf 5.2.4)

Indien relevant zijn randvoorwaarden en aandachtspunten voor de besluitvorming en de vervolgbesluiten beschreven. Paragraaf 5.3 gaat in op kansen voor Natura 2000 gebieden die volgen uit de Povi Fryslân.

In principe worden alleen nieuwe beleidsontwikkelingen of wijzigingen in bestaand beleid getoetst. Het bestaand beleid is al getoetst en valt daarmee onder artikel 6, tweede lid, van de HRL. Artikel 6, leden 2 en 3, van de HRL moeten worden uitgelegd als een coherent geheel en beogen hetzelfde niveau van bescherming van natuurlijke habitats en habitats van soorten te garanderen.

5.2 Beoordeling per beweging

5.2.1 Naar een mooie, gezonde en veilige leefomgeving met identiteit

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000 / storingsfactor	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Keuzepunt 1: Mate van behoud/ bescherming van huidig landschap en cultuurhistorie/ erfgoed. En werken aan ruimtelijke kwaliteit.			
Herkenbaar houden en doorontwikkelen van kenmerken Friese landschapstypen, steden en dorpen met hun cultuurhistorie en erfgoed. Werken in lijn van Grutsk op 'e Romte.	Aansluiting op bestaand beleid	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar omdat er aansluiting op bestaand beleid is; dus eerder getoetst.	Niet van toepassing
Inzet op behoud en hergebruik van erfgoed blijft aan de orde. Nieuwe functies en/of inrichtingsvraagstukken worden gebaseerd op bestaande kenmerken en leiden tot nieuwe ruimtelijke kwaliteit.	Voortzetting van bestaand beleid	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar omdat de voortzetting van bestaand beleid is; dus eerder getoetst.	Niet van toepassing
We werken aan een basiskwaliteit natuur en landschap (BKNL) met gebiedsspecifieke accenten.	Daarmee wordt een minimale ecologische basisconditie gerealiseerd en behouden in de gehele leefomgeving zodat algemeen voorkomende inheemse planten- en diersoorten in voldoende mate aanwezig blijven of worden. Het richt zich op het stoppen van de achteruitgang van biodiversiteit buiten beschermde natuurgebieden en draagt bij aan een gezonde, klimaatbestendige omgeving. Dit leidt ook tot een versterking van de natuur in de Natura 2000-gebieden. In algemene zin kunnen de uitgangspunten voor de Basiskwaliteit natuur en landschap richting geven aan de ontwikkeling/inrichting/beheer van de te ontwikkelen en in te richten gebieden. Deze zullen bijdragen aan het behalen van de doelen van de Natuurherstelverordening.	Deze keuze is zonder meer uitvoerbaar. Het beleid streeft naar een betere kwaliteit/biodiversiteit in de gehele provincie. De recreatiedruk is in een groot aantal Natura 2000-gebieden een knelpunt. Door alternatieve mogelijkheden aan te bieden aan bewoners en toeristen kan de recreatiedruk in Natura 2000-gebieden omlaag. Daarnaast zorgt het inzetten voor een algehele basiskwaliteit voor een algehele stimulans voor de verbinding tussen Natura 2000-gebieden. Dit is positief voor Natura 2000-gebieden en leidt daarom niet tot een risico op een significant effect.	In sommige gebieden is meer nodig dan de basiskwaliteit realiseren/behouden; dit kan opgepakt worden met die zogenoemde "gebiedsspecifieke accenten". Ook aandacht voor de Basiskwaliteit natuur en landschap die ook specifiek uitgewerkt is voor de bebouwde omgeving (Rapport Basiskwaliteit Natuur, in de bebouwde omgeving, Edixhoven & Hofhuis, 2025).

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000 / storingsfactor	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
We stimuleren passend (her)gebruik van bestaande erven met het oog op toekomstbestendig functioneren en ruimtelijke kwaliteit.	De invloed op Natura 2000 is afhankelijk van het type (her)gebruik van bestaande erven. Indien dit een woon- of recreatieve functie krijgt, is er sprake van verkeersaantrekkende werking (verstoring en stikstofdepositie) en kan er sprake zijn van toename van recreatiedruk in N2000-gebieden (indien deze ervan in de nabijheid liggen van N2000-gebieden).	Aangezien stikstof en verstoring bij een groot aantal Natura 2000-gebieden een drukfactor vormt die het behalen van de instandhoudingsdoelen belemmert, is er een kans op een significant gevolg. Ervan uitgaande dat de ontwikkelingen kleinschalig zijn, is het risico op significante effecten niet als groot ingeschat.	- Bronmaatregelen om emissies nog te beperken - Bij de locatiekeuze en uitwerking van het voornemen rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. - Toename recreatiedruk opvangen buiten N2000-gebieden.
Meer werken vanuit vroegtijdig overleg en gezamenlijke ontwerpkracht (ook ter nuancering van 'naar aard en schaal passend')	Geen fysieke ingreep	Deze keuze is zonder meer uitvoerbaar	Niet van toepassing
Keuzepunt 2: Voldoen aan wettelijke milieu- en natuurnormen in relatie tot gezondheid, óf extra milieu- en natuurinzet, regels en sturing vanuit de provincie			
Zorgen voor een gezonde leefomgeving bij alle functies en activiteiten. Een leefomgeving die voor iedereen toegankelijk is en gezond gedrag, ontspanning en ontmoeting bevordert en bijdraagt aan hogere kwaliteit van leven.	Indien lucht-, bodem- en waterkwaliteit "gezond" zijn, leidt dit ook tot een versterking van de natuur in de Natura 2000-gebieden. Echter, ontspanning en ontmoeting kan echter ook leiden tot een toename van recreatiedruk in Natura 2000-gebieden.	Aangezien verstoring bij een groot aantal Natura 2000-gebieden een drukfactor vormt die het behalen van de instandhoudingsdoelen belemmert, is er een kans op een significant gevolg. Ervan uitgaande dat de ontwikkelingen met name lokaal, in de woonomgeving plaatsvindt, is het risico op significante effecten niet als groot ingeschat.	- Bij de locatiekeuze en uitwerking van het voornemen rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. - Toename recreatiedruk opvangen buiten Natura 2000-gebieden.
Minimaal voldoen aan generieke/ wettelijke regels (Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving, VTH op orde) Waar nodig/ gewenst stelt de provincie extra regels en beperkingen om de milieu- en natuurkwaliteit, bijvoorbeeld i.r.t. kwetsbare gebieden en kwetsbare functies).	Aansluiting op bestaand beleid	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar omdat er aansluiting op bestaand beleid is; dus eerder getoetst.	Niet van toepassing

5.2.2 Naar een sterke landbouw en natuur in een klimaatbestendig Fryslân

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Keuzepunt 3: Water- en bodemsysteem als sturende factor voor (ruimtelijke) ontwikkelingen.			
Het natuurlijke water- en bodemsysteem is leidend voor ruimtelijke ontwikkelingen. Dat begint bij locatiekeuzes.	Het water- en bodemsysteem op orde brengen kan zowel negatieve als positieve effecten hebben op N2000-gebieden. Wanneer het natuurlijke water- en bodemsysteem sturend wordt gemaakt voor ruimtelijke keuzes, ontstaan belangrijke voordelen, maar ook risico's voor Natura 2000-gebieden vooral wanneer hydrologische ingrepen, peilbeheer, vernatting of verhardingen niet zorgvuldig worden afgestemd op de ecologische gevoeligheden van habitattypen. Wanneer het water- en bodemsysteem bepalend wordt gemaakt voor de locatiekeuze, kan vanuit hydrologisch en bodemkundig perspectief een gunstige ontwikkellocatie juist dicht bij een Natura 2000-gebied komen te liggen, waardoor de kans op verstoring richting dat gebied toeneemt.	Het sturen op het water- en bodemsysteem bij locatiekeuzes kan leiden tot hydrologische veranderingen die Natura 2000-gebieden verstoren. Een ogenschijnlijk geschikte locatie voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen kan dicht bij kwetsbare habitats komen te liggen, waardoor de kans op significante negatieve effecten toeneemt. Door wijzigingen in grondwaterstanden kunnen verdroging of ongewenste vernatting optreden. Ook kunnen nieuwe activiteiten extra stikstofdepositie of andere verstoringsdruk veroorzaken. Hierdoor kan de kwaliteit en instandhouding van kwetsbare habitattypen en soorten onder druk komen te staan. Gezien de hydrologisch knelpunten in een groot deel van de Natura 2000-gebieden is het risico op significante gevolgen als groot beoordeeld.	Bij de locatiekeuze naast water- en bodemsysteem ook rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Bij maatregelen t.b.v. het natuurlijke water- en bodemsysteem in de nabijheid van Natura 2000-gebieden rekening houden met de hydrologische eisen die habitattypen stellen aan de omgeving.
Waterrobuust bouwen is minimaal de standaard.	Door bij het plannen en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving standaard rekening te houden met de huidige en toekomstige effecten van klimaatverandering én gevolgbeperkingen expliciet van tevoren inzichtelijk mee te nemen bij de inrichting, kan de omgeving klimaatrobuuster worden ingericht. Dit biedt (kleine) kansen voor natuurwaarden.	Deze keuze is zonder meer uitvoerbaar. Door rekening te houden met het hydrologische systeem leidt dit beleid niet tot een vergroting van de knelpunten ten aanzien van hydrologie en kan dit beleid bijdragen aan de oplossing daarvan. Daarom is het risico op significante effecten uit te sluiten.	Niet van toepassing
Keuzepunt 4: Uitwerken van de landbouwhoofdstructuur met als basis het bodem- en watersysteem			
Tot de landbouwhoofdstructuur behoren alle bestaande landbouwgronden.	Dit is geen wijziging t.o.v. de huidige situatie. Echter intensieve landbouw heeft negatieve effecten op Natura 2000, waaronder vermindering van biodiversiteit, vermesting door stikstofoverschotten en mestgebruik (ammoniak) en bestrijdingsmiddelen.	Het huidige landbouwkundig gebruik verdient aandacht bij de maatregelen ten behoeve van natuurherstel. De keuze voor behoud van alle bestaande landbouwgronden zorgt ervoor dat de negatieve effecten blijven voortbestaan en blijft daarom een gevaar voor de gunstige staat van instandhouding van Natura 2000-gebieden en een risico op significante effecten.	Inzet van minder intensieve of natuurvriendelijke landbouwmethodes (beperking bemesting, bestrijdingsmiddelen, minder verdrogende effecten op natuur)

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
In de overgangszones rond kwetsbare en verdroogde Natura 2000-gebieden – zoals hoogveen, heide en bossen op zand –, de beekdalen, grondwaterbeschermingsgebieden en veengebieden zijn maatregelen nodig voor het oplossen van de meervoudige opgaven. Dit zijn onder meer maatregelen voor het reduceren van stikstof en hydrologie ten behoeve van natuurherstel.	Geen negatieve invloed. Dit beleid draagt bij aan het verminderen van bestaande knelpunten in Natura 2000-gebieden.	Het beleid is gericht op de inrichting van de overgangszones. Dit is positief voor Natura 2000-gebieden. Deze zones spelen een belangrijke rol bij het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000, door bijvoorbeeld het verminderen van stikstofdepositie, het verbeteren van de waterkwaliteit en het herstellen van grondwaterstromen. Gezien het belang van deze gebieden voor het realiseren van een gunstige staat van instandhouding van Natura 2000 leidt dit beleid niet tot een risico op een significant effect voor Natura 2000-gebieden	Duidelijkere keuze voor deze zones door begrenzing (minimale afmetingen) vast te leggen. Het stimuleren van duurzame landbouwpraktijken in deze zones Aangeven dat gebiedsgerichte normen voor stikstofuitstoot in deze zones uitgewerkt moeten worden.
Dit vraagt een gebiedsgerichte uitwerking en gefaseerde aanpak. De aanpak is generiek waar mogelijk en zal waar nodig worden uitgewerkt via gebiedsprocessen. Zo wordt er gedacht aan een programma voor Zuidoost Fryslân in verband met de stikstofproblematiek. Generieke maatregelen zijn in dit gebied niet voldoende om de problematiek op te lossen. Voor alle gebieden met meervoudige opgaven geldt dat daarin gewerkt moet worden aan de wettelijke doelen voor natuur, water en klimaat (ondergrens)	Geen negatieve invloed. Dit beleid draagt bij aan het verminderen van bestaande knelpunten in Natura 2000-gebieden.	Het beleid is gericht op de inrichting van de overgangszones. Deze zones spelen een belangrijke rol bij het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000, door bijvoorbeeld het verminderen van stikstofdepositie, het verbeteren van de waterkwaliteit en het herstellen van grondwaterstromen. Dit is positief voor Natura 2000-gebieden. Risico op significante effecten is uit te sluiten.	Duidelijkere keuze voor deze zones door begrenzing (minimale afmetingen) vast te leggen. Het stimuleren van duurzame landbouwpraktijken in deze zones Aangeven dat gebiedsgerichte normen voor stikstofuitstoot in deze zones uitgewerkt moeten worden.
Samen met het Rijk werken we aan een afwegingskader landbouwgronden (zie Nota Ruimte) om landbouwgronden zoveel mogelijk te behouden.	Aansluiting op nationaal beleid	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar, omdat er aansluiting op nationaal beleid is; dus op dat niveau is getoetst.	Niet van toepassing
We zetten in op 10% kwalitatief hoogwaardige groenblauwe dooradering. Met prioriteit voor de gebieden met meervoudige opgaven.	Geen negatieve invloed. Dit beleid draagt bij aan de verbinding tussen Natura 2000-gebieden en kan doorwerken in een vermindering van de milieudruk op Natura 2000-gebieden.	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar Het beleid is gericht op het creëren van groene/blauwe verbindingen. Dit is positief voor Natura 2000-gebieden en leidt daarom niet tot een risico op een significant effect.	Locaties van hoogwaardige groenblauwe dooradering vastleggen. Inrichting van groenblauwe dooradering verder uitwerken.
Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer concentreren we met name in de gebieden met meervoudige opgaven en de belangrijke vogelgebieden.	Geen negatieve invloed. Dit beleid kan bijdragen aan Natura 2000-gebieden wanneer agrarisch natuur en landschapsbeheer in	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar. Dit beleid is gericht op het behalen van meerwaarde voor natuur in het buitengebied van Friesland. Dit is positief voor	Verdere uitwerking van de werkingsgebieden van agrarisch natuur en landschapsbeheer.

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
	gebieden met invloed op Natura 2000-gebieden verder toeneemt.	N2000-gebieden en leidt daarom niet tot een risico op een significant effect.	
Keuzepunt 5: Versterken natuurwaarden in combinatie met landbouw (N2000, beekdalen, drinkwaterwingebieden, vasthouden water).			
Natuurherstel in de Natura 2000 gebieden en realisatie van de regionale Vogel- en Habitat Richtlijnen-doelen, door gebiedsgerichte middelen en maatregelen rondom de kwetsbare natuurgebieden			
De nadruk voor het versterken van natuurwaarden ligt op de Natura 2000-overgangsgedebieden (op hoofdlijnen weergegeven op de kaart in het MER), met prioriteit voor het zuidoosten van Fryslân. De omvang van de maatregelen is afhankelijk van onder andere het water- en bodemsysteem, waardoor maatwerk per gebied noodzakelijk is. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar stikstof, maar ook naar andere drukfactoren zoals hydrologie en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. De aanpak is gericht op doelsturing. Afhankelijk van de opgave zal het ene ontwikkelpad (zoals beschreven in de landbouwbrief) beter aansluiten dan het andere.	Geen negatieve invloed. Dit beleid draagt bij aan het verminderen van bestaande knelpunten in Natura 2000-gebieden.	Het beleid is gericht op de inrichting van de overgangszones. Dit is positief voor Natura 2000-gebieden. Deze zones spelen een belangrijke rol bij het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000, door bijvoorbeeld het verminderen van stikstofdepositie, het verbeteren van de waterkwaliteit, het verminderen van impact door gewasbeschermingsmiddelen en het herstellen van grondwaterstromen. Dit is positief voor N2000-gebieden en leidt daarom niet tot een risico op een significant effect.	Duidelijkere keuze voor deze zones door begrenzing (minimale afmetingen) vast te leggen. Het stimuleren van duurzame landbouwpraktijken in deze zones. Aangeven dat gebiedsgerichte normen voor stikstofuitstoot in deze zones uitgewerkt moeten worden.
Daarnaast wordt gewerkt aan de afronding van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) conform de afspraken uit het Natuurpact 2013. Het bestaande beleid voor weidevogels en ganzen wordt voortgezet. Ook wordt uitvoering gegeven aan de provinciale Bomen- en Bossenstrategie.	Aansluiting op bestaand beleid	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar, omdat er aansluiting op bestaand beleid is; dus eerder getoetst.	Niet van toepassing
Realisatie vindt plaats op basis van vrijwilligheid. Provinciale Staten hebben besloten om in ieder geval tot en met 2027 geen gebruik te maken van het instrument onteigening. Hierdoor zal afronding van het NNN in 2027 niet haalbaar zijn.	Geen negatieve invloed door de realisatie op vrijwilligheid. Wel wordt door het verlengen van de periode dat NNN wordt gerealiseerd, de verbinding tussen Natura 2000-gebieden via deze natuurgebieden op een later moment pas gerealiseerd.	Het beleid is gericht op het realiseren van NNN. Dit heeft geen (significant) negatief effect op het Natura 2000. Echter kan door het uitstellen van de realisatie van het NNN de verbinding tussen Natura 2000-gebieden op een later tijdstip dan nu vastligt gerealiseerd worden. Doordat er geen nieuw concreet tijdsplan wordt benoemd is niet duidelijk wanneer het NNN wel gerealiseerd is. Gezien het belang van het tijdig realiseren van NNN is het feit dat er geen concreet tijdsplan is benoemd als een risico voor een significant effect gezien, omdat dan eerst sprake kan zijn van verdere verslechtering.	Niet van toepassing – keuze is al gemaakt
Voor heel Fryslân zetten we in op een goede basiskwaliteit van natuur en landschap, zowel in het landelijk als stedelijk gebied. Dit wordt verder uitgewerkt in een programma en is noodzakelijk om te	Daarmee wordt een minimale ecologische basisconditie gerealiseerd en behouden in de gehele leefomgeving zodat algemeen voorkomende inheemse planten- en	Deze keuze is zonder meer uitvoerbaar. Het beleid streeft naar een betere kwaliteit/biodiversiteit in de gehele provincie.	Concretisering van wat een goede basiskwaliteit voor natuur en landschap omvat. Dit

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
voldoen aan wet- en regelgeving, waaronder de Europese natuurherstelverordening (EU, 2024).	diersoorten in voldoende mate aanwezig blijven of worden. Het richt zich op het stoppen van de achteruitgang van biodiversiteit buiten beschermde natuurgebieden en draagt bij aan een gezonde, klimaatbestendige omgeving. Dit leidt ook tot een versterking van de natuur in de Natura 2000-gebieden. In algemene zin kunnen de uitgangspunten voor de Basiskwaliteit natuur en landschap richting geven aan de ontwikkeling/inrichting/beheer van de te ontwikkelen en in te richten gebieden. Deze zullen bijdragen aan het behalen van de doelen van de Natuurherstelverordening.	De recreatiedruk is in een groot aantal Natura 2000-gebieden een knelpunt. Door alternatieve mogelijkheden aan te bieden aan bewoners en toeristen kan de recreatiedruk in Natura 2000-gebieden omlaag. Daarnaast zorgt het inzetten voor een algehele basiskwaliteit voor een algehele stimulans voor de verbinding tussen Natura 2000-gebieden. Dit is positief voor Natura 2000-gebieden en leidt daarom niet tot een risico op een significant effect.	wordt verder uitgewerkt in een programma.
Keuzepunt 6: Voldoende zoetwater in de toekomst i.r.t. klimaatadaptatie en toekomstige beschikbaarheid van IJsselmeerwater.			
Water- en bodemsysteem wordt meer leidend. Landgebruik dient zich daarop meer af te stemmen. Vergelijkbaar met de nota ruimte.	De condities van uit het water- en bodemsysteem op orde brengen kan zowel negatieve als positieve effecten hebben op Natura 2000-gebieden. Wanneer het natuurlijke water- en bodemsysteem sturend wordt gemaakt voor landgebruik, ontstaan belangrijke voordelen, maar ook risico's voor Natura 2000-gebieden vooral wanneer hydrologische ingrepen, peilbeheer, vernatting of verhardingen niet zorgvuldig worden afgestemd op de ecologische gevoeligheden van habitattypen.	Het sturen op het water- en bodemsysteem bij landgebruik kan leiden tot hydrologische veranderingen die een positief effect hebben op de Natura 2000-gebieden. Echter, de veranderingen dienen zorgvuldig uitgevoerd te worden want door wijzigingen in grondwaterstanden kunnen verdroging of ongewenste vernatting optreden. Hierdoor kan de omvang en kwaliteit en instandhouding van kwetsbare habitattypen en soorten (verder) onder druk komen te staan. Gezien de huidige staat van instandhouding van de Natura 2000-gebieden is dit beoordeeld als een risico.	Bij maatregelen t.b.v. het natuurlijke water- en bodemsysteem in de nabijheid van Natura 2000-gebieden rekening houden met de hydrologische eisen die habitattypen stellen aan de omgeving. Beleid (water- en bodem-sturend) ook toepassen in natuurgebieden en de gebieden er direct aangrenzend.
Overall in Fryslân inzet op beter water vasthouden (van kampioen afvoer naar kampioen water vasthouden).	Het algehele principe biedt kansen voor het oplossen van hydrologische knelpunten binnen Natura 2000-gebieden. De manier waarop vormt wel een aandachtspunt.	Voor het overgaan naar een systeem waar water meer vasthoudt kunnen verschillende maatregelen getroffen worden, zoals beekherstel, stuwen plaatsen, bodemverbetering, waterbuffers aanleggen e.d. De manier waarop dit vorm gegeven wordt heeft een doorwerking op Natura 2000-gebieden. Bij technische ingrepen (wadi's, waterbuffers, stuwen) kan de realisatie van deze maatregelen tot verstoring leiden in Natura 2000-gebieden door stikstofdepositie, geluid en ruimtebeslag (afhankelijk van de locatie van de maatregelen). Maatregelen zoals beekherstel kunnen meerwaarde bieden voor Natura 2000-gebieden door	Concretisering van de manier waarop deze ambitie vormgegeven wordt en bij deze concretiseringsslag de meerwaarde voor natuurwaarden meenemen.

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
		meer verbinding te creëren tussen verschillende Natura 2000-gebieden. Omdat negatieve effecten niet helemaal uit te sluiten zijn, maar naar verwachting dat er per saldo ook positieve effecten zijn door de aanpak van het hydrologieknpunt is het risico op significante gevolgen als beperkt beschouwd.	
Inzet op gebieden met meervoudige opgaven.	Inzet op gebieden met meervoudige opgaven waar Natura 2000-gebieden mee te maken hebben, vormt een kans om de milieudruk op deze gebieden te verminderen.	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar. Dit is ook al beoordeeld onder het beleid voor de overgangsgebieden.	Concretisering benodigd van welke problematiek in welke gebieden bestaat.
Keuzepunt 7: Meer ruimte voor bovenlokale (tijdelijke) waterberging (waar en hoe) en uitbreiding Friese boezem, om wateroverlast te beperken			
De Friese boezem wordt uitgebreid met ca. 1.500 ha.	Door deze maatregelen is er bij periodes van aanhoudende droogte meer zoetwater beschikbaar voor natuur. Hierdoor zijn de natuurgebieden minder gevoelig voor drogere periodes. De bodem en ondergrond in natuurgebieden blijft hierdoor vochtiger en is minder gevoelig voor natuurbranden. Werkzaamheden kunnen hoogstens tijdelijk tot stikstofdepositie leiden. Nieuwe uitbreidingen voor de Friese boezem kan leiden tot ruimtebeslag (mogelijk zelfs in Natura 2000-gebieden), versnippering, stikstofdepositie tijdens de aanleg.	De Natura 2000-gebieden zijn gevoelig voor verdroging. Beleid dat dit hydrologisch knelpunt aanpakt, is positief. Wel kan door wijzigingen in de Friese boezem impact ontstaan op Natura 2000-gebieden. Door de aanleg van nieuwe gebieden kan er ruimtebeslag, versnippering of stikstofdepositie optreden. Hierdoor kan de kwaliteit en instandhouding van kwetsbare habitattypen en soorten onder druk komen te staan. Het is zeer afhankelijk van de locatie of er effecten optreden.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Om de boezem verder te ontlasten, wordt ingezet op waterberging in natuurgebieden en op landbouwgronden. De mogelijkheden in natuurgebieden zijn grotendeels gerealiseerd, waardoor aanvullende maatregelen op landbouwgronden niet worden uitgesloten.	Door deze maatregelen is er bij periodes van aanhoudende droogte meer zoetwater beschikbaar voor natuur. Hierdoor zijn de natuurgebieden minder gevoelig voor drogere periodes. De bodem en ondergrond in natuurgebieden blijft hierdoor vochtiger en is minder gevoelig voor natuurbranden. Werkzaamheden kunnen hoogstens tijdelijk tot stikstofdepositie leiden. Omdat aangegeven wordt dat de mogelijkheden in de natuurgebieden al grotendeels gerealiseerd zijn, is het uitgangspunt dat dit beleid niet ten koste gaat van aanwezige waarden en hoogstens in de aanlegfase leidt tot stikstofdepositie.	De Natura 2000-gebieden zijn gevoelig voor verdroging. Beleid dat dit hydrologisch knelpunt aanpakt, is positief. Dit beleid kan echter ook risico vormen voor de gunstige staat van instandhouding van Natura 2000-waarden als de veranderingen in het hydrologisch systeem niet aansluiten op de hydrologische vereisten van de N2000-gebieden.	Bij de uitwerking van het beleid moet ook rekening worden gehouden met de hydrologische vereisten van de Natura 2000-gebieden. Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Daarnaast is het voor het voorkomen van wateroverlast van belang om waterrobuust te bouwen. Woongebieden en andere belangrijke functies worden waterrobuust aangelegd. Grootchalige stedelijke ontwikkelingen vinden alleen plaats boven het niveau van de Friese boezem. De waterrobuuste inrichting past bij de historische Friese inrichting van dorpen en steden.	Door het waterrobuust bouwen kunnen de hydrologische condities van gebieden veranderen c.q. verbeteren.	Veelal zal waterberging positief doorwerken op natuur.	Bij de uitwerking van het beleid moet ook rekening worden gehouden met de hydrologische vereisten van de Natura 2000-gebieden.
Keuzepunt 8: Hoe gaan we om met veenbehoud in het veenweide gebied. Dit in relatie tot bodemdaling, CO2-uitstoot en klimaatadaptatie.			
Het huidige Veenweideprogramma is leidend (waterpeil gemiddeld - 40 cm ten opzichte van het maaiveld) voor de aanpak van veenbehoud in het veenweidegebied.	6 van de 14 Friese Natura 2000-gebieden ligt in het veenweidegebied (Provinsje Fryslân, 2021-a). In de huidige situatie hebben over het algemeen al deze gebieden te maken met verdroging. Ondanks dat het veenweideprogramma (Provinsje Fryslân, 2021-b) zich richt op het verminderen van veenoxidatie blijft dit gelijk aan de referentiesituatie. Dit betekent dat de afbraak van veen zich voorzet en daarmee ook de verdrogingsknelpunten voor Natura 2000-gebieden blijven bestaan.	De keuze voor het voorzetten van het veenweideprogramma vormt een risico voor die Natura 2000-gebieden. Het veenweideprogramma is namelijk niet afdoende om de problematiek aan te pakken. Er is sprake van onomkeerbare veranderingen. De afbraak van veen in het veenweidegebied zet door. Het VWP draagt wel bij aan de vertraging van de bodemdaling, maar dat zou sneller kunnen. Verdrogingseffecten en bodemdaling blijven daarmee een gevaar voor de gunstige staat van instandhouding van de veenweidegebieden. Bovendien hebben sommige doelen in die gebieden een uitbreidings- en/of verbeterdoelstelling. Daarom vormt het voortzetten van het huidig programma een belemmering van de instandhoudingsdoelen en een risico op significante effecten.	Het waterpeil in en rondom Natura 2000-gebieden zo inpassen dat veenoxidatie wordt beperkt. In het veenweideprogramma naast monitoring op CO₂-uitstoot, bodemdaling, klimaatbestendig watersysteem en landbouw ook monitoring op natuurwaarden (in Natura 2000-gebieden) opnemen en aanvullende maatregelen treffen als deze toont dat deze waarden achteruitgaan.
In heel Fryslân wordt ingezet op het vasthouden van meer water. De nadere uitwerking hiervan volgt in het nieuwe regionale water- en bodemprogramma.	Door het beter vasthouden van water kunnen de hydrologische condities van Natura 2000-gebieden veranderen c.q. verbeteren.	Het beter vasthouden van meer water heeft geen (significant) negatief effect op het Natura 2000. Echter, het betreft een urgente opgave. Daar het uitstellen van maatregelen als de uitwerking van het programma veel tijd vraagt, omdat dan eerst sprake kan zijn van verdere verslechtering.	Tijdspad vastleggen voor het programma en daarmee perspectief bieden voor een snelle oplossing.
Keuzepunt 9: Wijze en mate van herstel beekdalen met een meer natuurlijke inrichting.			
De inzet ligt op het herstel van natuur en landschap, in combinatie met het vasthouden van water, het verbeteren van de waterkwaliteit en het realiseren van een toekomstbestendige landbouw. Beekdalen vormen daarbij één van de gebieden met meervoudige opgaven.	In Friesland liggen enkele Natura 2000-gebieden binnen beekdalen (bijv. van Oordt's Mersken en Wijnjeterper Schar). Het adresseren van meervoudige opgaven kunnen knelpunten voor habitattypen in deze Natura 2000-gebieden aanpakken.	Dit beleid is gericht op het oplossen van complexe opgaven en biedt kansen om de Vogel- en HabitatRichtlijnen (VHR)-doelstellingen dichterbij te brengen. Herstel van de beekdalen kan de abiotische condities verbeteren en de milieudruk verminderen. Daarnaast kan hiermee het leefgebied van VHR doelsoorten worden uitgebreid. Dit positieve bericht leidt niet tot een risico op een significant effect.	-
Keuzepunt 10: Noodzaak van versterking van primaire en secundaire waterkeringen.			

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
De versterking van primaire en secundaire keringen is maatwerk. Wel is er een voorkeur voor buitendijkse versterking, mits dit mogelijk is in verband met de natuurdoelen.	Verschillende Natura 2000-gebieden liggen in de nabijheid van primaire en secundaire waterkeringen (bijv. de Waddenzee, het IJsselmeer, het Lauwersmeer). Deze gebieden zijn overwegend buitendijks gelegen. De voorkeur voor buitendijkse versterking brengt daarmee mogelijke effecten met zich mee voor deze natuurgebieden. Uitgangspunt is dat buitendijkse natuurversterking niet leidt tot ruimtebeslag of versnippering van habitattypen en leefgebieden van soorten (dit is niet toegestaan).	De realisatie en inzet van materieel kan leiden tot o.a. stikstofdepositie, betreding of verstoring door geluid. Ook kan er verstoring verandering van de inrichting van binnendijks gebied (bijv. aanpassing van een wegtracé t.b.v. de dijk) of door in het gebied meekoppelkansen t.b.v. recreatie te nemen. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor verstoring door recreatie. Bij uitbreiding van recreatieve mogelijkheden is de kans op significant negatief effect niet uit te sluiten.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Maatregelen om de milieudruk (stikstof, geluid) zo beperkt mogelijk te houden. Bij onderzoek voor meekoppelkansen voor recreatie ook de draagkracht van Natura 2000-gebieden meenemen. Dijkversterkingen kunnen een grote wezenlijke ingreep vormen natuurgebieden. Door hierbij voldoende te versterken voor een lange periode, wordt voorkomen dat er terugkerende werkzaamheden benodigd zijn met de bijbehorende verstoring. Bij dijkversterkingen meekoppelkansen voor biodiversiteit benutten, zoals het biodiversiteits inzaaien van de dijk.

5.2.3

5.2.4 Naar sterke steden en dorpen in een leefbaar, vitaal en verbonden Fryslân

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Keuzepunt 11. Bouwen voor alle steden en dorpen, goede verhouding tussen inbreiding en uitbreiding. a. Alle steden en dorpen mogen zich naar eigen behoefte ontwikkelen, passend bij aard en schaal. b. Extra woningbouw voor het aantrekken van nieuwe inwoners (van buiten de provincie) vindt geconcentreerd plaats in en bij de stedelijke centra 2) Goede verhouding tussen inbreiding en uitbreiding.			

Met het oog op de te verwachten woningbehoefte en de staat van de bestaande woningvoorraad, staat Fryslân de komende decennia voor de opgave om een ruime 52.000 woningen te bouwen en te revitaliseren. Voor de periode van nu tot 2030 geldt dat in de regionale woondeals tussen Rijk, gemeenten en provincie is afgesproken om 22.406 nieuwe woningen te bouwen De kernenstructuur is de basis waar wonen aan wordt opgehangen. Herstructurering en inbreiding voordat ruimte wordt gereserveerd voor uitbreiding. - Fries stedelijk netwerk (F4, Leeuwarden, Heerenveen, Sneek en Drachten) 25-40% groei in woningen. Het accent voor woningen voor nieuwe inwoners voor Friesland ligt hier. - Regiosteden Dokkum en Harlingen groei 15 tot 25%. In Drachten-Zuid en Heerenveen-West zijn grotere uitbreidingslocaties. Regiokernen worden aangewezen op de kaart. En vormen het middelpunt van de 30-minuten gemeenschap. Dit Ondersteunt het voorzieningenniveau voor de omliggende dorpen. Indicatieve extra woningen 10-25 %. Sociale woningbouw en voorzieningen sterk in regiokernen. - Dorpen > 250 inwoners 0-10% herstructureren en inbreiden voor uitbreiden. - Dorpen < 250 inwoners, landelijk gebied: maatwerk. Eerst optimaal benutten van het bestaand bebouwd gebied, incl. herstructurering. Samen met gemeenten zoeken naar de juiste balans tussen inbreiding en uitbreiding.	Verstedelijking leidt tot ruimtebeslag (niet in N2000-gebieden), versnippering, stikstofdepositie door toename mobiliteit, verstoring en door toename bewoners die recreëren in natuurgebieden ook door toename recreatiedruk. Wel leidt het beleid om de agglomeratiekracht te concentreren op goed bereikbare plekken bijvoorbeeld rondom OV-knopen en de inzet van een sterk geïntegreerd onderliggend netwerk van hoogwaardige ov-, fiets- en voetgangers- verbindingen tot een beperking van het autoverkeer waardoor de milieudruk door (toename van) stikstofdepositie wordt beperkt. Datzelfde geldt voor de koppeling van wonen/werken/recreëren. Ook dat beleid leidt tot een beperking van het autoverkeer.	Gezien de recreatiedruk op de gebieden groot is, kan dit een groot risico vormen door toename van deze recreatiedruk met een groot risico voor de Natura 2000-gebieden. Toename van woningen leidt tot een toename van verkeersbewegingen en dus tot toename van stikstofemissies. Door de inzet van duurzame vervoer is de toename kleiner dan zonder deze maatregelen. Echter het beleid vertraagt de dalende trend in de achtergrondwaarden. Een daling die nodig is voor het natuurherstel. Dat betekent een groot risico voor Natura 2000.	Aanbieden van recreatiemogelijkheden / uitloopen uitlaatmogelijkheden buiten Natura 2000-gebieden, bijvoorbeeld in of om de nieuwe woningbouw zelf. Keuze van een andere locatie voor woningbouw, verder van Natura 2000gebied gelegen. Beleid ten aanzien van ov-, fiets- en voetgangersverbindingen prioriteit geven bij de uitwerking en realisatie van (nieuwe) woningbouwlocaties en daarbij ook aandacht hebben voor de huidige bewoners om eventuele stikstofeffecten te beperken. Saldering van stikstofdepositie met (een grote mate van) afroming zodat de vertraging in de dalende trend van de achtergrondwaarde niet optreedt. Het beleid om eerst optimaal het bestaande bebouwd gebied te benutten is ook een vorm om effecten via recreatiedruk en stikstofdepositie te beperken. Mensen komen daardoor niet dicht bij Natura 2000-gebieden te wonen en aansluiting op bestaande voorzieningen kan ertoe leiden dat er meer duurzame vervoersmogelijkheden zijn.
In de uitnodigingszones rondom de steden zijn ook aanleg van groen en water en recreatieve uitloop belangrijk. Deze staan op de kaart.			

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Klimaatrobuust bouwen is uitgangspunt; dit is verder uitgewerkt naar locatie en hoogteligging.	Klimaatrobuust bouwen kan leiden tot meer groen in de buurt en daarmee een betere ecologische kwaliteit van de omgeving. Dit kan doorwerken in positieve effecten hebben op Natura 2000. Een klimaatrobuuste inrichting kan zorgen voor betere ecologische verbindingen.	Het klimaatrobuust aanleggen van woonwijken is zonder meer uitvoerbaar, omdat er geen risico is op significant negatieve effecten.	Niet van toepassing
Keuzepunt 12: Mate van compact bouwen i.r.t. inbreiding en uitbreiding, en i.r.t. inrichting van stadsrandzones.			
Juiste woning op juiste plek. Herstructureren en revitaliseren - optimaal benutten bestaand bebouwd gebied. Meer voordeuren: optoppen, woningsplitsing, transformatie.	Nieuwe woningen leidt tot ruimtebeslag (niet in Natura 2000-gebieden), versnippering, stikstofdepositie door toename mobiliteit, verstoring en door toename bewoners die recreëren in natuurgebieden ook door toename recreatiedruk.	Gezien de recreatiedruk op de Natura 2000-gebieden groot is, kan dit een groot risico vormen door toename van deze recreatiedruk. Wel leidt het beleid om de agglomeratiekracht te concentreren op goed bereikbare plekken bijvoorbeeld rondom OV-knopen en de inzet van een sterk geïntegreerd onderliggend netwerk van hoogwaardige ov-, fiets- en voetgangers-verbindingen tot een beperking van het autoverkeer waardoor de milieudruk door (toename van) stikstofdepositie wordt beperkt. Datzelfde geldt voor de koppeling van wonen/werken/recreëren. Ook dat beleid leidt tot een beperking van het autoverkeer. Gezien het grote stikstofkelpunt en de problemen met betrekking tot recreatie is er een risico op een significant effect.	Aanbieden van recreatiemogelijkheden / uitloopen uitlaatmogelijkheden buiten Natura 2000-gebieden, bijvoorbeeld in of om de nieuwe woningbouwlocaties zelf. Beleid ten aanzien van ov-, fiets- en voetgangersverbindingen prioriteit geven bij de uitwerking en realisatie van (nieuwe) woningbouwlocaties en daarbij ook aandacht hebben voor de huidige bewoners.
Stadsranden: groene, goed toegankelijk recreatief groen en water.	Deze keuze leidt tot extra aanleg van groen en biedt een alternatief voor recreatie in Natura 2000-gebieden.	Deze keuze is zonder meer uitvoerbaar. De recreatiedruk is in een groot aantal Natura 2000-gebied een knelpunt. Door alternatieve mogelijkheden aan te bieden aan (nieuwe) bewoners kan de recreatiedruk in de Natura 2000-gebieden omlaag en/ of anders gezondeerd worden om ook rustige gebieden te creëren. Het risico op een significant effect is uit te sluiten.	Dit beleid is essentieel om significant negatieve effecten van de verstedelijkingsopgave te voorkomen. Dit beleid dient concreter te worden uitgewerkt en als randvoorwaarde bij de uitwerking van de vervolgbesluiten te worden opgenomen. Hierbij dient onderscheid te worden gemaakt in woongroen en groen aansluitend op de woonwijk. Daarbij ook aandacht besteden aan hondenloslooplegebieden en de diverse andere vormen van

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
			recreatie die vanuit huis kunnen plaatsvinden (hardlopers, mountainbiken...)
Keuzepunt 13: Toevoegen woningen op het platteland. a. Mogelijkheden voor woningbouw op de bijbehorende erven verruimen? b. Mogelijkheden voor arbeidsmigranten creëren			
Op vrijkomende erven is ruimte voor woningclusters (mits voorzieningen binnen 30 minuten bereikbaar zijn), bijbehorende gronden voor voedseltuinen (woongemeenschappen). Op vrijkomende erven zijn meerdere woningen per erf mogelijk mits dit de ruimtelijke kwaliteit ten goede komt.	Nieuwe woningen leiden tot ruimtebeslag (niet in Natura 2000-gebieden), versnippering, stikstofdepositie door toename van mobiliteit, verstoring en door toename bewoners die recreëren in natuurgebieden ook door toename recreatie.	Er wordt ingezet op woningen waarbij voorzieningen binnen 30 minuten bereikbaar zijn. Meer bewoners kan leiden tot een vergroting van recreatiedruk op Natura 2000-gebieden. Ook liggen vrijkomende erven over het algemeen niet in de directe nabijheid van OV-knooppunten. Dit betekent dat op deze locaties woningen realiseren leidt tot een relatief sterke afhankelijkheid van de auto en de daarmee gepaard gaande stikstofemissies. Gezien de stikstofproblematiek is er een groot risico op significante gevolgen.	Bij het besluiten of vrijkomende erven doorontwikkeld kunnen worden rekening houden met de ligging van het vrijkomend erf ten opzichte van Natura 2000-gebieden. Ook bij het type ontwikkeling (één huis of een woongemeenschap) de nabijheid van Natura 2000-gebieden meewegen.
Wonen voor arbeidsmigranten gerelateerd aan het betreffende agrarische bedrijf op het erf van dat agrarisch bedrijf, is een bestaande lijn.	Voortzetting bestaand beleid	De keuze zelf is zonder meer uitvoerbaar omdat de voortzetting van bestaand beleid is; dus eerder getoetst.	Niet van toepassing
Keuzepunt 14 Mogelijkheden voor grootschalige recreatieve (verblijfs)voorzieningen in het licht van slimme groei gastvrijheidseconomie			
Geen ruimte voor nieuwe grootschalige (verblijfs)recreatieve voorzieningen. Met uitzondering van voorzieningen die een duidelijke meerwaarde voor andere opgaven oplevert.	Het niet bieden van nieuwe mogelijkheden voor recreatievoorzieningen vormt geen verandering t.o.v. de huidige situatie. Hierop wordt een uitzondering geboden als een grootschalige recreatievoorziening een duidelijke meerwaarde biedt.	Of dit beleid leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de aard van de grootschalige (verblijfs-)recreatievoorzieningen, want deze zijn niet volledig uitgesloten. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen door grootschalige (verblijfs-)recreatievoorzieningen ruimte te geven. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. Daarom is er sprake van een groot risico op significante effecten.	Bij de inrichting van de recreatievoorziening/ locatie van de grootschalige recreatie rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast maatregelen treffen om de verstoring te beperken.
Prioriteit ligt bij het revitaliseren, dan wel transformeren, van bestaande recreatieve accommodaties en complexen binnen het bestaande ruimtebeslag.	Revitalisatie oftewel transformatie van bestaande recreatieve voorzieningen zorgt ervoor dat het ruimtebeslag van recreatievoorzieningen niet/beperkt toeneemt. Wel kan een intensivering van het gebruik van deze terreinen leiden tot aanvullende verkeersbewegingen van/naar de	Of dit beleid leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de aard van de revitalisatie/transformatie. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen door grootschalige (verblijfs)recreatie te revitaliseren. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals	Bij de inrichting van de recreatievoorziening/ locatie van de grootschalige recreatie rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast maatregelen

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
	recreatievoorziening en meer geluid e.d. op het terrein.	verstoring en/of stikstofdepositie. Aangezien het bestaande voorzieningen betreft en dit beleid niet noodzakelijk leidt tot een toename van recreanten is het risico op een significant effect niet als zeer groot beoordeeld.	treffen om de verstoring te beperken.
Routenetwerken, betere dooradering betere ontsluiting van toeristische gebieden.	Recreatieverbindingen kunnen leiden tot een vergroting van de recreatiedruk op natuurgebieden. Dit kan ook spelen in Natura-2000 gebieden.	Gezien de recreatiedruk op de gebieden vergroot wordt, kan dit een groot risico vormen voor natuurwaarden in Natura 2000-gebieden.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast goede (recreatieve) zonering om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Natuurbeleving staat centraal.	De natuurbeleving versterken kan hand in hand gaan met het verbeteren van natuurkwaliteit. Echter kan het ook leiden tot meer verstoring van bestaande natuurwaarden (in Natura 2000-gebieden) Anderzijds kan meer ruimte voor natuurbeleving ook bijdragen aan meer draagvlak voor natuurbescherming	Gezien bij het vergroten van de natuurbeleving de recreatiedruk op natuurgebieden vergroot kan worden, kan dit een groot risico vormen voor natuurwaarden in Natura 2000-gebieden.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast goede (recreatieve) zonering om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Heel Fryslân is een vrijetijdslandschap. Slimme groei gastvrijheidseconomie sluit daar goed op aan. Nadruk ligt op de kwaliteit van voorzieningen i.p.v. kwantiteit, en op natuur- en cultuurtoerisme.	Heel Friesland als vrijetijdslandschap, en specifiek natuurtoerisme, betekent dat het toerisme zich richt op de natuurwaarden in Friesland. Dit kan betekenen dat er meer verstoring van bestaande natuurwaarden (in Natura 2000-gebieden) op kan treden.	Gezien bij het vergroten van de natuurbeleving de recreatiedruk op natuurgebieden vergroot kan worden, kan dit een groot risico vormen voor natuurwaarden in Natura 2000-gebieden.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast goede (recreatieve) zonering om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Toerisme op erven wordt beperkt. Niet overal campings.	Het niet bieden van nieuwe mogelijkheden voor recreatievoorzieningen vormt geen verandering t.o.v. de huidige situatie. Door niet overal ruimte te bieden voor nieuwe campings worden nieuwe, mogelijke bronnen van verstoring voor Natura 2000-gebieden voorkomen.	De keuze voor het beperken van toerisme op erven leidt niet tot negatieve effecten voor Natura 2000-gebieden.	Niet van toepassing

5.2.5 Naar een fossielvrije en circulaire samenleving

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Keuzepunt 15: Zoekgebied(en) voor grootschalige bedrijfsvestingen (> 3 ha) met regionale meerwaarde			
Grootschalige bedrijvigheid (kavels > 3 ha) krijgt ruimte wanneer deze bijdraagt aan de Friese economie en brede welvaart, zoals circulaire productie en verwerking, logistiek/distributie en (hightech) maakindustrie. De zoekgebieden hiervoor liggen bij Leeuwarden, Drachten, Sneek, Heerenveen en Harlingen. Het gaat om multimodaal ontsloten locaties die aansluiten op bestaande (bovenregionale) bedrijventerreinen. Binnen deze zoekgebieden wijzen provincie en gemeenten gezamenlijk geschikte locaties aan. Daarbij wordt zoveel mogelijk aangesloten op de genoemde steden, hun bestaande bedrijventerreinen en hun ontsluitingsstructuur om een logische en efficiënte ruimtelijke inpassing te realiseren.	Het beleid omvat het ruimte geven aan grootschalige bedrijvigheid die bijdraagt aan de Friese economie en brede welvaart. De provincie zet in op een toename van het ruimtebeslag (en daarmee intensivering) van de bedrijvigheid. Bedrijven kunnen leiden tot verstoring en stikstofdepositie. Een verhoogde efficiëntie kan ook ruimte bieden voor natuur-inclusiviteit, wat een positieve uitwerking kan hebben op de biodiversiteit/Natura 2000. Efficiëntere inrichting van bedrijventerreinen en transformatie hiervan biedt ook kansen voor klimaatadaptatie en energietransitie, wat mits goed georganiseerd wellicht de milieudruk op Natura 2000-gebieden kan verminderen.	Of dit beleid ook leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de aard van de veranderingen op de bedrijventerreinen. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen door grootschalige bedrijvigheid ruimte te geven. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. Daarom is het risico op significante gevolgen als groot beoordeeld.	Bij de inrichting van de bedrijventerreinen/ plaatsing van de bedrijven rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk (ook wanneer deze in de nabijheid van bestaande bedrijventerreinen liggen). Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden. Inzetten op een groene, circulaire en klimaatbestendige inrichting van het bedrijventerrein
Bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen wordt uitgegaan van speerpunten per gebied en de lokale beschikbaarheid van water en stroom, evenals de aanwezige milieuruimte.	Het beleid omvat het beschikbaar stellen van water, stroom en milieuruimte voor grootschalige bedrijvigheid. Dit om ruimte te geven voor de verdere ontwikkeling van deze sector. Toename van bedrijvigheid kan leiden tot stikstofeffecten en andere verstoringseffecten (geluid, verkeersbewegingen).	Dit beleid kan leiden tot effecten op Natura 2000-gebieden. Dit hangt af van de aard van de verdere ontwikkeling. Bij toename ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk van grootschalige bedrijvigheid op Natura 2000-gebieden toenemen. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. Daarom is het risico op significante gevolgen als groot beoordeeld.	Bij de inrichting van de bedrijventerreinen/ plaatsing van de bedrijven rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Zo min mogelijk beslag op landbouwgrond. Dit is volgens het principe herstructurering/herinrichting van bestaande terreinen en inbreiding.	Het beleid omvat vooral het optimaliseren van huidig ruimtegebruik voor bedrijventerreinen. De milieudruk in de omgeving van nieuwe bedrijventerreinen kan vergroot worden, door toename van verstoring, stikstofdepositie, verontreiniging.	De milieudruk kan ter hoogte van de uitbreiding of nieuwe bedrijventerreinen vergroot worden. Het beleid omvat vooral het optimaliseren van huidig ruimtegebruik voor bedrijventerreinen zodat het risico op grote toename van milieudruk en daarmee op significante effecten beperkt is.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Inzet op multimodaal ontsloten bedrijventerreinen.	Beperken toename mobiliteit door in te zetten op multimodaal bereikbare bedrijventerreinen, leidt tot een beperkte toename aan stikstofdepositie.	Nieuwe werklocaties leiden altijd tot een toename van mobiliteit. Echter met dit beleid wordt de toename beperkt. Gezien de stikstofproblematiek in	Toepassen van (bron)maatregelen om emissies verder te beperken Beleid ten aanzien van ov-, fiets- en voetgangersverbindingen prioriteit

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
		een groot aantal Natura 2000-gebied is dit een risico op significante effecten.	geven bij de uitwerking en realisatie van werklocaties.
Combinatie met andere opgaven, energie, biodiversiteit waterberging klimaatadaptatie en laadinfra.	Het combineren van grootschalige bedrijfsvestingen met anderen opgaven, zoals energie, waterberging, klimaatadaptatie en laadinfra, biedt kansen om ruimtebeslag voor deze opgaven op andere plekken te beperken. Daarmee wordt de toename van de druk op Natura 2000-gebieden beperkt. Een biodiverse inrichting kan ook ruimte bieden voor natuur-inclusiviteit, wat een positieve uitwerking kan hebben op de biodiversiteit/Natura 2000. Ook kansen voor klimaatadaptatie en energietransitie kunnen, mits goed georganiseerd, milieudruk op Natura 2000-gebieden verminderen.	Nieuwe bedrijventerreinen (en daarmee bedrijvigheid) kunnen leiden tot effecten op Natura 2000-gebieden. Door bij de inrichting van deze bedrijventerrein rekening te houden met andere opgaven kunnen drukfactoren van andere opgaven minder toenemen en is het risico op significante effecten niet als heel groot beoordeeld. Daarnaast kan meervoudig ruimtegebruik – waarbij ook biodiversiteit voldoende aandacht krijgt – ook een positief effect zijn, met name voor de biodiversiteit, maar mogelijk ook voor N2000.	Bij de inrichting van de bedrijventerreinen/ plaatsing van de bedrijven rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Keuzepunt 16: Clusteren van bedrijvigheid. a. Mate van concentratie b. Type bedrijvigheid c. Watergebonden bedrijvigheid			
De ontwikkeling van bedrijvigheid past bij de aard en schaal van de bijbehorende kernen. Daarbij wordt het principe gehanteerd van zuinig ruimtegebruik, waarbij eerst wordt ingezet op herinrichting, vervolgens op uitbreiding en pas daarna op nieuwe locaties. Hierbij is gekozen voor clustering van bedrijvigheid. Met concentratie van bedrijvigheid bij stedelijke en regiokernen. Volgens het principe herstructurering, inbreiding en dan pas uitbreiding.	Het beleid omvat het ruimte geven aan bedrijvigheid die past bij de aard en schaal van de bijbehorende kernen. De provincie zet in op een clustering van de bedrijvigheid en kan daarmee een mogelijke intensivering van de bedrijvigheid op gang brengen. Bedrijven kunnen leiden tot verstoring en stikstofdepositie. Efficiëntere inrichting van bedrijventerreinen en transformatie hiervan biedt ook kansen voor klimaatadaptatie en energietransitie, wat, mits goed georganiseerd, wellicht de milieudruk op Natura 2000-gebieden kan verminderen.	Of dit beleid ook leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de aard van de veranderingen op de bedrijventerreinen. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen door bedrijvigheid ruimte te geven. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. Aangezien de ontwikkelingen vooral bij bestaande kernen gepland zijn is het risico op een significant effect niet al zeer groot beoordeeld.	Bij de inrichting van de bedrijventerreinen/ plaatsing van de bedrijven rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk (ook wanneer deze in de nabijheid van bestaande bedrijventerreinen liggen). Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Stimuleren van de vestiging van grotere (hightech) bedrijven en van andere kansrijke bedrijvigheid, aanvullend op speerpuntsectoren in Samenwerkingsagenda Blue Delta.	Het beleid omvat het stimuleren van de vestiging van grotere (hightech)bedrijven en andere kansrijke bedrijvigheid. Bedrijven kunnen leiden tot verstoring en stikstofdepositie.	Of dit beleid ook leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de aard van de nieuw te vestigen bedrijven. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen door nieuwe bedrijven ruimte te geven. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig	Bij het stimuleren van de vestiging van bedrijven rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk (ook wanneer deze in de nabijheid van bestaande bedrijventerreinen liggen) én het

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
		voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. De kans is aanwezig dat dit beleid leidt tot een groot risico op significante effecten (bv vanwege energiegebruik).	type bedrijvigheid dat wordt aangetrokken. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Ontwikkelmogelijkheden van alle havens afstemmen op huidige vaarwegklasse.	Het beleid omvat het bieden van ontwikkelmogelijkheden voor alle havens (gebaseerd op de vaarwegklasse). Uitbreiding van activiteiten op havens kunnen leiden tot verstoring en stikstofdepositie, mede omdat enkele havens direct aan Natura 2000-gebieden grenzen.	Of dit beleid ook leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de aard van de ontwikkelmogelijkheden binnen havens. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen door havens ruimte te geven. Gezien de kans op toename van verstoring en de rust in de watergebieden soms een knelpunt vormt, en de mogelijke stikstofeffecten is er sprake van een groot risico op een significant gevolg.	Bij het bepalen van de ontwikkelmogelijkheden op rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
De meer grootschalige bedrijvigheid in alle categorieën concentreren we in en rond het Fries stedelijk netwerk, de regiosteden en regiokernen. Dit versterkt de economische structuur en voorkomt afbreuk aan het landschap en leefmilieu. Ook houden we zo het platteland vitaal.	Het beleid omvat de concentratie van grootschalige bedrijvigheid in en rond het Fries stedelijk netwerk. De milieudruk in de omgeving van deze bedrijvigheid kan vergroot worden, door toename van verstoring, stikstofdepositie, verontreiniging.	De milieudruk kan ter hoogte van de bedrijventerreinen vergroot worden. Het beleid omvat vooral het optimaliseren van huidig ruimtegebruik voor bedrijventerreinen zodat het risico op grote toename van milieudruk en daarmee het risico op een significant effect beperkt is.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.
Keuzepunt 17: Een keuze tussen grootschalige en kleinschalige energie opwek (tijdelijk) Energievormen en energiemix			
Energie infra uitbreiden, slimme oplossingen, opslag mogelijk maken. Energieopslag bij opwek staan we toe, onder voorwaarden. Stimuleren van energieopslag achter de meter. Voorlopig geen opslag > 100 MW niet gekoppeld achter de meter of eigen aansluiting	Er wordt ingezet op het uitbreiden van de energie infra. Het is onbekend waar de energie infra en opslag wordt gerealiseerd. Afhankelijk van de locatie kan verstoring (bijv. door ruimtebeslag) en stikstofdepositie (bij aanlegfase). De opslag van energie (achter de meter) en uitbreiding van het energienetwerk biedt kansen voor de energietransitie, wat, mits goed georganiseerd, wellicht de milieudruk op Natura 2000-gebieden kan verminderen.	Er kan verstoring optreden van Natura 2000-gebieden door de aanleg van nieuwe energie-infrastructuur (ruimtebeslag, stikstofdepositie). Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. De kans is aanwezig dat dit beleid leidt tot een risico op significante effecten (het betreft met name tijdelijke effecten).	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Maximale inzet op niet elektrische bronnen zoals biogas (en aquathermie).	[Aquathermie wordt verder in deze tabel afzonderlijk beoordeeld]. Biogas, geproduceerd uit organisch afval, kan bijdragen aan het verminderen van methaanuitstoot en het vervangen van fossiele brandstoffen. Grootschalige	Gezien biogas ook een permanente toename van milieudruk kan betekenen en een groot aantal Natura 2000-gebieden onder druk staan, is er sprake van een risico op een significant effect. Gezien biogas ook voordelen heeft, is het risico niet als zeer groot ingeschat.	Toepassen van (bron)maatregelen om emissies verder te beperken + Biomassacentrales alleen op kleine schaal inzetten en lokaal groenafval (beperken transport).

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
	productie kan negatieve effecten hebben op natuur door de behoefte aan grondstoffen en verontreiniging door restproducten. Het verbranden van biogas kan, net als fossiele brandstoffen, bijdragen aan klimaatverandering. De toepassing biogas – zeker indien nieuwe installaties worden gerealiseerd – kan leiden tot ruimtebeslag, verstoring (aanwezigheid installatie, aanvoer) en stikstofdepositie. De milieupact is ook afhankelijk van de grondstoffen die worden gebruikt.		Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. De opwerking van biogas naar groen gas resulteert in minder NOx-uitstoot dan verbranding in warmtekrachtkoppelinginstallaties (WKK's), wat de druk op stikstofgevoelige natuurgebieden kan verminderen. Inzetten van biogas alleen bij winst aan emissies op andere vlakken van energieopwekking
Bevorderen energiehubs op en rond bedrijventerreinen (productie, opslag en verbruik slim koppelen).	Er wordt ingezet op energiehubs op en rond bedrijventerreinen. Het is onbekend waar de energiehubs worden gerealiseerd. Afhankelijk van de locatie kan verstoring (bijv. door ruimtebeslag) en stikstofdepositie (bij aanlegfase). De productie, opslag en het verbruik slim koppelen biedt kansen voor de energietransitie, wat, mits goed georganiseerd, wellicht de milieudruk op Natura 2000-gebieden kan verminderen.	Er kan verstoring optreden van Natura 2000-gebieden door de aanleg van energiehubs (ruimtebeslag, stikstofdepositie). Gezien de energiehubs ook voordelen hebben (bredere inzet elektrisch materieel), is het risico niet als zeer groot ingeschat.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
We willen aftakkingen op landelijke infrastructuur zoals de 380 KV en de waterstofbackbone.	Er wordt ingezet op aansluiting op landelijke infrastructuur. Het is onbekend waar deze aftakkingen worden gerealiseerd. Afhankelijk van de locatie kan verstoring (bijv. door ruimtebeslag) en stikstofdepositie (bij aanlegfase).	Er kan verstoring optreden van Natura 2000-gebieden door de aanleg van nieuwe energie- infrastructuur (ruimtebeslag, stikstofdepositie). Gezien dit beleid ook voordelen heeft (bredere inzet elektrisch materieel), is het risico op significante effecten niet als zeer groot ingeschat.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Ruimte voor windenergie bij bedrijventerreinen van de grote energievraagclusters. Inzetten op saneren van oude turbines en daarna ruimte bieden op enkele plekken voor nieuwe clusters. Dit leidt tot minder windturbines met een hogere opbrengst. De opwekking wordt gecentraliseerd en innovatief vormgegeven. Rond de steden vindt grootschalige energieopwekking plaats op locaties waar (tijdelijk) veel opwekcapaciteit voor wind en zon kan worden gerealiseerd. Hierbij worden geen zonneparken op landbouwgrond geplaatst. Geen nieuwe, solitaire dorpsmolens; wel als onderdeel van grotere windopstellingen bij bedrijventerreinen.	Er wordt ingezet op aansluiting op nieuwe clusters voor windenergie. Het is onbekend waar deze clusters exact worden gerealiseerd. Afhankelijk van de locatie kan sprake zijn van verstoring (bijv. door ruimtebeslag, aanvaring door vogels bij windturbines en hinder bij boringen) en stikstofdepositie (bij aanlegfase).	Voor Natura 2000-gebieden in Fryslân met een instandhoudingsdoel voor vogels (Lauwersmeer, Waddenzee, Deelen, Sneekermeergebied, Van Oordt's Mersken, Witte en Zwarte Brekken, Fochteloërveen of Drents Friese Wold of voor de meervleermuis (Rottige Meenthe & Brandemeer) of voor beide (Alde Feanen, Grootte Wielen, IJsselmeer, Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving) kunnen verstoring en aanvaringsslachtoffers (in cumulatie met de effecten van andere windparken) tot een risico op een significant effect leiden. Aangezien in	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Keuze van een andere locatie, verder van Natura 2000gebied gelegen. Stilstandsvoorziening toepassen: Stilzetten turbines tijdens kwetsbare periodes voor vogels (slecht weer, seizoenstrek).

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
		sommige gebieden de doelen onder druk staan, kan het risico op een significant effect groot zijn.	Vergroten van de afstand tussen de windturbines, zodat vogels er tussendoor kunnen vliegen, of compact houden van windturbineparken zodat vogels eromheen kunnen vliegen. Voorkomen van geschikt foerageergebied nabij de windturbines.
Aquathermie is de warmtebron in grote delen van de provincie. Er zijn centrale grootschalige energiehub's ten behoeve van de grote vraagclusters.	Het is onbekend waar de aquathermieclusters komen. Aquathermie leidt in de aanlegfase tot stikstofdepositie (tijdelijk en lokaal effect). Het water wordt vanuit grote diepte opgepompt en komt zo niet in aanraking met grondwater (geen verdroging in Natura 2000).	Omdat er negatieve effecten kunnen optreden op Natura 2000-gebieden, met name in de aanlegfase door de aanleg van nieuwe energie- infrastructuur. Is het risico op Natura 2000-gebieden niet uit te sluiten. Gezien het tijdelijke effecten beperkt is het risico als beperkt beoordeeld.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Het energienetwerk en de opwekking worden afgestemd op het gebruik, met een verzwaring van de energie infrastructuur rondom de grote steden.	Er wordt ingezet op een verzwaring van de energie-infrastructuur. Het is onbekend waar hiervoor maatregelen worden getroffen. Afhankelijk van de locatie kan verstoring optreden, voornamelijk tijdens de aanlegfase. Een verzwaring van het elektriciteitsnetwerk kan wel bijdragen aan de energietransitie. Dit kan, mits goed georganiseerd, wellicht in de gebruiksfase de milieudruk op Natura 2000-gebieden kan verminderen.	Omdat er negatieve effecten kunnen optreden op Natura 2000-gebieden, met name in de aanlegfase door de aanleg van nieuwe energie- infrastructuur. Is het risico op Natura 2000-gebieden niet uit te sluiten. Gezien het tijdelijke effecten beperkt is het risico als beperkt beoordeeld.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Op termijn is kernenergie mogelijk; dit beperkt ruimtebeslag van energie.	Dit beleid betekent ook dat extra voorzieningen voor energie nodig zijn. Deze kunnen leiden tot ruimtebeslag, versnippering, verstoring en stikstofdepositie. De inzet van kernenergie kan (via faunaslachtoffers of koelwater) een invloed hebben op Natura 2000-gebieden. De inzet van kernenergie kan ertoe leiden dat de stikstofdepositie op de Natura 2000-gebieden daalt. Dit komt omdat er snel overgestapt kan worden van gas (waar bij de verbranding NOx vrijkomt) naar bronnen waar dit niet het geval is.	Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen. Het beleid is niet duidelijk ten aanzien van mogelijke locaties. Gezien de huidige knelpunten ten aanzien van de staat van instandhouding en de mogelijke effecten (stikstof in de aanlegfase, verstoring, effecten van de koelwatervoorziening) is de verwachting dat de toename van de milieudruk en risico op significant negatieve effecten mogelijk groot is. Mede ook omdat het aandeel van het positieve effect via daling van de achtergrondwaarde aan stikstofdepositie niet bekend is.	Inzet op duurzame energie concretiseren en duidelijker aangeven dat daarmee ook voorzien wordt in de (toekomstige) behoefte. Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Daarnaast toepassen van brongerichte maatregelen om de milieudruk zo beperkt mogelijk te houden.

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Mogelijkheden voor monovergisting voor meerdere agrarische bedrijven op een agrarisch bouwperceel, op een agrolocatie en op een bedrijventerrein.	Hierdoor wordt dierlijk mest een bron voor groen gas. De methaan- en ammoniakemissies uit mest worden omgezet in groen gas (=methaan) en een ammoniummeststof. Deze meststof bevat stikstof die bij bemesting minder vluchtig is en sneller/beter opneembaar is voor het gewas. Monovergisting leidt tot minder emissie van ammoniak vanuit de stallen. Dit kan leiden tot minder stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden. Tijdens de aanleg kan sprake zijn van een toename van stikstofdepositie en verstoring. Ook bij de toename van transportafstanden van mest naar de installatie kan er sprake zijn van stikstofdepositie en verstoring. Aan het gebruik van monovergisting kleven wel vragen: - Een monovergister heeft een continue aanvoer van mest nodig om rendabel te draaien. Dat creëert een prikkel om een bepaalde omvang van de veestapel te behouden. In een transitie waarin juist wordt gesproken over minder dieren, meer grondgebondenheid en extensivering, kan dat wringen. - Grote investeringen in vergisters (met lange terugverdientijden) kunnen boeren financieel vastzetten in een productiemodel met veel dieren. - Monovergisting pakt vooral een symptoom aan (emissies uit mest), niet de bron (omvang veestapel, voer-mest-balans, landgebruik) en leidt daarmee geen systeemverandering.	Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk afnemen, met name als transportafstanden te verwaarlozen zijn. Het beleid is niet duidelijk ten aanzien van mogelijke locaties. Gezien de huidige knelpunten met betrekking tot stikstofdepositie die de staat van instandhouding onder druk zetten, zijn ontwikkelingen die kunnen leiden tot een afname van stikstofdepositie, gunstig voor Natura 2000. Echter, het aandeel van het positieve effect via daling van de achtergrondwaarde aan stikstofdepositie is niet bekend. Bovendien, ontstaat er geen prikkel om de productie van mest te verminderen. Door in te zetten op mestvergisting ontstaat een situatie waarbij er een afhankelijkheid ontstaat van voldoende aanvoer van dierlijke mest. Dat strookt niet met de – voor het behoud van de Natura 2000-gebieden - noodzakelijk afbouw van de stikstofdepositie. Aangezien daling van stikstofdepositie essentieel is voor de meeste Natura 2000-gebied, is het risico op een significant effect als groot beoordeeld.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk. Zo veel mogelijk lokaal werken zodat transportafstanden beperkt blijven.

Gemaakte beleidskeuzes	Invloed op Natura 2000	Risico's op (significant) negatief effect	Mogelijke mitigerende maatregelen en aandachtspunten voor besluitvorming en uitwerking
Keuzepunt 18: Bereikbaarheid en aansluiting mobiliteitsvormen a. Mobiliteitshubs b. Nieuwe mobiliteit (zoals drones) c. Vervoer over water d. Lelylijn – na 2040			
In heel Fryslân is een relatief fijnmazig OV-netwerk in combinatie met georganiseerd particulier vervoer om vervoersarmoede te voorkomen. Kleinschalig vervoer, met de fiets, door de lucht (drones) en goederenvervoer over water worden gestimuleerd.	Dit beleid stimuleert de overstap van de auto naar andere modaliteiten. Dit kan doorwerken in de positieve effecten door vermindering van stikstofdepositie en verstoring op Natura 2000-gebieden. In de aanlegfase kunnen wel lokaal stikstofeffecten of verstoring.	Er kan verstoring optreden van Natura 2000-gebieden door de aanleg van nieuwe infrastructuur voor openbaar vervoer en andere vormen van kleinschalig vervoer (ruimtebeslag, stikstofdepositie). De uitgestrektheid van de provincie Friesland leidt wel tot aandachtspunten. In hoeverre wordt dit gerealiseerd. Gezien dit beleid ook voordelen heeft (inzet duurzaam vervoer), is het risico op significante effecten niet als zeer groot ingeschat.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Ketenmobiliteit wordt bevorderd door een spreiding van meerdere lokale én regionale mobiliteitshubs, met ook een sociale functie.	Er wordt ingezet op aansluiting op de realisatie van lokale en regionale mobiliteitshubs. Het is onbekend waar deze hubs worden gerealiseerd. Afhankelijk van de locatie kan verstoring en stikstofdepositie tijdens de gebruiksfase en realisatiefase.	Er kan verstoring optreden van Natura 2000-gebieden door de aanleg van nieuwe energie- infrastructuur (ruimtebeslag, stikstofdepositie). Gezien dit beleid ook voordelen heeft (inzet duurzaam vervoer), is het risico op significante effecten niet als zeer groot ingeschat.	Bij de locatiekeuze rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.
Geen aanleg van nieuwe grote provinciale wegen.	Er wordt geen ruimtelijke ingreep gedaan.	De fysieke ingrepen worden al bij andere beleidsonderdelen getoetst.	Niet van toepassing
De Lelylijn fungeert hoofdzakelijk als snelle verbinding met Randstad maar ook binnen Noordelijk Nederland, met evt. extra halteplaatsen. De prioriteit ligt bij de ontsluiting van de F4 steden en de omliggende gebieden.	Het beleid omvat het realiseren van de Lelylijn en bijbehorende haltes. De aanleg van deze treinverbinding en bijbehorende infrastructuur leidt tot stikstofdepositie. Ook kan er mogelijk andere verstoring optreden mocht infrastructuur in de nabijheid van Natura 2000-gebieden komen te liggen. Daarnaast leidt de verbinding tot een betere bereikbaarheid van de provincie. Dit kan een stimulerende werking hebben op woningbouw en bedrijvigheid en daarmee indirect doorwerken op Natura 2000-gebieden door een vergroting van de milieudruk. Tot slot stimuleert de Lelylijn de overstap van de auto naar het OV. Dit kan doorwerken in de positieve effecten door vermindering op Natura 2000-gebieden.	Of dit beleid ook leidt tot effecten op Natura 2000 gebieden hangt af van de ligging van de Lelylijn en bijbehorende infrastructuur. Ten opzichte van de huidige situatie kan de milieudruk op het Natura 2000-netwerk toenemen. Alle Natura 2000-landschappen zijn gevoelig voor de drukfactoren zoals verstoring en/of stikstofdepositie. Gezien dit beleid ook voordelen heeft (inzet duurzaam vervoer), is het risico op significante effecten niet als zeer groot ingeschat.	Bij de ontwikkeling van de Lelylijn rekening houden met ligging ten opzichte van Natura 2000-netwerk.

5.3 Kansen

De directe inzet op Natura 2000-gebieden biedt aanzienlijke kansen voor natuurherstel. Vooral in de overgangszones rond kwetsbare en verdroogde systemen, zoals hoogvenen, heide, bossen op zand, beekdalen, en veengebieden, bestaan deze kansen. Door deze zones in te richten met maatregelen gericht op het reduceren van stikstof, het verbeteren van de hydrologische condities en het versterken van waterkwaliteit en bodemprocessen, wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000. De gebiedsgerichte en gefaseerde aanpak, waaronder maatwerktrajecten zoals in Zuidoost-Fryslân, maakt het mogelijk om meerdere drukfactoren tegelijk aan te pakken, waaronder droogte, gewasbeschermingsmiddelen en sectorale belasting. De nadruk op doelsturing en een integrale benadering in gebieden met meervoudige opgaven versterkt de ecologische samenhang rondom Natura 2000 en ondersteunt het realiseren van een gunstige staat van instandhouding. Omdat deze maatregelen gericht zijn op het verminderen van milieudruk en het herstel van natuurlijke systemen, is het risico op significante negatieve effecten voor Natura 2000-gebieden uit te sluiten.

Het verbeteren van natuurwaarden buiten Natura 2000-gebieden biedt belangrijke kansen voor het versterken van de ecologische condities binnen het beschermde netwerk. Door in de gehele leefomgeving een minimale ecologische basisconditie te realiseren en te behouden, blijven algemene inheemse soorten behouden én wordt verdere biodiversiteitsachteruitgang buiten Natura 2000 tegengegaan. Dit draagt direct bij aan robuustere ecosystemen binnen Natura 2000-gebieden. Het toepassen van de uitgangspunten van Basiskwaliteit natuur en landschap in de ontwikkeling, inrichting en het beheer van nieuwe en bestaande gebieden ondersteunt bovendien het behalen van de doelen uit de Europese natuurherstelverordening. De inzet op 10% kwalitatief hoogwaardige groenblauwe dooradering met prioriteit voor gebieden met meervoudige opgaven zorgt voor meerwaarde in het Friese buitengebied en versterkt de ecologische verbindingen richting Natura 2000, zonder risico op significante effecten. Daarnaast draagt een provinciale inzet op een goede basiskwaliteit van natuur en landschap, zowel in stedelijk als landelijk gebied, bij aan het verminderen van recreatiedruk op kwetsbare Natura 2000-locaties door alternatieve recreatiemogelijkheden te bieden. Ook kan klimaatrobuust bouwen leiden tot meer groen, betere waterhuishouding en sterkere ecologische structuren, waardoor verbindingen tussen Natura 2000-gebieden verder worden versterkt. Hiermee ontstaan brede kansen voor natuurherstel binnen én buiten het Natura 2000-netwerk.

Het op orde brengen van het bodem- en watersysteem kan bijdragen aan het verminderen van hydrologische knelpunten in Natura 2000-gebieden. De provinciale inzet op water vasthouden kan bijdragen aan het oplossen van hydrologische problemen binnen Natura 2000-gebieden. Bijvoorbeeld, de uitbreiding van de Friese boezem met circa 1.500 hectare en het inzetten op waterberging in natuurgebieden en landbouwgronden bieden mogelijkheden om verdroging tegen te gaan. Ook waterrobuust bouwen draagt eraan bij dat hydrologische knelpunten niet versterkt worden. Waterberging vormt een manier waarop waterrobuust bouwen bij zou kunnen dragen aan een herstel van de hydrologische situatie in Natura 2000-gebieden.

Het verminderen van milieubelastende activiteiten kan direct bijdragen aan het ontlasten van Natura 2000-gebieden. Monovergisting kan de milieudruk op Natura 2000-gebieden verminderen doordat methaan- en ammoniakemissies uit mest afnemen en stikstofdepositie kan dalen. Als transportafstanden beperkt zijn, kan de totale milieudruk ten opzichte van de huidige situatie afnemen. Daarnaast kan een duurzamer mobiliteit systeem de milieubelasting op Natura 2000-gebieden aanzienlijk verminderen. In de POVI wordt ingezet op o.a. een fijnmazig OV-netwerk, het stimuleren van kleinschalig vervoer (waaronder de fiets), het stimuleren van ketenmobiliteit (met mobiliteitshubs) en het stimuleren van de Lelylijn als treinverbinding. Door emissiearme of emissievrije vervoersmiddelen te stimuleren neemt de uitstoot van wegverkeer af. Dit leidt tot minder stikstofdepositie op stikstofgevoelige habitats.

In veel Natura 2000-gebieden vormt recreatiedruk een knelpunt, doordat toegenomen gebruik en aanwezigheid van bezoekers tot verstoring kan leiden. Het aanbieden van alternatieve recreatiemogelijkheden voor bewoners en toeristen kan deze druk verlagen, terwijl het versterken van de algehele basiskwaliteit van groen en water bijdraagt aan betere verbindingen tussen Natura 2000-gebieden en daarmee aan behoud van natuurwaarden. Ook in stadsranden kan goed toegankelijk recreatief groen en water helpen de druk op kwetsbare natuur te verminderen of beter te zoneren, waardoor rustgebieden behouden blijven. Daarnaast voorkomt het beperken van toerisme op erven en het niet faciliteren van nieuwe campings de introductie van nieuwe verstoringsbronnen.

5.4 Cumulatie

De effectbeoordeling in deze passende beoordeling is kwalitatief van aard en gericht op kansen en risico's. Het detailniveau van de passende beoordeling sluit aan bij het strategische en lange termijn karakter van de Provinciale omgevingsvisie zodat voor die termijn nog geen vergunningen bekend zijn die betrokken kunnen worden bij het cumulatieonderzoek. Wel kan de opzet van de passende beoordeling beschouwd worden als een vorm van "interne" cumulatie van alle ontwikkelingen binnen het plan en binnen de beïnvloed Natura 2000-gebieden voor wat betreft de te beleidskeuzes van de verschillende thema's. Bij de beoordeling van het plan is duidelijk dat voorgenomen ontwikkelingen elkaar in negatieve zin kunnen versterken. Het gaat hier met name om activiteiten die negatieve effecten hebben voor de milieucondities die ook al een knelpunt zijn voor de duurzame instandhouding van Natura 2000-gebieden: stikstofdepositie en verstoring/recreatiedruk. Bovendien zullen vergunde, nog niet gerealiseerde projecten op een heel ander niveau beoordeeld zijn dan in de voorliggende passende beoordeling. Op dit abstractieniveau is daarom geen (verder) cumulatie-onderzoek uitgevoerd. Dat kan alleen plaatsvinden - samen met de meer gedetailleerde effectbeoordeling, kwantificering daarvan en toetsing aan wettelijke kaders - kan bij de verdere uitwerking in onder meer plannen, programma's en projecten.

6. Reflectie en conclusie

6.1 Reflectie op de Povi Fryslân in relatie tot Natura 2000

De passende beoordeling beschrijft de grootste risico's van de beleidskeuzes in de POVI voor de Natura 2000-instandhoudingsdoelstellingen. Deze beleidskeuzes zijn niet zo concreet uitgewerkt dat uit de passende beoordeling blijkt dat onderdelen niet uitvoerbaar zijn en dat in de POVI al passende maatregelen getroffen moeten worden. Er zijn - vanuit de voorliggende toetsing aan de Natura 2000-gebiedsbescherming - aanbevelingen geformuleerd.

Volgens het spoor voor Natura 2000-gebiedsbescherming mag een plan alleen worden vastgesteld als uit een passende beoordeling blijkt dat er geen significante schade aan Natura 2000-gebieden kan ontstaan. Die beoordeling moet dus duidelijk maken dat de keuzes in de POVI geen afbreuk doen aan de natuurdoelen. Daarbij gaat het om de vraag of grote ruimtelijke en maatschappelijke opgaven — zoals economie, energie, wonen, werken en mobiliteit — niet alsnog leiden tot achteruitgang van natuurwaarden. Op dit punt kan de POVI meer duidelijkheid bieden: zowel de risico's als de noodzakelijke waarborgen kunnen concreter worden uitgewerkt. De koppeling met de Natuurherstelverordening wordt wel genoemd, maar er staat niet beschreven wat er precies nodig is om de hersteldoelen te behalen. Er wordt gesteld dat dit later uitgewerkt in een programma, waardoor het doelbereik van deze maatregel nog niet in zijn compleetheid getoetst kan worden. Impliciet zijn enkele ruimtelijke implicaties, zoals de overgangszones rondom Natura 2000-gebieden op de kaart gezet. Verdere ruimtelijke implicaties, zoals bijv. de groenblauwe dooradering, zijn echter nog niet ruimtelijk uitgewerkt.

Ook benoemt de POVI dat er ingezet wordt op het meer centraal zetten van het bodem- en watersysteem 'van kampioen afvoeren naar kampioen vasthouden'. De vraag is wel of de inzet binnen de POVI afdoende is voor systeemherstel voor Natura 2000-gebieden. Hydrologie, en dan met name verdroging, speelt in een groot aantal Friese Natura 2000-gebieden. Het meer leidend stellen van het bodem- en watersysteem; het creëren van berging in de boezem en op andere locaties; en het nemen van maatregelen ten behoeve van systeemherstel in overgangsgebieden biedt op hoofdlijnen kansen voor het aanpakken van deze problematiek. De problematiek die in de gebieden speelt vraagt om een nadere concretisering wat er voor bodem en watersysteem aan maatregelen wordt getroffen.

Uit de beoordeling blijkt dat de huidige aanpak in de veenweidegebieden onvoldoende waarborgen biedt om significante negatieve effecten op Natura 2000-gebieden uit te sluiten. Het voortzetten van het bestaande veenweideprogramma leidt er niet toe dat de kernproblemen, zoals veenafbraak, voortgaande bodemdaling en verdroging, worden gestopt of substantieel afgeremd. Hierdoor blijft de gunstige staat van instandhouding van de betrokken habitattypen en soorten onder druk staan. Met name het uitblijven van tijdige peilaanpassingen vormt een risico. Dit is essentieel om veenoxidatie te beperken, maar wordt onvoldoende toegepast. Hiermee ontstaat een situatie waarin verslechtering verder optreedt. Zoals in de beoordeling is aangegeven, kan dit ertoe leiden dat instandhoudingsdoelen niet worden behaald, waardoor sprake kan zijn van een significant negatief effect. In het veenweideprogramma richt monitoring zich op CO₂ uitstoot, bodemdaling, klimaatbestendigheid en landbouw, en dat monitoring op Natura 2000-gebieden niet expliciet is opgenomen. Dit vergroot het risico op achteruitgang in deze gebieden. Uitstel van maatregelen vergroot de kans op verdere verslechtering van habitats in Natura 2000-gebieden, terwijl herstel vervolgens meer tijd en zwaardere maatregelen vergt. Er zijn daarom aanvullende (hydrologische) maatregelen benodigd om de gunstige staat van instandhouding te garanderen voor de toekomst.

De POVI richt zich op een toekomstbestendig landelijk gebied, waarin (her)gebruik van bestaande erven wordt gestimuleerd. Inzet is dat de landbouwhoofdstructuur ongewijzigd blijft. Dit vraagt vanuit het perspectief Natura 2000-gebieden om aandacht vanwege de negatieve effecten op Natura 2000-gebieden. Intensieve landbouw leidt

tot een vermindering van biodiversiteit, vermesting door stikstofoverschotten en mestgebruik (ammoniak) en bestrijdingsmiddelen. Het behoud van bestaande landbouwgronden kan betekenen dat deze druk voortduurt en daarmee een risico vormt voor de gunstige staat van instandhouding.

In de POVI staan verschillende beleidskeuzes die, afhankelijk van de verdere invulling, mogelijk niet gunstig uitpakken voor Natura 2000-gebieden. Hieronder is een aantal van deze beleidskeuzes toegelicht.

- Hergebruik van bestaande erven kan, mits geen rekening gehouden wordt met de ligging van Natura 2000-gebieden, leiden tot meer recreatiedruk op Natura 2000-gebieden. Ook kunnen andere verstoringsfactoren (zoals geluid en optische verstoring) spelen bij een nabije ligging. Op grotere afstand kan de verkeersaantrekkende werking doorwerken in een verhoging van de stikstofdepositie. Het is wenselijk dat bij hergebruik van de bestaande erven rekening wordt gehouden met de ligging ten opzichte van Natura 2000-gebieden.
- Het stimuleren van ontspanning en ontmoeting kan leiden tot een intensiever gebruik van Natura 2000-gebieden. Verstoring door recreanten kan leiden tot een achteruitgang van natuurwaarden binnen deze gebieden. Ook het invullen van de woningbouwopgave leidt tot een vergroting van de behoefte aan recreatie. Het is daarbij wenselijk om bij het toegankelijk inrichten van de leefomgeving te richten op recreatie in gebieden buiten Natura-2000 gebieden.
- Het centraler stellen van het bodem- en watersysteem biedt grote kansen voor Natura 2000-gebieden met bijv. hydrologische knelpunten. Echter bij het enkel centraal stellen van dit systeem kan de impact op Natura 2000-gebieden uit het oog worden verloren. Maatregelen die vanuit het bodem- en watersysteem naar voren komen dienen afgestemd te worden op de hydrologische eisen van habitattypen.
- De afronding van het Natuurnetwerk Nederland wordt uitgesteld tot na 2027. Er wordt geen nadere deadline voor de realisatie van deze natuurgebieden vastgesteld. Daarnaast wordt bij het NNN ingezet op vrijwilligheid. Het centraal stellen van vrijwilligheid vormt een mogelijke belemmering voor het behalen van de doelen op termijn.
- Het voortzetten van het veenweideprogramma betekent dat bestaande knelpunten niet worden aangepakt. De huidige problematiek door de afbraak van veen zet door. Verdrogingseffecten en bodemdaling blijven een gevaar vormen voor de Natura 2000-gebieden in veenweidegebieden. Aanbevolen wordt om aanvullende maatregelen te treffen om de gunstige staat van instandhouding te garanderen voor de toekomst. Dit betekent een opzet van het peil rondom Natura 2000-gebieden en het aanvullen van de monitoring van het veenweideprogramma op Natura 2000-gebieden. Deze monitoring biedt de mogelijkheid om op tijd aanvullende maatregelen te treffen als de Natura 2000-gebieden achteruitgaan.
- Het inzetten op ruimte voor bedrijvigheid kan leiden tot mogelijke verstoring (industriegeluid, verkeersbewegingen, effecten van windturbines) en stikstofdepositie. Het is daarom wenselijk om bij de locatiekeuze rekening te houden met de ligging ten opzichte van Natura 2000-gebieden en, zo nodig, brongerichte maatregelen te treffen.

In de POVI zijn ook diverse positieve elementen ten aanzien van Natura 2000 aanwezig, zoals inzet op overgangszones, groenblauwe dooradering, groene uitloopgebieden en richting geven vanuit bodem en water (zie paragraaf 5.3). Het natuurbeleid wordt verbreed door natuurinclusiviteit in te zetten en het areaal agrarisch natuurbeheer te vergroten. De natuur is sterk in het landschap verweven met een fijnmazig natuurnetwerk. Dit is positief en kan overvloeiing van gebieden bevorderen. Minder natuur op zichzelf, maar een netwerk dat over de gehele provincie aanwezig is. Hierdoor zal de kwaliteit verbeteren ten opzichte van de referentiesituatie.

6.2 Conclusie plantoets N2000-gebiedsbescherming

De POVI onderkent de opgaven ten aanzien van Natura 2000-gebieden. Dit betreft het belang van optimale abiotische condities (in de vorm van herstel van het hydrologisch systeem, terugdringen van stikstofemissies en andere schadelijke stoffen zoals bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen), het belang van bescherming van natuurgebieden en het belang van het instellen van overgangszones rond Natura 2000-gebieden. Deze opgaven zijn ook recent weer in beeld gebracht in de natuurdoelanalyses van de Natura 2000 gebieden. De urgentie voor het aanpakken van deze opgaven volgt ook uit de adviezen van de Ecologische Autoriteit. De POVI geeft ook richting aan de aanpak voor die opgaven. Tegelijkertijd is de POVI terughoudend in het maken van duidelijke keuzes om deze opgaven ten aanzien van Natura 2000-gebieden aan te pakken. Dit werkt op twee sporen. Enerzijds zijn maatregelen ten aanzien van Natura 2000-gebieden op een hoog schaalniveau ingesteld. Daarmee wordt het risico gelopen dat maatregelen verzanden in het vervolgproces. Anderzijds zet de POVI in op activiteiten die een hogere milieudruk met zich mee kunnen brengen. Landbouw, industrie, verkeer, woningbouw en energie-opwek kunnen ook risico's met zich meebrengen als het gaat om de impact op Natura 2000-gebieden.

Aan beide typen risico's, zowel de concretiseringsbehoefte als beleid op andere sporen, is aandacht besteed in voorliggende Passende beoordeling. Wanneer de aanbevelingen uit deze passende beoordeling niet worden opgevolgd, dan bestaat het risico dat de uitvoering van het beleid significant negatieve effecten veroorzaakt, omdat de milieudruk in de betreffende Natura 2000-gebieden zodanig veranderen dat de natuurlijke kenmerken niet gewaarborgd kunnen worden. Hiervoor zijn mitigerende maatregelen benoemd waarmee in de uitwerking van het beleid uit de POVI significant negatieve effecten kunnen worden voorkomen.

Door de lange looptijd (tot 2050 en mogelijk verder) en het hoge abstractieniveau van de POVI kunnen significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden als gevolg van de POVI niet met zekerheid op voorhand uitgesloten worden. Dit betekent niet dat de POVI niet vastgesteld zou kunnen worden. Het is echter op dit detailniveau 'passend' dat voor de vervolgbesluiten geen uitgebreid uitvoerbaar alternatief op locatieniveau is beschreven. Tegelijkertijd is er ook geen sprake van significant negatieve effecten of met zekerheid onuitvoerbaar ontwikkelingen. Bij de uitwerking en de realisatie van beleidskeuzes (in een uitvoeringsagenda) kunnen doorgaans mogelijkheden gevonden worden om negatieve effecten effectief te beperken of weg te nemen zodat deze uitvoerbaar zijn binnen het Natura 2000-beschermingsregime. Wel blijft de toetsing van deze maatregelen aan het additionaliteitsvereiste⁹ een kritiek punt zolang er geen bron- en natuurmaatregelen worden uitgevoerd, al worden daar op provinciaal niveau al stappen in gezet.

⁹ Bij intern en extern salderen moet getoetst worden aan het additionaliteitsvereiste. Hiermee wordt getoetst of vrijgekomen stikstofruimte niet nodig is om verslechtering van de natuur in Natura 2000-gebieden te voorkomen.

7. Bronnen

Antea Group, 2026. Milieueffectrapport Povi Fryslân.

Arcadis, 2014. Effectafstanden Natura 2000-gebieden Veluwe en Rijntakken. In opdracht van de provincie Gelderland 18 februari 2014 077489585: A.9 - Definitief B02042.000278.0100.

Arcadis, 2024, Invulling kennisleemtes n.a.v. natuurdoelanalyses

CLO (2025). Agrarisch natuurbeheer, 1981-2024 (indicator 1317, versie 13, 6 maart 2025), www.clo.nl. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Den Haag; PBL Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag; RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven; en Wageningen University and Research, Wageningen

EC (2020). EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives.

Edixhoven, F. & H. Hofhuis, 2025. Basiskwaliteit Natuur in de bebouwde omgeving; een uitwerking van condities per bebouwd landschapstype. Consortium van Naturalis Biodiversity Center, IUCN NL, Vogelbescherming Nederland, SoortenNL, Wageningen Environmental Research (WENR, WUR) en Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Vers 1.0. Juli 2025.

EU, 2024, Verordening (EU) 2024/1991 inzake natuurherstel.

Everts, F.H. A.J.M. Jansen, E. Brouwer, A.T.W. Eysink, R. van der Burg & H. van Kleef, 2012b. Herstelstrategieën Deel III Nat zandlandschap.

Grootjans, A.P. F.H. Everts, A.T.W. Eysink, A.J.M. Jansen, A.J.P. Smolders & E. Takman, 2012 Herstelstrategieën Deel III Beekdallandschap.

Heidinga, D., B. Schilt, F. Versloot, W. Gotjé, W. Bijkerk en J.B. Latour, 2023. Ecologische evaluatie Natura 2000 beheerplannen; Natura 2000-beheerplan Waddenzee. Rijkswaterstaat. 1 september 2023.

Hinsberg, A. van, Egmond, P. van, Pouwels, R., Dirkx, G. H. P., & Breman, B. C. (2020). Referentiescenario's Natuur: Tussenrapportage Natuurverkenning 2050 (No. 3574). Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)

Hut, R.M.G. van der, W. Bil, P. Heerink, E. van der Heijden & I. Grimm, 2025. Ecologische evaluatie Natura 2000 beheerplannen; Natura 2000-gebied IJsselmeer. Rijkswaterstaat. 5 december 2025.

Krijgsveld KL, B Klaassen & J van der Winden, 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsgevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Provinsje Fryslân, z.d. Nota Weidevogels 2021-2030. Fryslân Greidefûgellân.

Provinsje Fryslân, 2025. In werkenber Fryslân, klear foar de takomst. Ontwerp Omgevingsvisie.

Provinsje Fryslân, 2021-a. Veenweideprogramma 2021-2030 Achtergronddocument.

Provinsje Fryslân, 2021-b. Veenweideprogramma 2021-2030 Foaru't mei de Fryske Feangreiden

Smits, N.A.C. & D. Bal, 2014. Herstelstrategieën stikstofgevoelige habitats. Ecologische onderbouwing van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Deel I: Algemene inleiding herstelstrategieën: beleid, kennis en maatregelen. Alterra Wageningen UR & Programmadirectie Natura 2000 van het Ministerie van Economische Zaken. En BIJLAGEN Deel II.

- Bijlage 1 Habitatrichtlijnsoorten en de gevoeligheid voor stikstof van het leefgebied
- Bijlage 2 Vogelrichtlijnsoorten en de gevoeligheid voor stikstof van het leefgebied

Visser, T. & E. Kleyheeg (2025). Ecologische evaluatie Agrarisch Natuur-en Landschapsbeheer. Wageningen: Wageningen Environmental Research.

Geraadpleegde websites:

<https://www.fryslan.frl/natura2000>

<https://www.natura2000.nl/gebieden/friesland>

[Habitattypen | natura 2000](#)

[Habitatrichtlijnsoorten | natura 2000](#)

[Vogelrichtlijnsoorten | natura 2000](#)

[Invoer - AERIUS Calculator](#)

[Monitor - Ontwikkeling stikstofbelasting](#)

[Gebiedsinformatie | Sovon Vogelonderzoek](#)

[Natuurdoelanalyses - BIJ12](#)

[Natura 2000-beheerplannen - BIJ12](#)

[Additionaliteit - BIJ12](#)

[Gebieden | Natura 2000 Rijkswaterstaat](#)

[Adviezen - Ecologische Autoriteit](#)

[Bedreigingen en kansen laagveen en zeeklei - Het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit \(OBN\)](#)

[Modelberekeningen voor doelbereik Vogel- en Habitatrichtlijn | Compendium voor de Leefomgeving](#)

[Trends in kwaliteit van landnatuur en water, 1990 - 2022 | Compendium voor de Leefomgeving](#)

[Trend van fauna van zoetwater en moeras, 1990-2023 | Compendium voor de Leefomgeving](#)

[Staat van instandhouding soorten en habitattypen Habitatrichtlijn en trends vogels Vogelrichtlijn, 2013-2018 | Compendium voor de Leefomgeving](#)

Passende beoordeling

Omgevingsvisie Fryslân

projectnummer 0494828.100

3 februari 2026

Provincie Fryslân

[Staatscourant 2025, 23858 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#)

[Internetconsultatie: Vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten | natura 2000](#)

Gebruikte afkortingen en begrippen

Begrip	Toelichting
Drukfactoren	Drukfactoren – ook storingsfactoren genoemd – zijn invloeden die de ecologische kwaliteit van Natura 2000-gebieden negatief kunnen beïnvloeden. Ze worden vaak gebruikt in passende beoordelingen (PB's), milieueffectrapportages (MER's) en natuurdoelanalyses (NDA's) om de impact van ruimtelijke plannen of projecten te beoordelen. Drukfactoren zijn o.a. stikstofdepositie, verstoring, fysieke aantasting, hydrologische verandering, klimaatverandering en verzuring en vermessing.
Ecologische autoriteit	Dit is een onafhankelijke organisatie die nagaat of de natuurdoelanalyses de juiste informatie bevatten en de juiste beoordeling maken. Zo worden deze ingewikkelde inhoudelijke analyses door onafhankelijke experts nagekeken en beoordeeld. Het advies van de ecologische autoriteit is zwaarwegend en wordt door de opstellers verwerkt.
Fauna	Alle dieren die in een bepaald gebied of tijdperk voorkomen.
Flora	Alle plantensoorten die in een bepaald gebied of tijdperk voorkomen.
Gradiënten	Gradiënten zijn geleidelijke overgangen in het landschap, bijvoorbeeld: • Van nat naar droog (zoals van vochtige duinvalleien naar droge duintoppen) • Van zout naar zoet (bij kustovergangen) • Van open naar gesloten vegetatie • Van kalkrijk naar kalkarm zand
Instandhoudingsdoelstelling	Doelstellingen voor de instandhouding van de leefgebieden vereist op grond van de Vogelrichtlijn, volgens aanwijzingsbesluit van een Natura 2000-gebied (artikel 2.44, eerste lid, van de Omgevingswet). Of voor de instandhouding van de natuurlijke habitats of populaties in het wild levende dier- en plantensoorten, vereist op grond van de Habitatrichtlijn. Instandhoudingsdoelstellingen voor elk van deze habitattypen en soorten geven aan of hoe het gebied kan bijdragen om die habitattypen of soorten landelijk weer in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Het kan dan gaan om behoud (handhaving van de huidige situatie). Het kan ook gaan om uitbreiding van oppervlakte, of om verbetering van kwaliteit van het habitatype of van het leefgebied van de soort.
Invasieve exoten	Soorten die van nature niet voorkomen in Nederland, zich snel verspreiden en een bedreiging vormen voor de inheemse flora en fauna
Landschapsecologische Systeemanalyse (LESA)	Een Landschapsecologische Systeemanalyse (LESA) biedt inzicht in de werking en onderlinge samenhang van natuurlijke systemen binnen een bepaald gebied. Door middel van een LESA worden aspecten zoals geologie, hydrologie en vegetatie systematisch geïnventariseerd. Deze analyse helpt bij het beoordelen van de haalbaarheid van doelstellingen voor het gebied en kan aanknopingspunten bieden voor eventuele herstelmaatregelen.

Begrip	Toelichting
Habitatrichtlijn (HRL)	Richtlijn 92/43/EEG inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (Pb L206, 22.7.92). Deze richtlijn, die niet op vogels betrekking heeft, is complementair aan de Vogelrichtlijn. De Habitatrichtlijn is in 1992 door de lidstaten vastgesteld en in 1994 in werking getreden. Door de inwerkingtreding is het beschermingsreime van artikel 6, lid 2-4, ook van toepassing op Vogelrichtlijngebieden.
Habitatrichtlijnsoorten	Habitatrichtlijnsoorten zijn soorten die onder de Europese Habitatrichtlijn vallen.
Habitattypen	Ecosysteemtype op het land of in het water met karakteristieke geografische, abiotische en biotische kenmerken, die zowel geheel natuurlijk als halfnatuurlijk kunnen zijn. Habitattypen waarvoor gebieden worden aangewezen zijn opgenomen in bijlage I van de Habitatrichtlijn. In het Natura 2000 profielendocument wordt expliciet aangegeven welke vegetatietypen en begroeiingen in Nederland wel of niet onderdeel uitmaken van een habitatype.
KNMI-klimaatscenario	Het KNMI maakt klimaatscenario's voor een mogelijk toekomstig klimaat voor Nederland. Op 9 oktober 2023 zijn de KNMI'23-klimaatscenario's gepubliceerd, deze vervangen de KNMI'14-klimaatscenario's. De KNMI-klimaatscenario's zijn een vertaling van de wereldwijde klimaatprojecties van het IPCC - het klimaatpanel van de Verenigde Naties - naar Nederland. De vier nieuwe scenario's schetsen hoe het toekomstige klimaat in Nederland eruit kan zien. Ze vormen de basis voor onderzoek naar de effecten van klimaatverandering en adaptatie aan die verandering (KNMI - KNMI'23-klimaatscenario's)
Natura 2000-gebieden	Een samenhangend netwerk van leefgebieden en soorten die van belang zijn vanuit het perspectief van de Europese Unie als geheel, ingesteld door de Europese Unie. Op die gebieden is de Vogel- en/of Habitatrichtlijn van toepassing.
Natura 2000-Landschappen	De Natura 2000 gebieden zijn toebedeeld aan acht zogenoemde Natura 2000 landschappen. Landschappen met elk hun eigen kenmerken, eigen kernopgaven en hun eigen specifiek benodigde aanpak om het Natura 2000 netwerk waar nodig te verbeteren om een duurzame instandhouding op de langere termijn te kunnen garanderen.
Natuurdoelanalyses (NDA's)	Een natuurdoelanalyse laat zien wat de huidige toestand is van het Natura 2000-gebied en of er extra maatregelen nodig zijn om de natuur te behouden en waar nodig te verbeteren. Natuurdoelanalyses worden uitgevoerd omdat de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) voorschrijft dat we de natuur verbeteren en de stikstofneerslag omlaag brengen. Dat gebeurt in het Programma Stikstofreductie en Natuurverbetering (PSN) Deze link opent in een nieuw tabblad. De zogenoemde natuurdoelanalyses (NDA's) horen bij dit programma. De NDA's geven aan of de vastgestelde maatregelen die genomen worden voor natuurherstel genoeg zijn én of de daling van stikstofdepositie voldoende is om verslechtering tegen te gaan. Een NDA is geen besluit. NDA's worden door de provincies meegenomen in het gebiedsprogramma, die worden aangeboden aan de minister voor Natuur en Stikstof. De natuurdoelanalyses die door de provincies zijn opgeleverd, worden getoetst door de Ecologische Autoriteit.
Natuurnetwerk Nederland (NNN)	Natuurnetwerk Nederland (NNN) is een samenhangend netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden in Nederland. Het netwerk is bedoeld om de biodiversiteit te behouden en te versterken door natuurgebieden beter met elkaar te verbinden en versnippering tegen te gaan. Het werd tot 2013 aangeduid als de Ecologische Hoofdstructuur (EHS)
Natuurpact	In 2013 ondertekenden Rijk en de twaalf provincies het Natuurpact, waarin afspraken gemaakt zijn over de ambities en financiering van het Nederlands natuurbeleid voor de periode tot 2027. Dit was de laatste bestuurlijke stap in de decentralisatie van natuurbeleid. Het Natuurpact bevat drie ambities: behoud van biodiversiteit, vergroting van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur, en versterken van de relatie tussen economie en natuur. Het Natuurpact betekende een verregaande decentralisatie van het natuurbeleid van het Rijk naar de provincies. De eerste ambitie was om het Natuurnetwerk Nederland te vergroten door in de periode tot 2027 80.000 hectare nieuwe natuur te realiseren. In 2023 heeft het PBL "Lessen uit 10 jaar Natuurpact. Derde lerende evaluatie van het Natuurpact" gepubliceerd (Natuurbeleid vraagt een andere aanpak dan eerder voorzien Planbureau voor de Leefomgeving)

Begrip	Toelichting
PAGW	Programmatistische Aanpak Grote Wateren: het Rijk werkt daarin samen met andere organisaties aan toekomstbestendige grote wateren waar goede ecologische waterkwaliteit en hoogwaardige natuur goed samengaan met een krachtige economie.
Verstoring	Menselijke activiteiten of natuurlijke invloeden die een negatief effect kunnen hebben op de instandhoudingsdoelstellingen van beschermde soorten en habitats in deze gebieden. Volgens de Nederlandse wetgeving, gebaseerd op de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn, is er sprake van verstoring wanneer: "de rust van soorten wordt verstoord, of wanneer de kwaliteit van hun leefgebied zodanig verandert dat dit negatieve effecten heeft voor hun overleving, voortplanting of ontwikkeling." Voorbeelden van verstoring zijn: • Geluidsoverlast (bijv. door verkeer of industrie) • Lichtvervuiling • Recreatie (zoals wandelen of varen buiten de paden of routes) • Veranderingen in waterhuishouding • Stikstofdepositie die leidt tot verzuring of vermeting van de bodem
Versnippering	Het proces waarbij het leefgebied van planten- en diersoorten wordt verkleind en opgedeeld in kleinere, geïsoleerde stukken als gevolg van menselijke ingrepen zoals infrastructuur, bebouwing of andere ruimtelijke ontwikkeling.
Vogelrichtlijn (VRL)	De Vogelrichtlijn is een EU-richtlijn (EU-Richtlijn 2009/147/EG PbEU 2010, L20) die tot doel heeft om alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het grondgebied van de Europese Unie te beschermen, inclusief en in het bijzonder de leefgebieden van kwetsbare en bedreigde soorten. Deze richtlijn, die in 1979 door de lidstaten is vastgesteld en in 1981 in werking is getreden, is oorspronkelijk gepubliceerd als 79/409/EEG (PbEG L103). De in 2009 vastgestelde versie betreft een geconsolideerde versie, inclusief wijzigingen die sindsdien op de Richtlijn van toepassing zijn. Met uitzondering van de bijlagen en verwijzingen is de tekst van de Richtlijn inhoudelijk niet gewijzigd.
Staat van instant houding (Svl)	Habitattypen: De som van de invloeden die op het betrokken habitatype en de daar voorkomende typische soorten inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de natuurlijke verspreiding, de structuur en de functies van dat habitatype of die van invloed kunnen zijn op het voortbestaan op lange termijn van de betrokken typische soorten in Nederland. Soorten: De som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort in Nederland. De beoordeling van de staat van instandhouding van een habitatype of soort, vindt plaats op basis van aspecten (1) verspreidingsgebied; (2) hoeveelheid (aantallen of oppervlakte); (3) oppervlakte en kwaliteit leefgebied van een soort of kwaliteit van een habitatype; en (4) de vooruitzichten voor het duurzaam voortbestaan. De huidige landelijke staat van instandhouding van een soort of habitatype is medebepalend voor de instandhoudingsdoelstellingen. Dit begrip wordt alleen gebruikt op landelijke schaal (of hoger). Voor de landelijke staat van instandhouding tellen voorkomens van habitattypen en soorten binnen én buiten Natura 2000-gebieden mee. De wettelijke basis voor het nemen van maatregelen buiten Natura 2000-gebieden wordt uitgelegd in dit document: Wettelijke basis voor beschermingsmaatregelen buiten het Natura 2000-netwerk.
Storingsfactoren	Storingsfactoren - ook drukfactoren genoemd - zijn factoren die een nadelige invloed hebben op het abiotisch of biotisch systeem; s effecten die optreden ten gevolge van activiteiten. Voorbeelden zijn 'verlies van leefgebied', 'verdroging', 'geluidverstoring' of 'vermeting'.

Copyright ©

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

De informatie die in dit rapport is opgenomen is uitsluitend bestemd voor geadresseerde(n) en kan persoonlijke of vertrouwelijke informatie bevatten. Gebruik van deze informatie, door anderen dan de geadresseerde(n) en gebruik door hen die niet gerechtigd zijn van deze informatie kennis te nemen, is niet toegestaan. De informatie is uitsluitend bestemd om te worden gebruikt door de geadresseerde, voor het doel waarvoor dit rapport is vervaardigd. Indien u niet de geadresseerde bent of niet gerechtigd bent tot kennisneming, is openbaarmaking, vermenigvuldiging, verspreiding en/of verstrekking van deze informatie aan derden niet toegestaan, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group en wordt u verzocht de gegevens te verwijderen en direct een melding te maken bij security@anteagroup.nl. Derden, zij die niet geadresseerd zijn, kunnen geen rechten aan dit rapport ontleen, tenzij na schriftelijke toestemming door Antea Group.

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1800 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al 70 jaar.

Contactgegevens

Tolhuisweg 57
8443 DV Heerenveen
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

www.anteagroup.nl